محبت ہے قیامت ہے

(مکمل ناول)

کرشن چندر / بیدل مسرور

محبت بہ قيامت بہ

عظيم اديب جي لازوال قلم جو ڪرشمو. وقت جي ڌارا پوئتي موٽي ٿي ۽ ماضي ۽ حال گڏجيو وڃن. وقت جي انهيءَ عجيب سنگم مان هي شاندار ناول سرجي ٿو. پيار محبت جو انوکو داستا جيڪو صرف ڪرشن چندر ئي لکي سگهي ٿو.

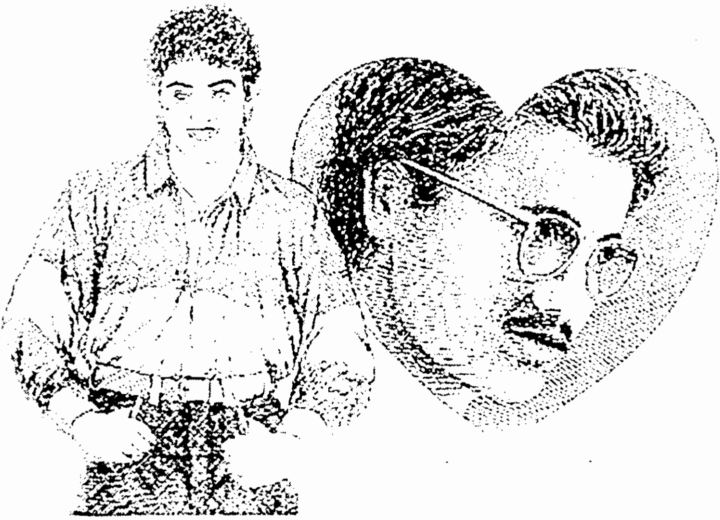

گاڏي جڏهن پنسارا جنڪشن تي بيٺي تہ منهنجي سامهون واري برٿ تي اڌ ليٽيل شخص، مون کان پڇيو ”بابو هيءَ ڪهڙي اسٽيشن آهي؟“

حالانڪ ٿورو اٿي، دريءَ واري طرف جهڪي، ٻاهر پليٽفارم جي هڪ ٿنڀي تي لڳل جنڪشن جو بورڊ هو پاڻ بہ پڙهي ٿي سگهيو تہ ڪهڙي اسٽيشن آهي، پر هو شخص ايترو تہ ٿلهو هو، ايترو تہ ٿهليل، بچڙو ۽ ڦيڦو هو جو ڪيس ٿورو بہ اٿڻ ۽ گردن ڦيرائي دريءَ طرف جهڪڻ ۾ ايتري ئي تڪليف ٿئي ها، جيتري ڪنهن تازي تواني ماڻهوءَ کي ٻن مڻن جو وزن کڻڻ ۾!

انڪري هُن مون کان پڇيو!

سڄي سفر ۾ هو مون کان خدمت ڪرائيندو پئي آيو ۽ مان هن جي ڊيوٽي ڏيندو پئي آيس. حالانڪ نہ مان ڪيس سڃاڻيندو هوس، نہ ئي سندس نالي کان واقف هوس. مان تہ هن جو

کو مائٹ بہ کونہ هوس
. تڏهن بہ کيس آرام پهچائڻ
مون پنهنجو فرض سمجهيو هو. چاڪاڻ تہ
هو ايترو تہ ٿلهو هو جو پاڻيم پئي تہ هو
ريل تائين بہ پاڻ هلي ڪونہ آيو هوندو!
هن جو رنگ مينهن جهڙو ڪارو
هو ۽ ان جهڙو ئي ٻيڙو بہ هو. آواز بہ اهڙو
ئي هوس تہ هر شيءِ ۾ وات وجهڻ ۽ کائڻ
جو شوق بہ مينهن وارو هوس، تہ اوگر
ڪڍي چباڙڻ جي بہ عادت بہ مينهن واري
ئي هئس. کيس ڏسندي مون کي سخت
ڪراهت بہ محسوس ٿيندي هئي، پر انهن
ڳالهين جي باوجود مان رڳو هن جي
مجبوريءَ ۽ لاچاريءَ کي ڏسي سندس
خدمت ڪرڻ تي آماده ٿيو هوس. ٿورڙي
چرپر تي، بلڪ هٿ وڌائي رڳو ٿرماس
کڻي سگهڻ جيتري معمولي چرپر تي بہ هن
کي ايساهي وٺيو ٿي وئي، جنهن تي
تڪليف وري مون کي پئي ٿي، ان ڪري
مان سندس خدمت ائين پئي ڪئي، جيئن
جانورن جو ڊاڪٽر ڪنهن زخمي جانور جي
خدمت ڪندو آهي.

مون اسٽيشن جي پٽ تي لکيل
هيڊي رنگ جي حرفن کي ڏسندي چيو!
”هيءَ ينسارا جنڪشن آهي“!
اهو نالو ٻڌندي ئي هن جي اکين
۾ روشني اچي وئي، سندس ڪوئي جهڙيون
ننڍيون ننڍيون اکيون بجليءَ جي بلبن جيان
چمڪڻ لڳيون!
چوڻ لڳو: ”هتان جا ڏهي پلا
بيحد مزيدار هوندا آهن، بابو مهرباني

ڪري مون لاءِ هڪ ربئي جا ڏهي پلا تہ
وٺجانءِ!“
هن وڏي مشڪل سان کيسي ۾
هٿ وجهي هڪ ربئي جو نوٽ ڪڍيو!
مون چيو: ”پن ربين جا چونہ
وٺان، جو ٿوري دير ۾ وري گهرندين!“
کائڻ پيئڻ جي معاملي ۾
هيلتائين مون کي هن جي هٻڇي ۽ پيٽوڙي
هجڻ جو اندازو ٿي چڪو هو.
مان هن جي شڪل جي
ڪشمڪش پڙهڻ لڳس. منهنجي ڳالهہ هن
کي وٽي هئي پر کيسي مان ٻيو ربيو ڪڍڻ
هن لاءِ ڏکيو هو ۽ هن انهيءَ ڏکيائيءَ کان
بچڻ پئي چاهيو. ٻن ربين جي ڏهي پلن
جي شوق ۽ کيسي مان ٻئي ربئي ڪڍڻ
جي پريشانيءَ جا ٻئي احساس هن جي
شڪل تي اُس ۽ ڇانوَ جيان نظر اچڻ لڳا.
مون هن جي مشڪل آسان
ڪندي چيو: ”ٻيو ربيو پوءِ ڏجانءِ، في
الحال مان پنهنجي مان تو وٺي اچان.
ٿلهي شخص جي شڪل تي
اطمينان ۽ سڪون جا آثار نمودار ٿيڻ
لڳا، مگر منهنجي پرسان ويٺل فوجيءَ جي
چهري تي ڪاوڙ جي ڪيفيت پيدا ٿيڻ
لڳي، هن ٿلهي شخص کي چيو:
”ٻين کان ڪم وٺندي توکي
شرم نہ ٿو اچي، جيڪڏهن پنهنجو ڪم
پاڻ ڪرين تہ ايترو ٿلهو بہ نہ هجين.“
”تو کي ڇاهي؟“ ٿلهو شخص
ڪاوڙ ڪندي چوڻ لڳو: ”توکي تہ ڪنهن
ڪم لاءِ ڪونہ ٿو چوان؟ جنهن کي چوان ٿو

اهو جيڪڏهن خوشيءَ سان ڪري تو تہ تنهنجو چا تو وڃي؟“
”مون کي ڪو ڪم ڇئي تہ ڏس!“ فوجيءَ بہ پنهنجو غصو ڏيکاريندي چيو. جنهن کان پوءِ هن پنهنجي بندوق جي ڪنداخ تي هٿ ڦيريندي چيو: “ توجهڙن ڪم چورن ئي هن ديش جي حالتن کي بگاڙي ڇڏيو آهي. ڪم ڪندا ڪونہ. بس ويهي ڪائيندا ۽ بين تي حڪم هلائيندا!“
تلهي شخص پنهنجي منهن تي اخبار رکي ڇڏي.
فوجي چوڻ لڳو: ”اهڙي ئي خدمت ڪرائڻ جو شوق اٿئي تہ ڪنهن نوڪر کي ساڻ ڪٿي نڪرين ها!“
تلهي شخص اخبار منهن تان هٽائي چيو:” منهنجي زال ايندڙ اسٽيشن کان سوار ٿيندي!“ ايترو چئي هن وري اخبار پنهنجي منهن تي رکي ڇڏي.
مان ڪوبي منجهان نڪري آيس. ڪاريدار مان ٿيندي بوگيءَ مان ٻاهر اچي ڏهي پلي واري جي ريڙهي تائين وڃي مشڪل سان پهتس. ريڙهي تي تمام گهڻي رش لڳل هئي پر ٻن روپين جا ڏهي پلا ٻُڌي. بين سمورن گراهڪن کي ڇڏي ريڙهي واري مون کي هڪ دوني ۾ ڏهي پلا ڏئي بہ روپيا وٺي ورتا. جڏهن ڏهي پلي واري وٽان هلڻ لڳس تہ بينل ڪيترا ئي گراهڪ مون کي ڪاوڙيل نگاهن سان ڏسڻ لڳا. ايتري ۾ ريل جي سيٽي وڳي!
گاڏي هلڻ لڳي تہ ڊوڙندي، سهڪندي آخرڪار مان پنهنجي بوگيءَ ۾ سوار ٿيڻ ۾ ڪامياب ٿي ويس. واپس ڪوبي ۾ پهتس تہ فوجيءَ جو نراڙ اجا تائين چڙهيل هو. ڪاوڙ ڪان هن جي نراڙ جون لڪيرون بہ گهريون ٿي ويون هيون.
مون دونو دريءَ جي هينان واري ٽيبل تي رکيو. تلهو شخص گهٽو زور ڏئي ۽ ڪنهن حد تائين منهنجي مدد سان اٿي سيٽ تي ٽيڪ لڳائي ويهڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو. چند منٽن تائين تہ هو سهڪندو رهيو. پر جيسيتائين سهڪندو رهيو. تيسيتائين سندس نظرون ڏهي پلن واري دوني ۾ ڪتل رهيون.
جڏهن سندس سهڪو هلڪو ٿيو تہ هن نگاهن جي اشاري سان مون کي ٻنهي برٿن جي وچ ۾ دريءَ جي هينان لڳل ميز تان دونو ڪٿي ڏيڻ لاءِ چيو.
ڏهي پلن وارو دونو. تلهي شخص جي هٿ ۾ ڏئي مان فوجيءَ جي پرسان ويهي رهيس. اسان ٻئي تلهي شخص کي ڏهي پلا کائيندي ڏسڻ لڳاسين. هو وڏي شوق سان ڏهي پلا کائڻ ۾ مشغول هو. هاڻي نہ هو منهنجي طرف ڏسي رهيو هو نہ ئي فوجيءَ جي طرف!.
فوجيءَ مون کان پڇيو:” هي تنهنجو ڪو مائٽ آهي؟“
مون انڪار ۾ متو لوڏايو.
”ڪو دوست؟“
مون وري بہ انڪار ۾ متو لوڏايو.
”چاڻ سڃاڻ وارو؟“

مون مرڪندي فوجيءَ کي چيو:
”هن ٽرين ۾ ئي هن سان ملاقات ٿي آهي.“
”تہ پوءِ ايڏي محبت سان هن جي خدمت ڇو ٿو ڪرين؟“
”بس انسانيت جي ڪري.“
فوجيءَ هڪدم ڀڙڪو کائيندي چيو: ”تہ انسانيت جي ڪري منهنجي بوٽن کي پالش بہ ڪري وٺ!“
فوجيءَ پنهنجا پير منهنجي طرف ڪري ڇڏيا.
مون هن جي پيرن کي زور سان ٺڏو ڏئي ڇڏيو.
فوجيءَ جو هٿ هڪدم پنهنجي رائفل تي پيو، ان کان اڳ ۾ جو هو اها رائفل کڻي ها، ٿلهي شخص خالي دونيءَ طرف ڏسندي وڏي حيرت مان چيو:
”هي تہ .. هي تہ تمام گهڻ ٿي پيا.“
مون کي بي اختيار کل اچي وئي، فوجي بہ بي اختيار کلي وينو، هن جو هٿ رائيفل تان هٽي، سمجهائڻ واري انداز ۾ ٿلهي شخص ڏانهن ڪجي ويو:
”ايترو نہ کاءُ، نہ کاءُ ايترو !“
فوجيءِ جي آڱر ٿلهي شخص جي پيٽ طرف اشارو ڪرڻ لڳي، ”پيٽ ڦاٽي پوندءِ، مري ويندين.“
ٿلهو شخص چوڻ لڳو: ”منهنجو جسم توهان ٻنهي کي ملائڻ کان پوءِ بہ توهان ٻنهي کان ڇئوڻون وڌيڪ ٿيندو، ان ڪري هن کي ايتري ئي خوراڪ گهرجي.“

”يہ ملڪ ۾ ڏڪر پيل آهي.“ مو
هن کي سمجهائيندي چيو.
فوجي چوڻ لڳو: ”يہ هن کي ڏسي
لڳي ٿو تہ اهو ڏڪر ڇو پيو آهي!“
فوجيءَ مون کي چيو: ”توهان
جهڙن نيڪ ماڻهن ئي هنن سيٺين جون
عادتون بگاڙي ڇڏيون آهن، هاڻي هن دنبي
کي ئي ڏس، آڱرين ۾ قيمتي هيرن جون
پوريون ٿي منڊيون پاتيون اٿائين، ڪابہ منڊي
چاليهن هزارن کان گهٽ نہ هوندي، پر هڪڙو
نوڪر ساڻ نہ ڪنيو اٿائين!“
سيٺ چوڻ لڳو: ”اينڊڙ اسٽيشن
تي منهنجي زال ايندي.“
فوجي چوڻ لڳو: ”اها بہ تو ڪا
گهٽ نہ هوندي، ڏهن مڻن جو لاش هوندي!“
غصي کان سيٺ جو چهرو تپڻ
لڳو، ڪوئي جهڙيون چنجهيون چمڪندڙ
اکيون، ڪنوڻ وانگر پرڻ لڳس ۽ چپ
پيڪوڙجي ويس.
فوجي کيس تنگ ڪرڻ جي ارادي
سان چوڻ لڳو:”مون ڏٺو آهي تہ ٿلهن ماڻهن
جون زالون، پنهنجي مڙسن جيان گوپيءَ جو
گل ٿي ويندون آهن.“
سيٺ جا چپ ڏڪڻ لڳا پر ڪجه
ڪجي نہ سگهيو جو فوجيءَ پنهنجو هٿ
رائفل تي رکي ڇڏيو هو.
مون فوجيءَ کي چيو: ”ڪاوڙ
ڇڏيو، اينڊڙ اسٽيشن تي هن جي زال اچڻ
واري آهي، اها هن کي سنڀالي وٺندي.“

”پر تيستائين هي توکي ڪوپي ڪم ڇوي، تون نہ ڪر. هن کي پاڻ کي ڪرڻ ڏي.“

”نيڪ آهي، هاڻي ايئن ئي ٿيندو.“ مون فوجيءَ کي چيو ۽ پوءِ ٿوري دير بعد لهجو بدلائي مون هن کان پڇيو: ”ڪٿان پيا اچو؟“

”ٻن مهينن جي موڪلن سبب گهر پيا وڃان.“

فوجيءَ جو چهرو، گهر جي خوشين جو خيال سبب چمڪڻ لڳو.

پوءِ هن مون کان پڇيو: ”تون ڪٿان پيو اچين؟“

مون چيو: ”مان ڪلڪتي کان پيو اچان. هڪ اخبار ۾ ايڊيٽر هوس، پر اخبار بند ٿي وئي!“

”ها اڄ ڪلهہ ڪلڪتي ۾ وڏي ڳڙٻڙ آهي.“ فوجي چوڻ لڳو.

”ابا ڳڙٻڙ جي کهڙي ڳالهہ ٿا ڪريو.“ ٿلهو شخص اسان جي گفتگو ۾ دلچسپي وٺندي چوڻ لڳو: ”مان پاڻ ڪلڪتي مان ڀڄيُ نڪتو آهيان. نڪسلين نڪ ۾ دم ڪري ڇڏيو هو، مون خود ڪلڪتي وارو سارو ڪاروبار بند ڪري ڇڏيو آهي. هاڻي ڀوپال ۾ نئين فيڪٽري هڻندس. ڪلڪتي ۾ تہ جيئڻ جنجال آهي، اسان جا اٺ ڏهہ پائيبند بہ ڪلڪتي مان اسان سان گڏ نڪتا. ڪو بمبئيءَ ويو تہ ڪو مدراس، ڪو ترانڪور تہ ڪو ڪانپور. مان ڀوپال پيو وڃان ... ٿورو ٽرماس مان پاڻي تہ ڏجانءِ.“ ٿلهي شخص وڏي عاجزيءَ وچان مون ڏي نهاريندي چيو. مان اٿڻ وارو ئي هوس تہ فوجيءَ هٿ جي اشاري سان مون کي روڪي ورتو. ٿلهي شخص، فوجيءَ جو اشارو سمجهندي مون کي ٻيهر ڪجهہ بہ نہ چيو. ٿوري دير هو خاموش ئي رهيو. پر پوءِ هن پنهنجي پوري طاقت گڏ ڪري پرسان واري ديوار تي لڙڪيل ٽرماس لاهي ورتو ۽ ان کي کولي ان مان پاڻي پيئڻ لڳو.

ٽرماس اڌ خالي ڪري هن ان کي ٻيهر بند ڪيو ۽ ان خوف کان تہ وري ٻيهر نہ اچ لڳي ان ڪري هن ٽرماس کي سيٽ تي پنهنجي ئي پرسان رکي ڇڏيو. ان سموري ڪوشش جو نتيجو اهو نڪتو جو هن جو ساهہ پرجي آيو. سندس سينو ڌڙڪڻ جيان ڌڙڪڻ لڳو ۽ چهرو پگهر ۾ ٻڏي ويس. هن پنهنجي قميص جي ٻانهن سان منهن تي آيل پگهر اگهيو. پوءِ اخبار پڙهڻ ۾ لڳي ويو.

ڪيتري دير تائين ڪوپي ۾ خاموشي ڇانيل هئي. گاڏي ڪٽاڪٽ ڪٽاڪٽ ڪندي هلي رهي هئي. ٿلهي شخص کي اخبار پڙهندي پڙهندي گهيرٽ اچڻ لڳا. فوجي ڪيس ڪاوڙ مان نهاريندو رهيو.

ٿلهو شخص ننڊ سبب بيوس ٿيندي چوڻ لڳو: ”مون کي ننڊ پئي اچي، مون کي برٿ تي ليٽڻ ڏيو.“

”تہ ليٽي پئہ.“ فوجيءَ چيو.

”مان پاڻ نہ تہ ليٽي سگهان. هن بابوءَ کي چئہ تہ منهنجي مدد ڪري.“

”نہ هي تنهنجي ڪابہ مدد نہ ڪندو. تون ڪوشش ڪري پاڻ ئي پنهنجي برٿ تي ليٽي پئہ.“

ٿلهي شخص جــو طـرف پڪڙيـل
پنهنجي جسم جي گوشت ڏانهن نهاريو. پوءِ
ليٿڻ جي ڪوشش کي ناممڪن سمجهي هو
ويٺي ويٺي ئي جهوٽا کائڻ لڳو.

مون کي متس ترس پئي آيــو پـر
فوجيءَ جو هٿ منهنجي ڪلهي تي مضبوطيءَ
سان رکيل هو. مان ٿلهي شخص تان نگاهون
هٽائي ڇڏيون ۽ دريءَ کان ٻاهر ڏسڻ لڳس.

ڪا اسٽيشـن ويجهـي پئـي آئـي،
آئوٽر سگنل بـ گذري ويو تـ گاڏيءَ جي رفتار
بـ گهٽجي وئي. گاڏي اسٽيشن جي وارڊ ۾
داخل ٿي رهي هئي، جنهن کان پوءِ اسٽنشن
جو پهريون وارڊ نظرن مان گذري ويو.

ان اسٽيشن جو نالو منگل ڪٽا هو.
سنگ مرمر جون وڏيون وڏيون سرون ۽ تختا،
ڪانيءَ جـي شـهتيرن جيـان هـڪ ٻئـي مٿـان
اوساريل هئا.

گاڏي بيهي رهي.

شور، حرڪت، گهماگهمي، هـڪ
ٻئـي ۾ وچڙنـدڙ آواز، ڪجهـ منٽـن کـان پـوءِ
هڪڙو قولي سامان کنيو اسان جي ڪوپي جي
سامهون بيهي رهيو. ان سان گڏ ڏهن ٻارهن
سالن جو هڪڙو ٻار بـ هو.

"اچو اچـو، ڪمـل." اسـان جـي
ڪوپي واري سيٺ ڪيس اشارو ڪندي چيو،
"مان هتي آهيان هن ڪوپي ۾!"

ڪجهـ گهڙين کان پوءِ هن ڪوپي
۾ افراتفري مچي وئي، ڪمل پنهنجي چاچي
جا پير ڇهي رهيو هو تـ قولي سامان رکي
رهيو هو ۽ اسان حيرت وچان چمبيليءَ جهڙي
اڇي رنگ واري نازڪ مکڙيءَ جهڙي، وڏين
وڏين اکين واري، سائي رنگ جي ساڙهيءَ ۾
ملبوس هڪ نوجوان عورت کي ڏسي رهيـ
هئاسين. جا سيٺ سان پيرين جي پاسي هٿ
وڌائي ملي رهي هئي. هن جو نازڪ ڪلهو
سيٺ جي ڳوري هٿ جي وزن سان لڏي لڏي
ويو.

"نيڪ تـ آهين نـ سڳنڌي؟" سيٺ
خوشيءَ وچان ٻٽڪڻ لڳو.

پتو ئي نـ پيـو تـ قولي ڪهڙي
مهل ويا، ڪيڏيءَ مهل اهو ڏهن ٻارهن سالن
وارو ڇوڪر رخصت ٿيو. ڪهڙي وقت گاڏي
هلي، بس ايترو محسوس ٿيو تـ گاڏي گهڻي
وقت کان اسٽيشن ڇڏي چڪي هئي، ۽ اهـ
سهڻي عورت، اسان جي سامهون وينل سيٺ
جي قدمن وٽ ويٺي هئي. بندرو قد، نراڙ تي
جهومر، مٿي تي رئي جو پلوُ، شرم حياءَ جي
تصوير. پـر ڪيتري نـ سهڻي، جنهن جـي
سونهن ڏسڻ سان، ڏسڻ جي بـک اجـا بـ
وڌندي محسوس پئي ٿي.

مان ۽ اهو فوجي، ٻئي ان عورت
کي مسلسل ڏسي رهياهئاسين.

تـ اها هئي سيٺ جي زال!

سيٺ پنهنجي پيرن ڏانهن اشار
ڪندي هن کي چيو:" ويهي رهـ سڳنڌي!"

سڳنڌيءَ سامان جو جائزو ورتـو
ٿرماس کي سليقي سان لڙڪائي ڇڏيو، ماني
واري ٽفن کي، ميز جي هيٺان، هٽي جـ
آسري لڙڪائي ڇڏيو. مٿين سيٺ ڏانهن مڙ
مٿي رکيل سامان کي بـ سٺي طريقي سا
نيڪ ڪرڻ لڳي، تـ نظر آيون هن جي هٿـ
جون گلڙن جيان ٽڙندڙ آڱريون، هن جي چيله

جو ڪپ ۽ ڪلهن جي لچڪ. پوءِ هڪدم مُڙي، هن پنهنجي ساڙهي ٺيڪ ڪئي. چڻ هن کي ان ڳالهه جو احساس ٿي ويو هو ته ٻه ڏاڙيا مرد سندس حسن کان متاثر ٿيندي، ڪيس مسلسل گهوري رهيا آهن.

پوءِ هوءَ وڏهجي سيڙهجي پنهنجي مڙس جي پيرن ۾ ويهي رهي. سندور جو هڪ وڏو تلڪ هن جي نراڙ تي چمڪي رهيو هو.

”سڳنڌي!“ سيٺ تڪل لهجي ۾ پنهنجي زال کي سڏيو. ”مون کي هن برٿ تي ليٽاءِ.“

ان کان اڳ جو سڳنڌي پنهنجي جاءِ تان اٿي ها. منهنجي ۽ فوجيءَ جا هٿ سيٺ جي بغلن ۾ پئجي چڪا هئا ۽ اسان ڪوشش ڪندي سيٺ کي وڏي احتياط سان سندس برٿ تي سمهاري رهيا هئاسين.

• • • •

”ڪنهن کي سُڌ هئي ته هن ٻُجڙي سيٺ جي زال ايتري خوبصورت هوندي!“ فوجيءَ چيو. هن جو سڌو سنئون اشارو اسان جي ڪوپي ۾ ليٽيل سيٺ ۽ ان جي نوجوان زال ڏانهن هو. مان ۽ فوجي ٻئي، پنهنجي ڪوپي مان ٻاهر اچي ڪاريڊور جي ڪنڊ ۾ سگريٽ ڇڪي رهياهئاسين ۽ ڳالهيون ڪري رهيا هئاسين. سيٺ کي سندس برٿ تي ليٽائي ڇڏيو هو. فوجيءَ پنهنجي هيٺين برٿ سيٺياڻيءَ لاءِ خالي ڪري ڇڏي هئي ته جيئن رات جو ان سهڻي عورت کي بار بار هيٺ مٿي، لهڻو چڙهڻو نه پوي. پاڻيءَ جا ٻه ٿرماس

پرائي سيٺ جي پرسان رکرايا ويا هئا ۽ ٻنهي زال مڙسن لاءِ ڪينٽين مان گرم گرم کير گهرايو ويو هو ۽ ايئرڪنڊيشن ڪلاس جي اٽينڊنٽ جي خوشامد ڪري سيٺ ۽ سيٺياڻيءَ لاءِ ٻه وهاڻا به گهرايا ويا هئا!

ٻاهر ڏاڍي ڄٽنڊڙ چانڊوڪي هئي، جنهن جي هلڪي روشنيءَ ۾ وڻ، ٻنيون ۽ ڪڏهن ڪڏهن ڪنهن گهر مان ڏيئي جي روشني، ڪنهن اٽلڪي اميد جي ڪرڻي جيان دل ۾ روشني ڪندي گذري ٿي وئي.

اسان ڪيتري دير تائين گفتگو ڪندا رهياسين. فوجيءَ پنهنجو نالو رونق سنگهه ٻڌايو هو. هوسياڻي نوين وڳي صبح جو شهپارا نالي اسٽيشن تي لهي ويندو. هو شادي ڪرڻ تي ويو. ٻه مهينا پنهنجي زال سان رهندو. هن ٻڌو آهي ته سندس ٿيڻ واري زال ساوتري، ڏاڍي سهڻي آهي، هن سيٺياڻيءَ جهڙي ته سهڻي شايد نه هجي، ڇو ته هن عورت کي ته ڀڳوان پنهنجي هٿن ويهي ناهيو هو.

”پر ناهي! کهڙي ته ردي هٿن ۾ ڏئي ڇڏيو آهي“. ”مون چيو.“ هن جي بدقسمتي ته ڏسو!“

”پر هن کي پنهنجي بدقسمتيءَ جو ڪو به احساس ڪونهي!“ فوجيءَ چيو. ”اسان جون هندستاني عورتون اهڙيون هونديون آهن. شرم حياءَ جون پتليون. اهي مڙس جو جسم نه ڏسنديون آهن. پر انهن جي نانءَ سان جيئنديون آهن. تو ڏٺو ڪونه ته هوءَ ڪيئن نه پنهنجي سيٺ تي نڇاور ٿي رهي هئي. ڪيئن نه هن جي خدمت، سچائيءَ ۽

لڳاءَ سان ڪري رهي هئي، اهڙيون هونديون آهن اسان جي ديش جون عورتون.“

مون چيو: ”هن وقت اهي ٻئي ڪوپي ۾ ڇا ڪري رهيا هوندا؟“

رونق سنگهه کلي چوڻ لڳو: ”ها اها هڪ وڏي مشڪل ڳالهه آهي، منهنجو خيال آهي ته سيٺ سمهي پيو هوندو، هو ته اسان جي سامهون ئي ڪونگهرا هڻي رهيو هو!“

”۽ هوءَ ڪامڻي عورت؟“ مون پڇيو.

رونق سنگهه کان بي اختيار هڪ آهه نڪري وئي، هڪ ڊيل ڊيل آهه، آهستگيءَ سان چوڻ لڳو.

”شايد هوءَ به سمهي پئي هوندي!“

”ڇا تنهنجي دل ڪانه ٿي چوي ته ... ته ... ته،“مون هن ڏانهن ڏسندي جملي کي اڌورو ڇڏي ڏنو. منهنجي اکين ۾ شرارت هئي.

هو مرڪيو ۽ منهنجي ڪلهي تي هٿ رکي چوڻ لڳو: ”جيڪڏهن ڪو ٻيو زمانو هجي ها، جيڪڏهن منهنجي شادي ٿيڻ واري نه هجي ها ته مان تنهنجي سيٺ جي روبرو ان جي سينياڻيءَ کي اغوا ڪري وڃان ها. مگر هاڻي ته مان پاڻ شادي ڪرڻ پيو وڃان. ڪنهن جي گهر ۾ ڊولڪ وڄي رهي هوندي، ڪنهن منهنجي نانءَ جي مينديءَ لڳائي هوندي، نه ڄاڻ هوءَ ڪيئن لڳندي هوندي؟“

رونق سنگهه ڳالهائيندي خاموش ٿي ويو ۽ مون کي ائين لڳو ڄڻ هو ان وقت ريل ۾ موجود ڪرڻ هو پر گاڏيءَ مان ٽپو

ڏئي، چانڊوڪيءَ ۾ وهنجندڙ ٻنين ۽ دڙن ت... ٽپندي، شايد ڪنهن ٻئي هند. پنهنج... ساوتريءَ جي ڳوٺ ڏانهن نڪري ويو هو. ر... هن جو جسم منهنجي سامهون بيٺل هو. ... سندس بيقرار روح ڪٿي دور هليو ويو هو.

۽ مون کي ڪلڪتي جي ميفيئ... جي ڪافي بار ۾، پنهنجي ڪتريل وارن ک... بار بار جهٽڪا ڏيڻ واري آيا مُڪرجي ي... اچي وئي جا مون وانگر اخبار ”ڪلڪته س... ۾ ملازم هئي، فرق صرف ايترو هو جو م... ايڊيٽر هوس ۽ هوءَ منهنجي اسسٽنٽ ايڊي... هئي. اها اسان جي آخري ملاقات هئي... ڇاڪاڻ ته ڪلڪته سن بند اخبار ٿي وئ... هئي ۽ مان ڪلڪتو ڇڏي وڃي رهيو هوس...

ميفيئر بار جي هلڪي اونداه... ۾، مان آيا جو چهرو ڏسي رهيو هوس... سانوري رنگ کان ٿورو کليل رنگ، ت... سوڙهو منهن ۽ چپ ٿورا ٿورا کليل، ڇ... ڪنهن چميءَ لاءِ بيقرار، اکين ۾ حيران... حيراني، پر اوچتو دارونءَ سان ڀريل سوسڙ... جيان سي سي جهڙي آواز جهڙا سندس ٺهڪ... جيڪي آسپاس ويٺل ماڻهن کي ڇرڪائ... ڇڏيندا هئا، جنهن تي ٻين ميزن تي ويٺ... جوڙا به اسان ڏانهن ڏسڻ لڳندا هئا. ور... خاموشي ۽ هڪ اٿاتل خاموشي ۽ هڪ... اٿاتل گهري اداسي، ڄڻ آيا جي سيني ... گهري غم جو دٻاءُ آهستي آهستي وڌن... هجي، ۽ ڪافيءَ جي هڪ ڍُڪ ڪانپوءِ ڪاج... جو هڪ داڻو، ڄڻ گهري ڊنديءَ ۾ ڪو پ... ڦٿو ڪري، آيا به ڪيتري دير کان پهـ...

جلائي رهي هئي، ۽ مان هن جي چپڙن جي
ڪنارن تي بينل غم ڪان متاثر هوس.
"تون ڇو پيو وڃين؟" آيا پنجون
ڀيرو پڇيو.
"مون پنجون ڀيرو چيو:" چاڪاڻ
ـ جنهن تاريءَ تي اڪيرو هو اها ٽٽي پئي!
ڪلڪتہ سن اخبار بند ٿي ٿي وئي تہ مان
ڪلڪتي ۾ رهي ڇا ڪندس."
"تہ ڇا ڪلڪتي ۾ سن ڪانسواءِ
ـهنجي لاءِ ٻي ڪابہ دلچسپي ڪانہ آهي؟"
ـيا اتندي پڇيو.
آيا جو آواز سنهو ۽ ڇيندڙ نہ پر
ـهرو ۽ گداز هو. لڳندو هو. هن جي آواز
ـون آڱريون منهنجي منهن کي ڇهنديون. مون
ـ پٽَ جي ڇهاءَ وارو احساس پيدا ڪنديون
ـيو. آهستي آهستي ڪنهن جهرڻي جيان
ـهندڙ آواز. آيا جو آواز مون کي پسند آهي.
ـندو آهي سوز ۽ ساز جا گهرا پرتَ هن جي
ـراز ۾ ڪلندا هجن.
"نہ ائين تہ نہ آهي." مون هن کي
ـو:" ڪلڪتي ۾ هڪ ڇوڪري رهندي
ـي. مون کي ان ۾ دلچسپي آهي ۽ شايد
ـ کي بہ هجي!"
"ڇوءِ؟" آيا جا چپ ٿورا وڌيڪ
ـ.
"مشڪل اها آهي تہ اها ڇوڪري
ـن سان شادي نہ ڪندي!"
آيا پنهنجي وارن کي جهٽڪو ڏئي
: " اها ڇوڪري شاديءَ کي هڪ ڍونگ
ـي آهي!"

"۽ گڏ رهڻ ۾ اها برائي آهي تہ
هڪ ڏينهن اها ڇوڪري مون کان بيزار ٿي
پڇي ويندي!"
"اهو بہ تہ ٿي سگهي ٿو تہ." آيا
چوڻ لڳي. " تہ اهو مرد ان ڇوڪريءَ کان
بيزار ٿي پڇي وڃي!"
مون چيو: "هن کي پڇٽو هوندو تہ
شاديءَ کان اڳ ۾ ئي پڇي ويندو!"
اسان جي آسپاس ميزن تان بہ جوڙا
اٿي هليا ويا. ٻاهريون دروازو ٿورو کليو.
ٻنپهرن جي جهرمر ڪندڙ اس، چند گهڙين لاءِ
اسان تائين بہ آئي.. پوءِ اسان وٽان ترندي،
هلڪي انڌيري ۽ ان جي تڌڙي فضا ۾
وڃائجي وئي.
آيا ٿورو اڳيرو ٿيندي پنهنجي هٿ
سان منهنجي هٿ کي پڪڙيندي چيو:" اسان
هتي ڇو نہ ٿا رهي سگهون؟ ستن سالن تائين
تون ڪلڪتہ سن جو ايڊيٽر رهيو آهين. پنجن
سالن تائين مان ان جي ايڊيٽر رهي آهيان.
چونہ اسان ٻئي گڏجي هڪڙو رسالو ڪيون.
گڏ رهون. گڏجي ڪم ڪريون!"
"۽ گڏجي تباهہ ٿيون!" مون هن
کي چيو.
"تون هر ڳالهہ کي منفي رنگ ۾
ڇو وٺندو آهين؟"آيا شڪايت واري لهجي ۾
مون کي چيو.
"اڄڪلهہ ڪلڪتي تي منفي رنگ
ڇانيل آهي. ان ڪري مان بہ ان رنگ ۾
ڳالهيان ٿو. شخصي پيچ ڌاهہ. بندوق جون
ناليون. ٽنگور ڪان انڪار. انقلاب تہ عوام
جي مُنڊيءَ ۾ هيريءَ جي ٻڙي وانگر جڙيل

هوندو آهي. اهو عوام کان ڏهه ميل پري پهچڻ سان تہ حاصل نہ ٿيندو آهي آيا ڊارلنگ."

"پر اهي نوجوان ڪيترا نہ سچا ۽ بهادر آهن. اهو تہ مڃيندين نہ؟"

"مڃان ٿو."

"هنن جي دلين ۾ تبديليءَ جي آڳ ٻري رهي آهي تہ ڇا هو خاموش ٿي ويهي رهن. ناانصافيءَ جي اڳيان ڪنڌ جهڪائي ڇڏين. طاقتور ماڻهن جي قرمار کي ڪنهن آري جيان پنهنجي سيني تي هلڻ ڏين؟ ظلم جي تلوار کي مياڻ مان نڪرندي ئي ڪلڪتي مان پڇي وڃن!"

"تو مون کي غلط سمجهيو آهي آيا. ڏيئو ٻاري ان کي پنهنجي ڇت جي ويجهو رکڻ سان ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي ئي گهر کي باهه بہ لڳي ويندي آهي. ڪڏهن ڪڏهن ڪا غلط تدبير بہ سچ جي سيني ۾ تلوار جي ڌار وانگر ڪپي ويندي آهي. ماڻهن کي گڏ ڪڻ ڪانسواءِ اڄ تائين ڪا بہ انقلابي ڪوشش ڪامياب ڪانہ ٿي آهي."

"اهو غلط آهي. اسان ڪوشش ڪندا رهندا آهيون. ڪامياب ٿيون يا نہ. ان جو فيصلو پنهنجي هٿ ۾ نہ آهي پر ڪوشش ڪرڻ فرض آهي. جيڪڏهن 1915 جو انقلاب نہ هجي ها تہ 1950 جو انقلاب ڪيئن اچي ها؟"

"پر اهو انقلاب بہ تہ هجي!"

"تون ڊڄڻُ ۽ ٻاجوڪڙ آهين!"

مان خاموش رهيس.

"پوءِ تو ڪيئن پنهنجي گهر ۾ انقلابين کي پناهہ ڏني. مهينن جا مهينا تو نڪسلين کي پنهنجي گهر ۾ لڪائي ويه
۽ پوليس توتي ڪڏهن شڪ بہ نہ ڪ
ڇاڪاڻ تہ تو سدائين سن اخبار ۾ نڪس
جي ڪوشش جو مذاق اڏايو. مان سمجه
هئس تہ تون دلي طوراسان سان گڏ آهين.

"مان دلي طور ئي توسان
آهيان." مان هن جي ويجهو جهڪي هن
وارن سان کيڏڻ لڳس.

هن وقت ميفيئر ۾ ڪوئي
ڪونہ هو. ميز ۽ ڪرسيون خالي پيون هي
بہ ويٽر هڪ ڪنڊ ۾ گهيرٽ ڪائي رهيا
ڪائونٽر تي ڪلارڪ پينسل جو هڪڙو
وات ۾ وجهيو. بلن ۽ رسيد بوڪن
جهڪيل هو.

"پوءِ تون ڇو پيو وڃين؟"
پنهنجي پرچي آيل نڙيءَ سان پڇيو.

"مون کي هي شهر پسند نہ آ
مون کي ڪوبہ شهر پسند نہ آهي. مان
وڃان پيو. مان اخبارن کان پري پهچڻ
چاهيان. ايندڙ ڏهن سالن تائين مان ڪ
اخبار نہ پڙهندس. سيئي لفظ بيڪ
سموريون خبرون پراڻيون آهن. مان ڪ
ڳوٺ ۾ وڃي رهندس ۽ ٻني ٻارو ڪندس
ڪنهن ٻن مانس وانگر غار ۾ روڄي رهندس
ڪنهن ماڪيءَ جهڙي مٺڙي ڳوناٺيءَ کي
ڪري ونندس. مون کي ميفيئر سان. ان
ڪافيءَ جي گلاس سان. ايئر ڪنڊيشن
هتراڏو تڏڪار سان نفرت ٿي چڪي آ
مان کليل آسمان جي هينان گهاٽن وڻن
زندگيءَ ۾ رهڻ ٿو چاهيان. جتي اک
اصلي هوا ملي. پکي جي هوا نہ هجي.

تي هلان ته پنين جي پُريل مٽي منهنجي پيرن جي ترين کي لڳي، غاليچن جو بخملي ڇهاءُ نه. ۽ جڏهن رات ٿئي ٿي ته اگڻ واري چلهه ۾ ٻرندڙ ٿانڊن جي روشنيءَ ۾، ڪنهن جي جهڪيل چهري تي اندر جي سانڍيل محبت جو پَرتوَ ڏسان. مصنوعي محبت واري فلمن شاعري نه!"

اوچتو هڪ زوردار چماٽ منهنجي ڳٽي تي پئي.

ديوار سان ٽيڪ ڏئي، ٻيني ٻيني گهيرٽ ڪائيندڙ ويٽر به اوچتو ڇرڪ ڀري جاڳي پيا ۽ ڪائونٽر تي ٻينل ڪلارڪ به ڇرڪي اسان ڏي ڏسڻ لڳو. پوءِ وري پينسل پنهنجي وات ۾ وجهي ان کي چٻاڙڻ لڳو.

آيا ميز تي مٿو رکي روئڻ لڳي.

هوءَ دير تائين سڏڪا ڀريندي رهي ۽ مان سندس وارن ۾ آگريون ڦيريندو رهيس، دير تائين سندس ڪافيءَ جو گلاس ٿڌو ٿيندو رهيو.دير دير تائين مان سوچيندو رهيس ته هي ڪهڙي قسم جي محبت آهي، جذبا نه ٿا ملن، جسم نه ٿا ملن. فڪر نه ٿو ملي پوءِ به ڪشش جي هڪ ڏوز آهي جا هڪڙي جي روح کان ٻئي جي روح تائين ٻتل آهي.

آيا اوچتو ميز تان اٿي باٿ روم ۾ هلي وئي، جڏهن واپس آئي ته سندس اکيون خشڪ هيون ۽ چهرو نئين ميڪ اپ سان تازو توانو ٿيل هوس. مون سوچيو ته عورت پنهنجي ڪيترين اٿيورين خواهشن کي نئين ميڪ اپ ۾ لڪائي ونديون آهن. پر مردن کي هزارين ڪوڙ ڳالهائڻا پوندا آهن.

واپس اچي هوءَ ميز جي پرسان ويهي رهي، ۽ وڏي رُکي لهجي ۾ مون کان پڇيو: "ته تون مون نه رهندين؟"

"جيڪڏهن شادي ڪندينءَ ته رهندس پر ڪلڪتي ۾ نه!"

"شادي ممڪن ناهي، مون کي پنهنجي آزادي وڌيڪ پياري آهي ۽ ڪلڪتو به پسند آهي. توکي ڪلڪتي ۾ ئي رهڻو پوندو. توکي شهر ايتري قدر ناپسند ڇو آهن؟ انسان سڄي ترقي شهر وسائي ڪئي آهي، سائنس، ڪلچر، ادب، معاشيات، تهذيب، سماجيات، سڀني جو دامن شهرن سان ٻڌل آهي. مان مڃان ٿي ته قدرت جي حسن ۾ تمام وڏي دلفريبي آهي پر انسان جو حسن، قدرت جي حسن ۾ اضافو آهي. قدرت خوبصورت جهنگل ٺاهيو، ته انسان تاج محل تعمير ڪرايو. قدرت وهندڙ پاڻيءَ کي موسيقي ڏني، انسان تانسين جي راڳڻي، قدرت هوا ۾ ڇلانگ ڏيندڙ هرڻ، ته انسان جيٽ هوائي جهاز. قدرت ڀوڄ پتر ڏنو، انسان ان تي ڪاليداس ۽ شڪنتلا لکيو. شهر کان ڀڄي ڇا تون وري جهنگلي ٿيڻ ٿو چاهين؟"

"ها!"

"ڇو؟"

"ان لاءِ ته مان شهرن جي ظلم ۽ ستم کان عاجز اچي چڪو آهيان. مون کي هاڻي ڪنوارن پهاڙن جي هوا گهرجي، ڪنهن جي نگاهه جيان افق تي ڪلنڊڙ کنوڻ، تنهنجي وارن جيان گهنگهور گهٽائون. جڏهن دارجلنگ ۾ اسان ٻنهي جي سامهون بادل هٽي ويا هئا. آهستگيءَ سان اسٽيج جي پردن

جيان سرڪي ويا هئا ۽ انهن جي وچ مان سون جهڙو چهرو ائين اڀري آيو هو، ڄڻ ڪا نئين ڪنوار پنهنجي چهري تان گهونگهٽ سرڪائيندي هجي. اهو تہ درست آهي تہ شهرن قدرت جي حسن ۾ اضافو ڪيو آهي، ليڪن حسين عورتن بہ تہ پنهنجي ادائن جو هر انداز قدرت کان سکيو آهي!"

"تہ تون ڇا ٿو چاهين؟"

مان پنهنجو چهرو هن جي وارن ۾ لڪائي ڇڏيو ۽ نہ رڳو هن جي وارن جي خوشبو پر هن جي جسم جي خوشبو بہ منهنجي اردگرد ڦهلجڻ لڳي، مگر مون پنهنجو هوش ۽ حواس گڏ ڪندي هن کي چيو:

"مون کي وڃڻ ڏي، هن وقت وڃڻ ڏي. ممڪن آهي تہ مان ڪڏهن موٽي اچان، پر هينئر مون کي وڃڻ ڏي."

هن جي اڌ کليل چپڙن ۾ سندس ڏند، جُوهيءَ جي غنچن جيان ٽڙي پيا ۽ انڌيري ۾ وهندڙ جهرڻي جيان هن جون پلڪون آليون ٿي ويون. هڪ ڊبيل ڊبيل آهہ هن جي سيني مان نڪتي، اوچتو هن پنهنجو هٿ وڌائي بلائوز ۾ وڌو ۽ اتان هڪ ڪاغذ جو پرزو ڪڍيو ۽ منهنجي سامهون ميز تي اڇلائي هوءَ هلي وئي!

مون ڪاغذ جو پرزو کوليو. اهو ڪو خط نہ هو پر هن جو نئون انگريزي نظم هو.

جيڪو بہ قدم کڻي ٿو
سمجهي ٿو تہ هوا ۾ آهي
وري ڌرتيءَ تي اچي ٿو
اتي سڪون آهي
مان ڌرتي آهيان
ڪشش
دامن
مرڪز
مدار.
وري موٽي ايندين اڏرڻ وارا
ڇاڪاڻ تہ مان ڌرتي آهيان.

ميفيئر جو دروازو کليو ۽ بند ٿي
ويو.

مون ڇرڪ ڀري فوجيءَ ڏانهن ڏٺو
هو اڃا بہ ڪٿي ٻاهر هو. ڪنهن شهنائيءَ جي آواز تي ڊوڙندو ٿي ويو. ريل گاڏيءَ کان بہ تيز، پر مون پنهنجي سگريٽ ڏانهن نهاريو
هو منهنجي آشنائن جيان وسامي چڪو هو.

مون سوچيو، فوجي شهنائيءَ جي آواز تي ڊوڙندو ٿو وڃي، ۽ مان ان آواز کان دور ڀڄيو وڃان. آباديءَ کان دور ڪنهن جهنگل جي ڳولها ۾. ماڻهو شهر کان تہ ڀڄي سگهي ٿو ليڪن ڇا عورت کان بہ ڀڄي سگهي ٿو؟

مان بيٺو سوچيندو ئي رهيس، ڪاريڊور جي شيشن تي آيا جو چهرو اڀرندو رهيو ۽ گاڏيءَ جي رفتار تيز ٿيندي وئي.

• • • •

اڌ رات جو وقت هوندو. سيٽ
ڏاڍي گهري ننڊ ۾ ستل هو. مٿين سيٽ تي
فوجيءَ جو ساهہ آهستي آهستي ۽ آرام سان

لي رهيو هو. لڳي پيو تہ ڳهري ننڊ ۾ آهي.
ر مون کي ننڊ ڪانہ پئي آئي.

مون ڏٺو تہ اها سهڻي سينياٽي.
هستگيءَ سان پنهنجي سيٽ تان اٿي. دريءَ
سان وسندڙ چانڊوڪيءَ ۾ سندس شفاف
دن. رات جي ڪپڙن مان ڇٽي رهيو هو.

منهنجي دل جي ڌڪ ڌڪ وڌي
ئي.

هوءَ هڪ لوٽو کڻي ٻاهر نڪري
ئي.

ٻيئي ستا پيا هئا.

مان جاڳي رهيو هوس.

ڏهہ منٽ گذري ويا. پندرهن منٽ
ذري ويا. اڌ ڪلاڪ گذري ويو. ايتري دير
وءَ ڪٿي رهجي وئي؟ ڇا ڪري رهي آهي؟

جڏهن منو ڪلاڪ گذري ويو تہ
ان ساهہ روڪيندي پنهنجي مٿين برٿ تان
يٺ لهي آيس ۽ پير ۾ پير پائي ٻاهر
ڪاريڊار ۾ پهتس. ٻنهي طرفن نظر ڊوڙائي.
ڪٿي بہ ڪوبہ موجود ڪونہ هو. ڪاريڊار جي
خر ۾ ٻنهي طرفن ڪان ٻاٿ روم هئا.
ڪدم مون کي ٻاٿ روم مان زور زور سان
روازي کڙڪائڻ جو آواز آيو!

مان تيزيءَ سان هلندي ٻاٿ روم
ائين پهتس. ٽائليٽ مان هڪ گهبرايل
ورت جو آواز اچي رهيو هو: "مون کي ٻاهر
ڪيو. مونکي ٻاهر ڪيو."

مون چيو: "اندران واري ڪنڊي
لي ٻاهر اچ"

"نہ ٿي کلي. اڌ ڪلاڪ کان
ڪوشش پئي ڪريان."

مون آواز سڃاتو. هوءَ اها ئي اپسرا هئي.

مون ٽائليٽ جي دروازي کي غور سان ڏٺو. بلڪل وچ ۾ اليومينم جو مُنيو هو. جيڪو ڪابي ساڄي مڙندو هو. ڪابي طرف ڦيرائڻ سان دروازو کلندو هو. ساڄي پاسي ڦيرڻ سان دروازو بند ٿي ويندو هو.

مون غور سان ڏٺو. مُنيو ساڄي پاسي تورو ڦري. سُڪ ٿي ويو هو. ۽ سندس چڪري زنگجي وئي هئي. ان ڪري ڦُري ئي ڪانہ پئي.

مون چيو: "در کي کڙڪائڻ ڇڏ. توري دير ۾ مان تو کي ٻاهر ڪيان ٿو!"

هن اندران در کڙڪائڻ بند ڪري ڇڏيو.

مون کيسي مان چاقو ڪڍيو. انهيءَ چڪريءَ کي صاف ڪيو. ان کان پوءِ جو چڪريءَ کي گهمايم تہ دروازو کلي پيو.

سينياٽي ٻاهر نڪرندي ئي منهنجي ٻانهن تي ڪري پئي ۽ بيهوش ٿي وئي.

هن جو سارو بدن پگهر ۾ پنل هو ۽ سنهڙي ساڙهي سندس بدن جي ڪيترن حصن تي چنبڙي پئي هئي. مان هن کي ٻانهن تي کڻي ٻئي ٽائليٽ ۾ ويس. پهرين ٽائليٽ ۾ ان ڊپ کان نہ ويس تہ وري جي دروازو بند ٿي ويو تہ اسان ٻنهي جو حشر ڇا ٿيندو؟

ٻئي ٽائليٽ ۾ اچي هن جي چهري تي پاڻيءَ جا ڇنڊا هڻي مون هن کي هوش ۾ آندو.

اوچتو هن جون وڏيون وڏيون اکيون ائين کليون، جيئن پاڻيءَ جي متاڇري تي ڪنول ٽڙي پون.

هوءَ نبل آواز ۾ چوڻ لڳي: ”مون تہ سمجهيو هو اڄ ساري رات مان ٽائليٽ ۾ ئي بند پئي هونديس“

مون چيو: ”مون توکي ٽائليٽ ڏانهن ويندي ڏٺو هو، جڏهن موٽڻ ۾ دير ڪيءِ تہ مان ٻاهر ڪاريڊار ۾ هليو آيس.“

” مان تہ رڙي رڙي مري وڃان ها، ڪيتري دير کان دروازو کڙڪائي رهي هيس.“

اوچتو هوءَ خاموش ٿي وئي، هن وري بہ پنهنجون اکيون بند ڪري ڇڏيون ۽ منهنجي ٻانهن جي گهيري مان نڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.

مان هن جي چهري تي جهڪي ويس ۽ منهنجا ٻرندڙ چپ، خشڪ چپ، هن جي اَلن چپن سان ملي ويا، اهي چپ بلڪل نرم ملائيءَ جهڙا هئا، لڪنئو جي لڏن جهڙا.

هو دير تائين منهنجي چميءَ ۾ جڪڙيل رهي، هن جو سارو بدن ڏڪندي ڏڪندي، زور سان منهنجي بدن سان چنبڙي پيو، ڄڻ هوءَ صدين جي بکايل هجي.

هن جي وارن جي هڪ ڇڳ ڀنل ڳل سان اچي لڳي تہ مان ان سان کيڏندي چيو.

”ڇا توکي خبر نہ هئي تہ تون ڪهڙي جانور سان شادي ڪري رهي آهين!“

”مون کي خبر هئي.“

”تہ پوءِ ڇو؟“

هن هڪ ڏکيو ساهہ کنيو، پوءِ هـ پنهنجو چهرو مٿي کڻي منهنجي ڪاڏيءَ ڪ چمي ورتو.

چوڻ لڳي: ”پيچ نہ، بس مون ک پيار ڪر.“

مون چيو: ”مان تہ پڇندس!“

هوءَ چوڻ لڳي: ”اسان ست ڀا ڀينر آهيون، پيءُ نابين آهي، ماءُ پوڙهي آهي سڀ کان وڏو ڀاءُ انجنيئرنگ ڪري رهيو آهي، ان کان ننڍو ڊاڪٽريءَ جو ڪورس ڪري رهيو آهي، ان کان ننڍو ٽيليويزن جو ڪورس ڪري رهيو آهي، مون کان ننڍي ڀيڻ جي شادي ٿي وئي، ٻن ننڍين ڀينرن جي شا ٿيڻ واري آهي، سمورو خرچ سيٺ ڏيندو آئي، هڪ هڪ پائي...!“

مون سوچيو، هن عورت جي وفا ڪيتري نہ نازڪ آهي، پر مضبوط ڌاڳن سا سيٺ جي ٿلهي بدن سان ڇهٽيل آهي.

”توکي ڪراهت نہ ايندي آهي؟“

”ايندي آهي، پر منهنجو خاندا ڪير سنڀاليندو؟“

”ڪو ٻار بہ اٿي؟“

”نہ سيٺ نامرد آهي.“

”تہ پوءِ ٻار نہ ٿيندو؟“

”نہ ٻار تہ ٿيندو!“

”اهو وري ڪيئن؟“

”اسان ڀوپال ڀيا وڃون، نئون ڏنڌ کولڻ، ڀوپال کان ويهن ميلن تي بابا گور سهاڻي جي سماڌي آهي، ٻڌو آهي تہ اتي ج بابا رنگي رامداس ڏاڍو پهتل شخص رهند آهي، ان جي دعا سان ٻار ٿي ويندو!“

مون چيو: ”ها ڪيترائي ساڏو ٻار پيدا ڪرائڻ جا ماهر ٿيندا آهن!“

”هاڻي جيڪو ٽيٽو هوندو سو ٿيندو.“ خوبصورت سينياڻي چوڻ لڳي. ”هن کي ٻار گهرجي. بس هن کي ٻار ملي ويندو.“

”پر اهو سيٺ جو ٻار نه هوندو!“

”سڏائيندو ته ان جو ئي.“ هن ڪوڙي لهجي ۾ چيو.

مون چيو: ”هي تنهنجي بدن مان ڪهڙي نه وڻندڙ خوشبو پئي اچي. ڇڻ ٻُوهيءَ جي..“

چوڻ لڳي: ”ها چمڻ سان ئي منهنجي بدن مان اها خوشبو آئي هئي. ان ڪري منهنجي پيءُ مون تي سڳنڌي نالو رکيو هو. ڪڏهن ڪڏهن مون کي پڪڙي منهنجي بدن کي سنگهندو به آهي ۽ سنگهندي سنگهندي صفا چريو ٿي پوندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن ته پٽين سان به ٽڪر هڻندو آهي.“

منهنجي دل ۾ سيٺ جي لاءِ ٿورڙي جاءِ پيدا ٿي پئي. پوءِ اوڪارو اچڻ لڳو.

نه نه هن خوبصورت عورت کي ڇهڻ جو ان ٿلهي کي ڪو به حق ناهي!

”سڳنڌي. ڇا تنهنجون ڀيون ڀينر به تو وانگر سهڻيون آهن؟“

”نه! اهي بس شڪل صورت ۾ چڱيون آهن. ٻگوان هڪ مون کي ئي سهڻو سندر ناهي بدقسمت بڻائي ڇڏيو آهي!“ هن جي ڳلي ۾ ڪو سڏڪو هو جيڪو سندس ڳلي ۾ ئي ڦاٿل رهيو.

مان هن جي ميڻ جهڙي ڳچيءَ تي چميون ڏيندو رهيس. هن جا سڏڪا وڌندا ويا. هن پنهنجو چهرو منهنجي سيني ۾ لڪائي ڇڏيو.

”سڳنڌي. مون سان هلندينءَ؟“

” ڪٿي؟“

”دور هماچل جي ڪنهن واهڻ ۾ يا ڪنهن جهنگل جي ڪناري. مان زمين خريد ڪري فارم ٺاهيندس. ٻني ٻارو ڪندس. تون منهنجي زال هججان. پوءِ اسان جا ٻار ٿيندا ۽ اهي ڏاڍا پيارا ٻار هوندا.“

ائين ڳالهائيندو ويس ۽ هوءَ ڪلندي رهي. سيني مان سپنو جڙندو ويو. اميد مان اميد ٺهندي وئي ۽ زندگيءَ جي شطرنج جڙندي وئي. جيئن صبح جي اس ۾ ماڪ سان ڀنل پٽين جي هيٺان ساوڪ تي سونهري شطرنجيون وکريل نظر اينديون آهن. مان هن جي حيران اکين مان اهي ساريون تصويرون ڏسي رهيو هوس. جيڪي مون کي ڪلڪتي کان جهنگل جي طرف ڇڪي رهيون هيون. اهي سپنا. جن مون کي آيا کان ڇڏايو هو!

ڇڻ هوا جي هڪ جهلڪي سان انهن حيران اکين ۾ نظر ايندڙ سموريون تصويرون. اونداهيءَ ۾ گم ٿي ويون.

چوڻ لڳي: ”پر ائين ڪيئن ٿو ٿي سگهي؟ مان ته پرڻيل آهيان!“

”نامرد کان طلاق جلدي ملي ويندي آهي. ايترو قانون ته مان به ڄاڻان ٿو. دراصل اها شادي ئي قانون جي نظرن ۾ ناجائز آهي.“

هن جي چهري تي محبت جي
اجالن جا ڪيئي رنگ تري آيا، پر هن ڏکويل
لهجي ۾ چيو: ” نه .. نه تو تي سگهي. ”
”ڇو نه تو تي سگهي؟“
”اهي منهنجا بئي پائر ڇا چوندا.
انهن جي تعليم اڌ ۾ رهجي ويندي، نديو ڀاءُ
جيڪو اسڪول ۾ پڙهي ٿو، ان جو ته خير
آهي، پرانهن ٻن ڀينرن جو ڇا ٿيندو، جن جي
شاديءَ جو سارو ڏاج ڏاڻو منهنجو مڙس
ڏيندوآهي، پر وري منهنجو انڌو پيءُ ۽ پوڙهي
ماءُ ۽ مان پاڻ؟“
”ها تون پاڻ؟“ مون پڇيو.
سيٺ مون کي هر طرح جو سک
ڏنو آهي، هيرن جواهرن سان ڀري ڇڏيو
اٿس، مان چاهيان ته روزانو هڪڙو زيور خريد
ڪري سگهان ٿي. ”
”يعني هڪ آرام واري زندگي!“
”ها نوڪر چاڪر، گهر
گاڏي، دولت... مون کي ڇا ڇا نه ميسر آهي!
“
”سواءِ هڪ جي..“ مون ڪيس
معنيٰ خيز نظرن سان ڏسندي چيو.
”جيڪو قسمت ۾ نه آهي، ان جو
ڪهڙو ليکو، صبر ڪرڻو پوندو.“
”تون ڪو عاشق ڇو نه ٿي ڳولهي
وٺين؟“
”يعني توکي؟“
”مون کي نه... تنهنجا منهنجا
سپنا پاڻ ۾ ڪونه ٿا ملن، پر تون پنهنجي
جسم جي ضرورت لاءِ ته ڪو عاشق ڳولهي
ٿي سگهين.“

هن جو منهن لهي ويو، ڏکويل
لهجي ۾ چوڻ لڳي: ” تون سچ ٿو چوين، پر
ڇا ڪريان مون تي وڏيون پابنديون آهن.“
”پيڪن ۾ به؟... عام طور تي تو
جهڙيون عورتون پنهنجي پيڪن ۾ وينديون
آهن ته ڪجهه نه ڪجهه ڪري سگهنديون
آهن، شايد ان ڪري اهي بار بار پيڪي ب
ويندي‌ون آهن.“
”اهو حربو به آزمائي چڪي
آهيان، سيٺ وڏو شڪي ماڻهو آهي، هن
هڪڙي نوڪرياڻي به منهنجي چوڪسيءَ لا
رکي آهي، جيڪا هر وقت مون سان گڏ
رهندي آهي، جتي مان ويندي آهيان، حد ت
اها آهي جو غسلخاني جي در تائين به مون
سان گڏ هلندي آهي، پلي ساهرا هجن ي
پيڪا، مون لاءِ سمورا رستا بند آهن.“
هوءَ وري سڏڪڻ لڳي.
مون چيو: ”پر اڄ جي رات ت
توسان گڏ نه آهي.“
چوڻ لڳي: ”چاڪاڻ ته مان سيٺ
سان گڏ آهيان ۽ هوءَ ٽرڊ ڪلاس ۾ ويني
آهي.“
”هن وقت تون سيٺ وٽ نه مون
وٽ آهين!“
هوءَ خاموش ٿي، پر منهنجي
ڪليل ڪُڙتي جي اندران هٿ وجهي، منهنجي
سيني جي وارن ۾ پنهنجون آڱريون ڦيرندي
رهي، آهستي آهستي منهنجي بدن ما
چٽگون نڪرڻ لڳيون ۽ مان چرين وانگر، ه
جي ڳهڪيءَ جهڙي گردن جي ڊڳهي وڪ
کي بار بار چمي رهيو هوس.

پوءِ ريشم ئي ريشم، ملائيءَ تي ملائي، پرتن تي پرت.
۽ ساري فضا ڄُوهيءَ جي خوشبو سان واسجي وئي.

• • • •

ٻئي ڏينهن صبح کان ئي مون سيٺ کي ڳالهين ۾ لڳائي ڇڏيو. ڳالهين ئي ڳالهين ۾ هن بابا گوري سهاڻي جي سماڌيءَ تي وڃڻ جو ذڪر ڪيو، ته مون چيو:
”عجيب ڳالهه آهي!“
”ڪهڙي عجيب ڳالهه آهي؟“ هو منهنجي ڳالهه ٻڌي پنهنجي پياڻڪ آوز ۾ پڇڻ لڳو.
”عجيب ڳالهه هيءَ آهي سيٺ جي ته ان معاملي ۾ مان تنهنجي وڏي مدد ڪري سگهان ٿو.“
”ڪيئن؟“
”مون وٽ هڪ سُڌي ٻوٽي آهي.“
”ڪهڙي سُڌي ٻوٽي؟“
”هڪڙي ساڌوءَ مهاتما، مون کي ڏني هئي، ان جي هڪڙي ڇپتي ڪارائڻ ۽ هڪڙو منتر پڙهڻ سان، نيڪ پورن نون مهينن کان پوءِ ٻار پيدا ٿيندو آهي.“
”توکي اها سُڌي ڪٿان ملي؟“
”مان نيپال جي جهنگلن ۾ ڏاڍو رليو آهيان. ٻڌ ساڌوئن ۽ مهاتمائن جي هميشه خدمت ڪندو آيو آهيان. اتي مون کي هڪ سوامي گورکناٿ نرانڪاريءَ جو درشن ڪرڻ جو موقعو مليو. ٻن سالن جي خدمت کانپوءِ ان مون کي اها سُڌي ٻوٽي ڏني، جنهن سان جنهن عورت کي چاهيو ان سان ٻار پيدا ڪري ٿا سگهو.“
”تون ان سُڌيءَ جو ڇا وٺندو آهين؟“ سيٺ شڪي نگاهن سان ڏسندي پڇيو.
”ان جي لاءِ ڪجهه وٺڻ پاپ آهي.“
”پوءِ ته؟“
”چيم ته سهي سيٺ جي، مون کي منهنجي گروءَ ٻڌايو هو ته جيڪڏهن تو ان سُڌيءَ لاءِ ڪٿي ته ڪو اگهه ٻار ڪيو ته اها سُڌي تنهنجي هٿن مان هلي ويندي.“
”ته ان جو مطلب اهو ٿيو ته تون پئسا نه ٻڌائيندين؟ پر جيڪڏهن اسان پنهنجي خوشيءَ سان توکي ڏيون ته اهو ته وٺندين نه؟“
”نه مان ڪجهه به نه تو وٺي سگهان سيٺ جي، هڪڙو پئسو به نه. هڪڙي پائي به نه بلڪل مفت ۾ ٻار پيدا ڪندس.“
”ڪيئن؟“
مان ان لاءِ صبح کان ئي تيار هوس، جنهن لاءِ تيل جي هڪ ننڍي شيشيءَ کي صاف ڪري ان ۾ سگريٽ جي رک پيري ڇڏي هئي.
”تو وٽ ڪا مني شيءَ هوندي؟“
”ها مائو آهي!“
”مائو به نيڪ آهي.“ مون چيو.
”ڇپتي مون کي ڪارائيندين؟
“سيٺ پڇيو.

مـو چيـو: " هي اها سُـڌي آهـي،
جنهن کي جيڪو کائيندو، پار بہ ان کي پيدا
ٿيندو."

فوجي کلڻ لڳو، ساڳئي وقت
سڳنديءَ جا بہ مرڪندڙ چپ چمڪڻ لڳا.

"توں مذاق ٿو ڪرين."

"مذاق نہ ٿو ڪريان سيٺ جي،
مان بلڪل سنجيدگيءَ سان ٿو چوان."

ائين چئي مان سوٽ ڪيس کولڻ
لڳس، ان مان سگريٽ جي رک واري شيشي
ڪڍيم ۽ سيٺ کي ڏيکاريندي چيم: " هن
مان هڪڙي چپٽي ڪٽي مائي سان ملائي،
تنهنجي سامهون تنهنجي سينياڻيءَ کي
کارائي ٿو ڇڏيان، پڪوان چاهيو تہ پورن نَون
مهينن بعد پار پيدا ٿيندو. ڪنهن بہ ساڌوءَ
جي سماڌيءَ تي وڃڻ جي ڪابہ ضرورت نہ
آهي، هڪڙي پائي بہ خرچ ڪرڻ جي ضرورت
نہ آهي. اڄ تائين پارهن بي مراد عورتن جون
مرادون پڄائي چڪو آهيان. گرو گورکناٿ
شري شري سوامي، نرانڪاري جڳت اڌاري
بال برهمچاريءَ جي ڪرپا سان، تنهنجي
سينيُاڻيءَ جي جهولي سائي ٿي ويندي."

سيٺ جو چهرو اميد جي اولڙن
سان ٻهڪي پيو، چوڻ لڳو:

"تہ اسان جي سينياڻيءَ کي چپٽي
کاراءِ نہ!"

سينياڻيءَ اسٽين ليس اسٽيل جي
دٻلي مان مائي جو ٽڪرو ڪڍي منهنجي هٿ
تي رکيو، مون تيل جي شيشيءَ مان سگريٽ
جي رک مان چپٽي پري مائي ۾ ملائي ورتي
۽ هن جي هٿ رکي، ائين چوڻ شروع ڪيم:

"اوم شري شري هڪ سو ا
سوامي گورکناٿ نرانڪاري جڳت اڌاري
برهمچاري، مها پر اپڪاريءَ جي دَيا درشني
سان هي رک کارايان ٿو، ردي تي رد
چاڙهيان ٿو، جيڪا ناري هيءَ چٽڪي کائي
سوامي ناٿ جي اپار درشنيءَ سان گرڀ وتي
ٿئي. کارو کيرو، ماتا چيرو، ڊبل ڊيرا او
هڙبونگ گونگ وسل وسل جهونگ!"

مون هڪڙي اک جو هلڪو اشار
ڪري، آهستي آهستي سڳنديءَ کي مائ
کارائي ڇڏيو.

فوجيءَ جو کل کي روڪڻ سبب
ڏاڍو برو حال هو. مان، فوجي ۽ سڳنڌي ٽئي
پنهنجي کل روڪي وينا هئاسين، پر سيٺ
بيحد سنجيدگيءَ سان پوري عمل کي ڏس
رهيو هو.

رک جي چپٽي کائي سينياڻي
وڏو گهونگهٽ ڇڪي سيٺ جي پيرن ۾ ويه
رهي، شايد هن کلڻ شروع ڪيو هو ڇاڪاڻ
هن جو سارو جسم لڏي رهيو هو.

"تہ پار سچ پچ پيدا ٿي پوندو؟"

"نيڪ پورن نَون مهينن کانپوءِ

مون سيٺ کي چيو، " آزمايل نسخو آهي
يقين نہ اچئي تہ پنجن هزارن جي شرط ٿ
لڳايون."

لڳو تہ سيٺ کي يقين اچي ويو
چوڻ لڳو: " نہ بابا اسان شرط برط نہ ٿا رکو
پر هاڻي مون کي پڪ ٿي وئي آهي."

مون ڪيسي مان هڪڙو ڪار
ڪڍي هن کي ڏنو. "هن تي منهنجو ڏس چيپ
آهي، جيڪڏهن نيڪ نَون مهينن کانپوءِ ب

پيندا نہ ٿئي تہ مون کي نوَ هزار گاريون لکي موڪلجانءِ!“

سيٺ ڪارڊ ونئي، رکڻ لاءِ پنهنجي سينياٽيءَ کي ڏنو. سڳنديءَ پڙهي احتياط سان رکي ڇڏيو.

سيٺ چوڻ لڳو: تو منهنجو پلو ڪيو آهي، تہ هڪڙو پلو مان بہ ڪرڻ ٿو چاهيان.“

مان هن جي منهن ۾ ڏسڻ لڳس.

” جي، ...!“ سيٺ پنهنجي ڳالهہ جاري رکندي چيو. ”تو هاٽي هاٽي ڳالهين ڳالهين ۾ ٻڌايو هو تہ تون هماچل پرديش ۾ زمين خريد ڪرڻ پيو وڃين، جتي فارم کولڻ جو ارادو ٿو رکين!“

مون هاڪار ۾ مٿو لوڏايو.

”پر هماچل پرديش ۾ تہ زمين ڏاڍي مهانگي آهي، ٽن چئن هزارن کان گهٽ تہ هڪڙو ايڪڙ بہ نہ ملندءِ. پر مان توکي ٽي سو رپيا في ايڪڙ زمين ڏياري ٿو سگهان.“

مون چيو: ”تہ اها پوءِ بنجر ٿي هوندي!“

چوڻ لڳو: ”بنجر ناهي، زرخيز آهي!“

”پوءِ ايتري سستي ڪيئن ٿي ملي؟“

”اصل ۾ اها هڪ سڄي ويران هنڌ ٿي آهي، ٽن طرفن کان جهنگ اٿس ۽ ٽڪريون آهن. وچ ۾ ٽيهن ايڪڙن جو ٽڪرو آهي. برسات اتي تمام گهٽي پوندي آهي، هڪڙو کوهہ بہ آهي. جيڪو ٻارهن ئي مهينا پاڻيءَ سان پريل هوندو آهي. ۽ ها هڪ ندي بہ آهي.“

”تہ ان جو مالڪ اهڙي زمين مون کي سستي ڪيئن ڏيندو؟“

”تون پوري ڳالهہ تہ ٻڌين ڪونہ ٿو!“سيٺ تورو ڪاوڙجي چوڻ لڳو.”اها زمين اصل ۾ هڪ رن زال جي آهي، ويجهو ڪو ڳوٺ واهڻ ڪونہ اٿس. ڪا آبادي ڪانہ اٿس. ٽيهہ ڪوهہ پيادل هلڻ ڪانپوءِ هڪڙي ريلوي اسٽيشن تي اچي، بس! اها عورت اڪيلي سر ان زمين جي سار سنڀال لهي ڪانہ ٿي سگهي ۽ آبادي نہ هجڻ جي ڪري. ڪوبہ ان زمين کي خريدڻ لاءِ تيار ڪونہ ٿو ٿئي. ڪير ان جهنگ ۾ وڃي رهڻ پسند ڪندو؟“

”اها بيوهہ عورت ان زمين کي وڪڻي ڇا ڪندي؟“

”هوءَ پنهنجي ڌيءَ جي ساهرن ڏانهن هلي ويندي. ان جي هڪڙي ئي ڌيءَ آهي ۽ ڪنهن دوردراز علائقي ۾ پرڻيل آهي. اها ڏهاڳڻ. اها زمين وڪڻي پنهنجي ڌيءَ ڏي هلي ويندي.“

”ان سڄي قصي جي توکي ڪيئن خبر پئي؟“ مون پڇيو.

”ان جي ڇوڪريءَ جا ساهرا اسان جي ڳوٺ جي ويجهو رهندا آهن. مان ان ڇوڪريءَ جي گهروارن کي سڃاڻيندو آهيان. اهي ئي ان زمين جي سودي جي ڳالهہ ڪرڻ آيا هئا. معاملو ٽن سوَن رپين ايڪڙ تي بيٺل آهي. مان وڃي اها زمين ڏسي بہ آيو

آهيان. پر پرسان ڪا آبادي نہ ڏسي مون خريد ڪرڻ جو خيال لاهي ڇڏيو!“

”پر مون کي تہ اهڙو ئي هنڌ پسند آهي.“

”پوءِ تہ ائين سمجهہ تہ ڀڳوان اها زمين تنهنجي لاءِ ئي رکي آهي.“

”پر هاڻي تہ اها زمين وڪامي بہ وئي هوندي؟“

”ٽي مهينا اڳ تائين تہ ڪانہ وڪامي هئي. هاڻي وري ڪنهن ورتي هوندي. ڪو تو جهڙو چريو ئي ان جهنگ ۾ وڃي رهندو.“

مان خوشي کان ڪپڙن ۾ نہ پئي ماپيس. مون چيو: ”مون کي ان جو ڏس پتو تہ ڏجانءِ!“

سيٺ چيو: ”بہ اسٽيشنون ڇڏي شهپارا جنڪشن اچڻ واري آهي. اوڏانهن جوتي لائين واري گاڏي بہ ويندي آهي. تون اتي لهي وڃ ۽ ڪنهن کان بہ ڏوليا واهڻ جو رستو پڇي وٺ. جڏهن ڏوليا واهڻ پهچي وڃين تہ اتان وري ڪواڙي قلعي جي پڇا ڪجانءِ. هاڻي تہ اهو قلعو ڪنبر ٿي ويو آهي. پراڻو آهي. جهنگل ۾ آهي. اتي ڪوئي ويندو بہ ناهي. اهو ڏوليا واهڻ کان ٽيهن ڪوهن جي مفاصلي تي آهي. ان قلعي جي اتر ۾ اڍ ميل ڪن جي ڇاڙهيءَ تي ان رن زال جو گهر آهي. جنهن جي ڇوڏاري اها زمين آهي. اٽڪل ٽيهہ ايڪڙ ٿيندي. کوهہ بہ اٿس. آهي تہ جهنگ جو ماحول پر توکي پسند ايندو“

”مان تہ هاڻي کان ئي خواب ڏسڻ
لڳو آهيان.“ مون کلندي چيو. ”پر ان رن زال
جو نالو ڇا هي؟“

”سروجا. هن جو نالو سروجا
آهي. ڏاڍي سونهن ڀري عورت آهي.“

فوجيءَ منهنجي ڪلهي تي هٿ
رکي چيو: ”رستو توکي مان ٻڌائيندس.“

”تون وري ڪيئن ٻڌائيندين؟ تون
ان پاسي ڪڏهن ويو آهين ڇا؟“

”اون هون! ويو تہ نہ آهيان. نہ ئي
مون کي ان ڏهاڳڻ جي گهر جو علم آهي. پر
مان شهپارا اسٽيشن تي لهندس.“

”شهپارا نہ بابا. شپرا.“ سيٺ
فوجيءَ کي سمجهائيندي چيو.

”شپرا نہ شهپارا آهي.“ فوجي چون
لڳو. ”چٽ ماڻهو ان کي شپرا چوندا آهن.“

سيٺ جون ناسون ڦنڊي ويون: پر
هو خاموش رهيو.

فوجيءَ چيو: ”تون مون سان گ
شهپارا اسٽيشن تي لهي پئجانءِ. اتان اسا
گڏجي هلنداسين. پار پيا قصبي ڪور جي
پار پيا ڳوٺ جو رهندڙ آهيان. اتان کان توکي
ڪواڙيءَ جي قلعي جو رستو ٻڌائي
ڇڏيندس.“

”نيڪ آهي مان توسان ئي گڏجي
هلندس شپرا اسٽيشن کان پارپيا ڳوٺ
تائين.“

”شپرا نہ شهپارا.“ فوجيءَ چيو.
اوچتو سڳنديءَ پنهنجو مٿو جهلي
ويهي رهي.

سيٺ پڇيو: ”ڇا ٿيو؟“

سگندي چوڻ لڳي: ”منهنجي متي کي چڪر ٿا اچن.“

مون خوش ٿي چيو: ”سيٺ جي منائي ڪارڻ، تنهنجي سيناٽي پيٽ سان ٿي وئي آهي.“

سيٺ پهرين ته حيرت وچان منهنجي طرف نهاريو جڻ پڇندو هجي، ايترو جلدي اهو چمتڪار ڪيئن ٿو ٿي سگهي؟

پوءِ هن پنهنجا ٻئي هٿ ڇت طرف کڻي دعاعيه انداز ۾ چيو: ”ڌڻيءَ هجي ڀڳوان. تون ڌڻيءَ آن.“

سيناٽيءَ وري رئي جي پلءَ سان نهيل گهونگهٽ کي ائين ناهيو جو ان مان مون ڏانهن به نهارڻ لڳي، مان به اک ٽيٽ ڪري ڏانهنس ڏسڻ لڳس. هن جي مُک تي هڪ دلربا مرڪ پکڙجي وئي هئي جڻ ڪنهن بنيءَ وانگر سيراب ٿي وئي هجي، جڻ مٿس برسات جون بوندون پئجي رهيون هجن ۽ هوءَ انهن مان مزو وٺندي هجي.

• • • •

فوجي مون کي آهستي آهستي ٻڌائڻ لڳو: ”سرينيءَ جون پهاڙيون، اسان جي ڳوٺ جي پرسان آهن ۽ ڪوارڙيءَ جو قلعو ته صرف ڏهن ڪوهن تي آهي. مان توکي اوستائين پهچائڻ لاءِ ڪنهن ماڻهوءَ کي گڏي موڪليندس، پر هڪڙو شرط آهي، ته پهرين توکي منهنجي ڳوٺ هلڻو پوندو ۽ منهنجي شاديءَ ۾ شريڪ ٿيڻو پوندو.“

”الائي ڪڏهن آهي تنهنجي شادي؟“ مون پڇيو.

”ابا سنياٽي ٿينبدي منهنجي شادي.“ رونق سنگهه خوشيءَ کان ٽڙندي چيو ۽ پوءِ پنهنجي ران کي ڪنهڻ لڳو.

”پيو به هڪڙو رستو اوڏانهن ويندو آهي، سرينيءَ جي پهاڙين طرف اسٽيشن کان. ڏوليا کان ۽ اهو ننڍو ۽ سڌو رستو آهي.“ سيٺ چوڻ لڳو. ”هڪڙو ٿپ بيو..“

”اهي پنهنجا ٿپ پاڻ وٽ رک سيٺ.“ رونق سنگهه هڪدم چيو. ”مان هن کي پنهنجي شاديءَ ۾ ضرور وٺي ويندس!“

هڪ ته هو فوجي هو، بيو ته ساڻ رائفل به هئس، ٽين ڳالهه ته اها جاءِ مون لاءِ بلڪل نئين هئي، الائي ته اهي سرينيءَ جون پهاڙيون ڪٿي هيون! اهو ڪوارڙيءَ جو قلعو ڪٿي هو؟ اها سروجا ڏهاڳڻ ڪٿي رهندي آهي؟ ضرور مون کي ان فوجيءَ سان گڏ وڃڻو پوندو.

”ڇا نالو آهي تنهنجي قصبي جو؟“ سيٺ فوجيءَ کان پڇيو.

”پاربيا..“

سيٺ شڪ واري انداز ۾ مٿو ڌوڻيو، جڻ چوندو هجي، ڪڏهن نالو ناهي ٻڌو ان ڳوٺ جو، پر فوجيءَ جو چهرو ڏسي خاموش ٿي ويو.

جڏهن شهپارا جي اسٽيشن آئي ته ڏنر ته سگندي اڃا ستل هئي، گهري ۽ پياري ننڊ. ائين ٿي لڳو جڻ سائي ساڙهيءَ جي سنهڙي گهونگهٽ ۾ ماهتاب ستل هجي، مون وڏي حسرت ۽ ارمان وچان هن جي

خماريل حسن تي هڪ نظر وڌي. پوءِ سيٺ سان هٿ ملايم ۽ ان چئن برٿن واري ڪوپي مان ٻاهر نڪري آيس. پويان رونق سنگهه بہ اچڻ لڳو.

مون پنهنجو سامان اسٽيشن جي لگيج آفيس ۾ رکرايو ۽ پاڻ سان رڳو هڪڙي هينڊ بئگ کنيم. رونق سنگهه وٽ بہ ٽرنڪون هيون. هڪ هينڊ بئگ. هڪ رائفل ۽ هن جو ڳوٺ هتان کان ويهہ ڪوهہ دور هو.

”مان ايترو سامان پاڻ کڻي تہ ڪونہ هلي سگهندس. ڪو مزدور ڪرڻو پوندو.“

”مزدور ڪٿان ملندو؟“ مون پڇيو.

چوڻ لڳو: ”سمري انتظام ڪري ڏيندي.“

”اها سمري وري ڪير آهي؟“

چوڻ لڳو: ”هڪڙي حلوائڻ آهي. بہ سال ٿيا تہ هن جو گهر وارو گذاري ويو آهي. هڪڙو اٺن سالن جو ٻار اٿس. پئي گڏجي دڪان هلائيندا آهن.“

”پر اسان کي هن جي دڪان تان ڇا وٺڻو آهي؟“

”بابو ويهہ ڪوهن جو سفر آهي. ڪا ڀاڄي ڀاڄي کائي پيٽ ڀري هلنداسين! نہ تہ رستي ۾ هڏ بہ جواب ڏئي ڇڏيندءِ.“

سمري هڪ ڪاري رنگ واري شيدياڻي هئي. وڏين وڏين اکين ۾ ڳاڙهيون ڳاڙهيون ڏوريون. پرپل مضبوط جسم. سندس جسم مان بجليءَ جا شعاع پئي نڪتا. جڻ سندس جسم جي چئني پاسن کان

چقمق جي جي لهر ڊوڙندي هجي. اهڙين
گهوريندڙ نگاهن سان گراهڪن کي پئ
ڏنائين. جو لڳو ٿي تہ چنبو هڻي انهن ک
دسي ڇڏيندي. مون تي نگاهہ وجهي. اکي
ڦيرائي ڇڏيائين تہ مون دل ۾ چيو. شد
آهي جو مون کي ڇڏي ڏنائين. جڻ چونـ
هجي. هي شهري ماڻهو نزاڪتن جو ڪوڏ
جسم منهنجي ڪهڙي ڪم جو؟ پوءِ هن ج
نظرون رونق سنگهہ جي وَهڙي جهڙي جس
تي ڄمي ويون. هوءَ زور سان کلڻ لڳي. بلڪ
چرين وانگر. هن جو آواز وينل هو. جيڪ
گهٽو مردن وانگر تي لڳو.

”اچي وئين سنگهہ صاحب. شاد
ڪرڻ.“

”ها سمري. هاڻي جلدي ڪر ڪر
گرم پوري ۽ ڀاڄي ڪاراءِ. ۽ ها هڪڙي مزد
جو بندوبست بہ ڪري ڏي. پنهنجي ڳو
وڃڻو آهي.“

”مزدور جو بندوبست بہ تـ
ويندو. پر ايتري بہ تڪڙ ڇاجي آهي! هن مَ
مان پاڻي پيري هٿ منهن تہ ڌوئي وٺ. پ
ڪجهہ کائي پي هن پيپل جي ڇانوَ ۾ گهڙ
سوا آرام ڪر. پوءِ وڃجانءِ هليو.“

”نہ سمري. هاڻي هٿ منهن وج
گهر ڌوئبو. ويهن ڪوهن جو سفر آهي. پ
جي هيئان ڪٽ وجهي ستس تہ گهر ڪيڏ
مهل پهچندس.“

”جيئن تنهنجي مرضي.“ سمر
ڪجهہ اداس ٿيندي چيو. پوءِ هن پنهنجي پ
کي چيو.“ او پٽ ڊوڙ پائي گهمري کي
سڏي آءُ. چئجانس. ويهن ڪوهن تي پارپ

وڃڻو آھي، سني مزوري ملندءِ. صوبيدار رونق سنگھ شادي ڪرڻ پنهنجي گھر پيو وڃي.“

ائين چئي هوءَ وري کلڻ لڳي. هن جي ٿڌي برف جي ٽڪرن جيان ٽڙڪاٽ ڪندڙ، وڪرندڙ کل، منهنجي بدن ۾ ڪنبٽي پيدا ڪري رهي هئي.

”ڪيڏي مرد مار عورت آهي، مگر اڳي ائين نہ هئي،“ رونق سنگھ مون کي ڏيمي انداز ۾ ٻڌائڻ لڳو. ”جيستائين پوڳلو حلوائي زنده هيو، هوءَ ان جي وفادار زال ئي هئي، ڪابہ ڳالھ ڪانہ ٻڌيسون. پر حلوائيءَ جي مرڻ کانپوءِ جڏهن هن کي پنهنجي ننيڙي پٽ کي پالڻو پيو تہ هن هيءَ دڪان سنڀالي ورتو. تڏهن کان ڪيس ٻاهرين دنيا سان بہ واسطو پيو تہ هوءَ بہ هن شڪاري دنيا سان گڏ شڪارڻ ٿي وئي. اسٽيشن تي سڀئي هن کان واقف آهن، سڀئي هن کان ڊڄندا آهن. پوليس وارن کي تہ هن مٺ ۾ بند ڪري رکيو آهي، ۽ ڪيترن ڌاڙيلن سان بہ هن جو تعلق آهي، وڏي جهٽڪي واري عورت آهي.“

”جهٽڪي واريءَ سان تنهنجي ڇا مراد آهي؟“

رونق سنگھ مون ڏانهن نهاري ٿوري دير جي لاءِ خاموش رهيو. پوءِ هڪ شرارت واري مرڪ سندس اکين مان اٿل کائي ٻاهر آئي. اها مرڪ هن جي اکين کان هلندي چپن تائين اچي پهتي پر پوءِ بہ هو خاموش رهيو. ڪجھ چوڻ جي ضرورت هئي بہ ڪانہ. ڇاڪاڻ تہ مان سمجهي ويو هوس.

”شايد ان ڪري توکي ٻن پهرن تائين ترسائڻ پئي چاهي؟“ مون بہ ڏيمي آواز سان رونق سنگھ کان پڇيو.

رونق سنگھ پنهنجي کل روڪي نہ سگهيو. جنهنڪري وات ۾ جيڪو ڳراهہ هوس سو نڙيءَ ۾ ڦاسڻ سبب ٻاهر اچي ويس.

سمريءَ دڙڪو ڏيندي چيس:” کنهن جي ڳلا ڪندين تہ ائين ئي ٿيندءِ!“

۽ جڏهن اسان پئسا ڏئي وڃڻ لڳاسين تہ هن هڪ ڀيرو ٻيهر رونق سنگھ کي گهوري نهاريو.” ڪاڏي ويندي رونق سنگھ. ٻن مهينن کان پوءِ تہ ضرور ان ئي اسٽيشن تي موٽندين، پوءِ توکي پڪڙي ويهاريندس.“ائين چئي رونق سنگھ جو هٿ پڪڙي ورتائين، ۽ ايترو تہ قابو ڪري جهليائينس جو هٿ ڇڏائڻ مشڪل ٿي پيس. پوءِ سندس هٿ ڇڏي سمري ٺهڪ ڏئي کلڻ لڳي. اسان جي وڃڻ کانپوءِ بہ هن جا اهي ٺهڪ اسان جو پيڇو ڪندا رهيا. دير دير تائين رونق سنگھ جو منهن بہ ڳاڙهو لال لڳو پيو هو، ۽ هن مون سان اکيون بہ ڪونہ پئي ملايون.

ٻن پهرن تائين اسان ٻارهن ڪوهہ سفر طئي ڪيوسين. ٿورو آرام ڪرڻ لاءِ رستي ۾ هڪڙي ڳوٺ جي پرسان کوهہ وٽ نهيل بانس جي لڪڙن واري جهوپڙي ۾ ليٽي پياسين. هتي انبن جا ڪجھ وڻ هئا. ڪي جمونءَ جا. ڪجھ وڻ مان املتاس جون ڦريون پئي لڙڪيون. انهن جي پرسان ئي نانگ جي ڦڻ جهڙا ٿوهر بيٺا هئا. بانس جي

جهنڊ جي ويجهو نار جي ڪنجڙاٽ ۾ جوٽيل وهٽ ڦري رهيو هو جنهن کي هڪڙو هاري ڇوڪرو بانس جي ڇڙيءَ سان هڪلي رهيو هو ۽ ٻنيءَ کي پاڻي ڏئي رهيو هو. صديون پراڻو منظر. نار جي رون رون جي باوجود گهري سانت ... سمهي پيءُ ... ڪجهه به ناهي بدليو ... سمهي پيءُ ڪجهه به ناهي بدليو... ٿورو پريان وڻن جي جهڳٽن ۾ گهيريل هڪڙي ڳوٺ جون ڇتيون. ڪجهه ڪچا گهر، ڪي پڪا گهر، ڪٿي ڇپر ته ڪٿي ڪپريل..!

”او هو آخري ڇيڙي تي گهر ڏسين پيو؟“ اوچتو رونق سنگهه مون کان پڇيو.

”او هُو پٿرن وارو؟“

”ها، اهو ساوتريءَ جو گهر آهي!“

مان ڇرڪ ڀري اٿي ويٺس.

”ته تو ساوتريءَ کي ڏٺو آهي؟“ مون پڇيو.

”ها. شهپارا جي ميلي ۾.“

”ڪيئن آهي؟“

”تنهنجي شهري ايڪٽرياڻيءَ جهڙي، بلڪل فلمي ايڪٽرياڻي، جوان، خوبصورت، ڳوناٺا ڪپڙا پائي ته جيڪر ڪيئن لڳي؟“

مون پنهنجي تصور ۾ هڪ ٻن ايڪٽرياڻين کي اهي ڪپڙا پارائي ڏٺا. ”ها سمجهان ٿو ته ڪيئن لڳندي!“

”بس ائين ئي آهي منهنجي ساوتري.“

”ڪا ڳالهه ٻولهه به ٿيءِ ان ميلي ۾ يا؟“ مون پڇيو.

”بس، اهي ٻه ٽي جهلڪيون
آهن ميلي جون. هن سرمو پئي ورتـ
ڪنگڙيون پئي پاتيون. هوءَ پينگهه تي چڙ
هئي، هوءَ کلي پئي. هن جو لينگو پَڙو هوا
پئي اڏريو. بس اهي ئي ڪجهه تصويرون آ
مون وٽ ۽ انهن چند تصويرن ئي من ک
موهي ڇڏيو آهي.“

”تو ساڻس ڪا ته ڳالهه ٻول
ڪئي هوندي؟“

”ڪيئن ڪريان ها. پيءُ ماءُ ۽
جو ساڻ هيس.“

”ميلي ڪانپوءِ ڪٿي ملڻ ج
ڪوشش ڪيءِ؟“

”نه ماءُ پيءُ جي مٿس پاب
آهي. وڏي نگراني ڪندا اٿس، ٻه ٽي ڀيرا
آيس به. لڪي لڪي هن کي ڏسڻ ج
ڪوشش به ڪيم پر هن جي شڪل ڏسڻ
موقعو ڪونه مليو. وڏو سخت ماڻهو آهي
جو پيءُ، بس هن جي گهر جا ڪنگرا ڏ
ئي موٽي ويس.“

”خير ڪا ڳالهه ناهي. هاڻي
سڄي زندگي ويٺو ڏسجانس.“

سُتي سُتي هو دير تائين خام
رهيو. ڇڻ اينڊڙ زندگيءَ جو لطف پ
ورتائين. پوءِ اٿي ويهي رهيو. ڪيسي ۾
وجهي هن پنهنجو ٻَٽون ڪڍيو. ٻَٽونءَ
هڪڙي تصوير ڪڍي منهنجي هٿ ۾ ڏن
اها هڪ ڳوناٺي ڪنواري ڇوڪريءَ
تصوير هئي. واقعي نهايت سهڻي من موه
تصوير ۾ مرڪي رهي هئي. صورت
ڪجهه شرم، ڪجهه بيباڪي،

گهبراهٽ ۽ ڪجهه دلبري رلمل هئس. هن جي چنچل اکين مان نظر ايندڙ مرڪ دل کي ڏاڍو وڻي پئي.

مون پڇيو: ”هيءَ ساوتري آهي نہ؟“

هن پنهنجو مٿو لوڏي هائو ڪئي. ”هيءَ تصوير توکي ڪٿان مليءِ؟“

”ان ميلي مان فوٽوگرافر کان. پورا يهه ربيا ورتائين. ڏاڍي مشڪل سان اها تصوير ڏنائين. ڇئن سالن کان سيني سان ڳائي پيو هلان.“

مون پڇيو: ”آخر اها شادي طئي ڪيئن ٿي؟“

”ڪا ڏکيائي ڪانہ ٿي. هڪڙي حجامڻ جي وسيلي رشتو طئي ٿيو. اهي بہ پنهنجي ڳوٺ جا امير ماڻهو آهن. اسان بہ پنهنجي قصبي جي ذات برادريءَ وارا آهيون. نکري ڪا مشڪل ڪانہ ٿي.“

مون تصوير هن کي واپس ڏني.

ن تصوير وٺندي پڇيو: ”ڪيئن لڳي ٿي نہ لمي ايڪٽرياڻي؟“

”بلڪل.“

”ڪنهن سان ٿي ملي؟“

مون ٻن ڇئن ايڪٽرياڻين جا نالا رتا.

هن انڪار ۾ مٿو لوڏيو. ”نہ ساوتري انهن سڀنن کان وڌيڪ خوبصورت آهي.“

رونق سنگهہ گاهہ جو هڪڙو سلو ڏندن ۾ دٻايو ۽ آسمان جي وسعتن ۾ تصوراتي تصويرون جوڙڻ لڳو. گهر جو اڱڻ، باغيچو، ٻار، ڳل، ساوتري، ڳل ئي ڳل!

مون چيو: ”چڱو هاڻي ٻيلا هلون، تون تہ لڳي ٿو هن زمين ۾ کپجي ويو آهين، هاڻي اٿين بہ ڇا. آخر ڄڃ تہ هتي ئي وٺي ايندين!“

رونق سنگهہ اٿي وينو تہ مون کلي چيو: ”اڄ ٻنهي گهرن ۾ ڇا تہ ڌماچوڪڙي هوندي، ڪيئن نہ زور زور سان دهل وڄندا هوندا! هل تہ جلدي هلي پڇون.“

”اڃان تہ اٺ ڪوهہ پري آهي صاحب، رات ٿي ويندي، پهچندي پهچندي..!“

مون چيو: ”پر گهمرو تہ سامان ڪٺي اڳتي نڪري ويو آهي، اهو ٻڌائي ڇڏيندو.“

رستي ۾ مون هن کان پڇيو: ”تون ڪڏهن ڪواڙي قلعي تائين ويو آهين؟“

”ها ويو آهيان. پر ان کان اڳتي سرينهي جي جهنگ ۾ ڪڏهن نہ ويو آهيان. ڏاڍو سنسان علائقو آهي. پر توکي اتي فارم بنائڻ جو خيال ڪيئن ٿيو آهي؟“

مون سندس ڳالهہ جو ڪوبہ جواب نہ ڏنو. بس هلندا رهياسين. پوءِ مون هن کان پڇيو: ”ڪواڙيءَ جي قلعي ۾ اڄڪلهہ ڪير ٿو رهي؟“

”ڪو ئي بہ نہ!... اڙي اهو تہ کنڊر آهي کنڊر. سو سال پراڻو ..“

• • • •

پوءِ سج پڏي ويو. ۽ نيري آسمان جو شيشو صاف ٿيندو ويو ۽ نم، شيشم ۽ املتاس جي وڻن جون پاڻ ۾ ڳنڍيل سبنديل شاخون، ان شفاف شيشي جي پس منظر ۾ ڪارين ڪارين چارين جيان نظر اچڻ لڳيون.

پوءِ رات گهري ٿيندي وئي. ۽ رستي جي دز به نظرن کان گم ٿيندي وئي. اونداهيءَ سبب ڪاراڻ مائل وڻن مان اينڌڙ خوشبوءِ سان سارو رستو سڳنڌجي ويو هو. پوءِ آهستي آهستي رونق سنگهه جهونگارڻ شروع ڪيو. ائين اسان ڪيترو ئي مفاصلو خاموشيءَ سان طئي ڪري ورتو. اهڙي خاموشي. جا ڪجهه ڳالهائيندي نه آهي پر دلين ۾ جذبات جو سون پگهاريندي هلندي آهي.

پوءِ ٻڙ جو هڪ وڏو گهاٽو وڻ نظر آيو. جتان به رستا پئي نڪتا. هتي پهچندي ئي رونق سنگهه بيهي رهيو. پنهنجي ٽوپي لاهي مٿي جي خال خال وارن کي کنهڻ لڳو. ۽ پوءِ رومال سان منهن صاف ڪري چوڻ لڳو: "هتان ئي اهي به رستا الڳ ٿين ٿا. هڪڙو تنهنجي ڪواڙي قلعي ڏانهن ٿو وڃي ته ٻيو منهنجي ڳوٺ ڏانهن." هن جي آوز ۾ خوشيءَ جي لهر به هئي.

مون چيو: "اڄ تنهنجي گهر تي سيئي تنهنجو وڏي بي چينيءَ سان انتظار ڪندا هوندا!"

"ها!" چوڻ لڳو. "منهنجي ماءُ، بابو ۽ ننڍو ڀاءُ، ۽ منهنجي پندرهن سالن جي پيڻ ڪنتل!"

هن جي اکين آڏو چڻ سيني گهر ڀاتين جا چهرا اچي ويا." آءُ ته هلون!" هن خوشي مان هڪڙو وڏو ساهه کڻندي چيو هلندي سندس قدم تيز تيز ٿيندا ويا.

فوجيءَ جي ڳوٺ جي دنگ وار ديوار نظر آئي. ڇپرن جي ٻاهران ٻاهه جو ڇپيون ۽ ڪتن جي ڀونڪڻ جو آواز ۽ پار جي روئڻ جا آواز. ڪو دروازو کلندي ته ڪ بند ٿيندي. مال وارين جاين مان اٿند دونهون. ڪنهن وڻ سان ٻڌل مينهن جي رنڀ جو آواز. ۽ ڪو شخص اونداهيءَ ۾ گ ٿيندي نظر آيو. گهٽيون سوڙهيون ۽ مٽيءَ چيٽي جي بوءِ ۾ ڳل جيان مهڪندڙ ڪنهـ جا ٿهڪ. وري خاموشي. رڳو اسان پنهي جـ پيرن جو آواز. پوءِ ڪنهن دروازي جي او مان پڇيو:

"ڪير آ؟"

رونق سنگهه آواز سڃاتو. "مـ آهيان اڪبر چاچا."

پر اڪبر چاچي ڪيس ڪيڪر ئـ ڪانه ڪئي. دروازو آهستگيءَ سان بند ٿـ ويو. اسان اڳتي وڌي وياسين. اڳيان هلي اه سوڙهي گهٽي ٿوري ويڪري ٿي وئي. اوچت سامهون ڊگهي ماڙيءَ جون دريون نظر آيو جن مان هلڪي وٿندڙ روشني.

"گهر اچي ويو." رونق سنگ سامهون اشارو ڪندي چيو. سندس آو جذبات سبب ڏڪڻ لڳو. هن آهستي چيـ "اڄ جوڪرين کي ساري رات ڳائڻو آهي. ز زور سان ڍولڪ وڄندي هوندي. شايد انـ ڪنهن ڪمري ۾ وڄندي هوندي!"

اها ماڙي هر قدم سان اسان جـ ويجهو ٿيندي پئي وئي. ٿوريءَ دير ۾ ئـ

اسان ان جي سامهون هئاسين. دروازو بلڪل بند نہ هو پر تورو کليل هو. رونق سنگهہ در نہ کڙڪايو. چپ چاپ اندر هليو ويو. مان بہ هن جي پويان پويان.

اڱڻ ۾ خاموشي هئي ۽ اونداهي هئي. صرف چرخي جي پرسان هڪڙو ڏيئو ٻري رهيو هو. اندر هڪڙي محراب واري ورانڊي ۾ هڪڙي تنيي وٽ پندرهن سالن جي هڪ ڇوڪري ٻيٺي هئي جا. "ادا" چئي اچي رونق سنگهہ کي چنبڙي. سندس آواز ۾ سڏڪو هو. عورتون خوش هجن پوءِ بہ رئنديون آهن. غم هجي تہ بہ.

رونق سنگهہ. ڪُنتل جي مٿي تي هٿ ڦيرينديء پاڻ کان جدا ڪيو. پڇيو:

"امان ڪٿي آ؟"

"بابا وٽ."

"۽ بابا ڪٿي آ؟"

"اندر ٻيٺڪ ۾."

اسان اندر ٻيٺڪ ۾ وياسين.

هڪڙي تختي تي اڌڙوٽ پر پريل جسم وارو شخص جهڪيل هو. ڪي ڪاغذ پئي جاچيائين. پر ۾ هڪ عورت مٿي تي ساڙهيءَ جو پلوُ رکيو. هٿ ۾ گلاس جهليو ٻيٺي هئي.

"وٽ پي وٺ!" هن چيو.

اڌڙوٽ عمر واري شخص.

ڪاغذن تان نظرون هٽائڻ ڪانسواءِ ئي چيو:

"مون کي نہ گهرجي!"

رونق سنگهہ اڳتي وڌيو. هن جي پيرن جو آواز ٻڌي اڌڙوٽ عمر واري شخص ڪنڌ ڪنيو تہ رونق سنگهہ ڇرڪي ويو. هو پنهنجي پيءُ ۽ ماءُ سان پيرين پئي مليو. ماٿس جلدي جلدي سندس مٿي تي هٿ ڦيري چپ چاپ هلي وئي. ٻيٺڪ ۾ بلڪل خاموشي هئي. ديوار وٽ ٻيٺل ڪنتل بہ چپ چاپ اسان ڏانهن نهاري رهي هئي.

"گهر ۾ اهڙي خاموشي ڇو آ؟"

"اهڙي تہ ڪا ڳالهہ نہ آهي!"

اڌڙوٽ عمر وارو شخص کنگهندي چوڻ لڳو.

"ڍولڪ بہ ڪانہ تي وڄي. ٻتيون بہ ڪونہ ٿيون ٻرن!"

"اهو... اهو ...!" هن کنگهڻ جي انداز سان نڙي صاف ڪئي. نڙي صاف ڪرڻ جو اهو انداز بلڪل نرالو هو. رونق سنگهہ پيءُ ڏانهن نهارڻ لڳو. پر سندس پيءُ خاموش هو.

"گهر ۾ اونداهي ڇو آ؟ ڇا ڳالهہ آهي؟ ڪو مائٽ مري ويو آهي ڇا؟"

"نہ..." اڌڙوٽ عمر جي شخص مٿو لوڏيندي چيو.

ڪو حادثو ٿيو آهي؟ ڇا ڳالهہ آهي؟ مون کي ٻڌايو ڇو نہ تا بابا سائين! اڄ تہ گهر ۾ خوشيون هجڻ گهرجن ها! سڄي رات قصبي جون ڇوڪريون..." هن پنهنجي ڀيڻ ڏانهن ڏٺو. "نہ ڪنتل؟"

ڪنتل بہ ڪيس ڪو جواب ڏيڻ بجاءِ منهن موڙي ڪمري مان نڪري وئي.

رونق سنگهہ حيرانيءَ ۽ پريشانيءَ جي عالم ۾ اچي پنهنجي پيءُ جي پير ۾ وينو ۽ سندس منهن ۾ نهارڻ لڳو. سندس پيءُ مٿي تان پڳ لاهي تخت تي رکي. پر ۾ رکيل انگوشي سان منهن تي آيل پگهر اگهيائين.

هن جا چپ ڏڪي رهيا هئا ۽ اکيون آليون هيون. هن پنهنجو مضبوط هٿ پٽ جي ڪلهي تي رکي چيو: ”پنهنجي دل تي پٿر رکي ڇڏ رونق!“

رونق سنگهه چپ چاپ پنهنجي پيءُ ڏانهن ڏسندو رهيو.

”ساوتريءَ سان تنهنجي شادي ڪانہ ٿي سگهندي!“

رونق هڪو ٻڪو ٿي پنهنجي پيءُ ڏانهن ئي نهاريندو رهيو.

”ساوتري، ڪالهه رات.. پنهنجي يار سان... گهر کان ڀڄي وئي، شاديءَ جا سمورا زيور بہ کڻي وئي!“

ٻڌندي ئي رونق سنگهه جون ڄاڙيون پاڻ ۾ ڀڄي ويون ، گردن آڪڙجي ويس، هن جون آڱريون ڏاڍي مضبوطيءَ سان تخت جي ڪنڌ تي ڄمي ويون. هن جو ساهه تيز تيز هلڻ لڳو. پر هن ڪجهه ڳالهايو ڪونہ.

ڪافي دير تائين ڏاڍي تڪليف ڏيندڙ خاموشي هئي. پوءِ رونق سنگهه پڇيو: ”گهمرو سامان ڪٿي آيو“

”ان کي تہ ڪلاڪ کن ٿي ويو آهي.“ پٽس جواب ڏنو.

بينڪ جي ٻاهران بينل ڪنتل کي آواز ڏئي، سڏي، رونق سنگهه انتهائي سختيءَ سان چيو:

”گهمري کي چئہ تہ منهنجو سامان کڻي هيڏانهن بينڪ ۾ اچي.

رونق سنگهه جو سامان جڏهن اندر اچي ويو تہ هن کيسي مان چابين جو ڇلو ڪڍي، ٽرنڪ کولي. اپٽري ۾ سندس ماءُ ۽ ڀيڻ بينڪ ۾ گهڙي آيون. ۽ آهستي آهستي هن ڏانهن وڌنديون ٿي آيون. ٽرنڪ کولي، ان مان هڪ هڪ شيءِ الڳ ڪري ڪڍائيندي چوڻ لڳو:

”هي ساڙهيون ... هي غرارا ... هي بيل باٽم... هي ڪنگڻ... هي ڪنگڻيون.. هي جهومڪ، هي ڳلابند، هي جهومر..!“

صوبيدار رونق سنگهه پنهنجي ٿيڻ واري زال جي لاءِ گهڻو ڪجهه وٺي آيو هو. سموريون شيون تمام سٺي طريقي سان ماءُ کي ڏيکاري، هن ٽرنڪ بند ڪئي ۽ چابيون ماءُ جي ترئيءَ تي رکي چيو:

”امان هي سڀئي شيون سنڀالي رک. ڪنتل جي وهانءَ ۾ ڪم اينديون.“

”پر..“ ماڻس ڳالهائڻ چاهيو پر پٽ جو منهن ڏسي چپ ٿي وئي.

رونق سنگهه پٽ جي ٽيڪ ڏئي رکيل رائفل کڻي، جهڪي ماءُ جي پيرن تي هٿ رکيائين ۽ ڪمري کان ٻاهر نڪري ويو.

ماڻس رڙ ڪري کيس روڪيو: ”پٽ ڪاڏي پيو وڃين؟“

رونق سنگهه ٿورو ترسيو. ٿورو مڙي آهستگيءَ سان چوڻ لڳو:

”موڪل ملتوي ڪرائي، واپس فوج ۾ وڃي رهيو آهيان.“

”پٽ..“ ماڻس چوندي اڳتي وڌي. پر پٽس روڪي ورتس، جنهن تي رونق سنگهه پويان ڏسڻ ڪانسواءِ ئي پنهنجي مضبوط قدمن سان ٻاهر نڪري ويو.

پوءِ سندس پيءُ پڳ کڻي پنهنجي
متي تي رکي، اکين مان ڳوڙها اگهيا ۽ وري
بہ ڪاغذن ڏسڻ ۾ محو ٿي ويو.

• • • •

اها رات تہ مون جيئن تيئن ڪري
رونق سنگھہ جي گھر ۾ ئي گذاري ورتي.
مون بہ رونق سنگھہ کي روڪڻ جي ڪوشش
ڪانہ ڪئي. هن جو غم، غصو ۽ حسرتن جو
خون ٿيندي ڏسي، سندس وقلڻ جو اندازو
ڪندي مون هن کي روڪڻ مناسب نہ
سمجهيو. بيو تہ جڏهن سندس گهر وارن ئي
ڪيس وڃڻ کان نہ جهليو تہ مان ڪيس روڪڻ
وارو ڪير ٿيندو هوس، ۽ ڪيس آئت بہ آخر
ڪيئن ڏيان ها!

پرهہ ڦٽيءَ جو ڪنهن بئي جي
جاڳڻ کان اڳ ۾ مان پنهنجو هينڊ بئگ کڻي
چپ چاپ ۽ ڏکويل دل سان گهر مان نڪري
آيس. ڳوناٽن کان ڪوازيءَ جي قلعي جو ڏس
پڇي ڳوٺ جي دنگ واري ديوار کان ٻاهر
اچي ويس.

ڪوازي قلعي ويندڙ رستو اصل ۾
ڪو رستو ڪونہ هو. بس ڌنارن جي هلڻ وارو
گس هو. جيڪو ڪڏهن وڻن جي جهڳٽن ۾
گم ٿي پئي ويو تہ ڪڏهن وارياسي ميدان ۾
تبديل ٿي پئي ويو. مان بہ اندازو ڪندي،
ڀلندي ڀٽڪندي بهرحال هلندو پئي ويس،
ڇاڪاڻ تہ پري پري تائين ڪنهن آباديءَ جو
نانءُ نشان ئي ڪونہ هو. هڪ ٻن جاين تي
ڌنار پنهنجي ڌڻ سان گذرندي گڏيا، جن کان
رستو تہ پڇيم پر جيڪو رستو انهن ٻڌايو
انهيءَ بہ ميلن جا ميل رلائي ٿڪائي ڇڏيو.
رونق سنگھہ تہ ٻڌايو هو تہ پارپيا ڳوٺ کان
ڪوازيءَ جو قلعو ڏهن ڪوهن جي مفاصلي
تي آهي، پر هتي تہ رستو ڪٽڻ جو نالو ئي نہ
پيو وٺي. مون کي پڪ ٿي وئي تہ مان رستو
وڃائي ويٺو آهيان.

هاڻي ٽيون پهر بہ ويجهو اچي ويو
هو ۽ بک بہ گهڻو بي حال ڪري ڇڏيو هو.
آخرڪار رستي ۾ هڪڙو شوالو نظر اچي ويو.
هڪ اونچي ٿل تي ۽ چئني پاسن کان ساوڻ
ساوڻ وڻن جي گهيري ۾ ميلن تائين پکڙيل
سڪل سڙيل وڻن ڪانپوءِ جو اها ساوڪ ڏٺم تہ
اکيون ئي ٺري پيون ۽ مان بي اختيار ان
شوالي جي طرف وڌڻ لڳس.

ڪٿي بانس جي لڪڙن جو جهنڊ
تہ ڪٿي انبن جا وڻ. ڪٿي ڄمون تہ ڪٿي
گهاٽي ڇانوَ ڪندڙ نم جا وڻ. پوءِ ڏڙي جي
هڪ پاسي کان ٻهاڙن ۾ هڪڙو جهرڻو نظر
آيو. ٿڌو ٿڌو اوجل پاڻي. مان هر هر پنهنجي
اکين تي ڇنڊا پئي هنيا ۽ هٿ منهن پئي
ڌوتو. پاڻي مٺو ۽ مزيدار هو. دل کولي پيتم
پر اڃ اساٽ، ان بک جو بدل نہ ٿي سگهي.
جا ان پاڻي پيئڻ سان لڳڻ شروع ٿي وئي.
غلطي ڪيم. ڳوٺ مان نيرن ڪري نڪران
ها. يا چار مانيون ئي سفر لاءِ ٻڌرائي کڻان
ها!

”گهڻو پري کان آيو آن؟“
اوچتو هڪڙو آواز منهنجي متي
وٽان ٻڌڻ ۾ آيو. مان پنهنجي ڀنل منهن سان
اتي ڏسڻ لڳس.

منهنجي متان شوالي جو پوڄاري بينو هو، ڏگهو، گوري چٽي رنگ وارو پوڄاري، ُکوڙيل ٽڪڻ، ويڪري پيشاني، ڏگهيون جهڪيل غلافي اکيون، ويڪرو سينو، چيلهه ۾ هڪڙي اڇي ڌوتي ۽ پيرن ۾ ڪانيءَ جي چاکڙي.

مون پوڄاريءَ کي ڏسي هٿ جوڙي چيو:

”ها تمام گهڻو پري کان آيو آهيان، ڪلڪتي کان.“

”ڪيڏانهن ويندين؟“

”ڪواڙي قلعي کان اڳتي، سرپني جي علائقي ۾.“

”پوءِ تہ تون رستو ڀلجي ويو آهين.“

”ڪيئن؟“

پوڄاريءَ مون کي رستو ٻڌائيندي چيو: ”جنهن رستي سان تون آيو آهين، ان ئي رستي سان واپس وڃ، ڏيڍ ٻن ميلن تي توکي هڪڙو سڪل واهہ ملندو.“

”ها ها مليو تہ هو.“

”ان واهہ جي َڪڙَ وٺيو اوڀر طرف هليو وڃ، شام ٿيندي ٿيندي تون ڪواڙيءَ جي قلعي تائين پهچي ويندين.“

”پر! مون کي تہ سخت بک لڳي آهي.“

”تہ تڙ ڪري، ڀڳوان جو درشن ڪري وٺ تہ توکي ڀوڄن بہ ملي ويندو.“

ڀڳوان جي درشن ڪانپوءِ ڪاٺ لاءِ دال ۽ ڀت مليو. ڀتري دال ۽ لبيل پاروٽا چانور، پر بک ايتري لڳل هئي جو پتل جي ٿالهيءَ کي بہ چٽڻ لڳس. پوڄاري بينو کل
رهيو هو، مان جڏهن سندس شڪريو ا
ڪري هلڻ لڳس تہ هن پڇيو:

”ڇا رستي ۾ توکي مرهٽا گڏ
هئا؟“

”مرهٽا!“ مون حيرت وچـ
پڇيو، ” ڪهڙا مرهٽا؟“

هن منهنجي سوال جو جواب ڪو
ڏنو، پنهنجي خماريل اکين سان آسمان طر
ڏسي چيو: مرهٽا اچن پيا.“ وري ٿورو ترس
چوڻ لڳو، ”تون سرپني ٿو وڃين نہ؟ اتي ج
نڳن کان هوشيار رهجانءِ.“

”پر نڳ تہ عرصو ٿيو ختم ٿي و
آهن!“

”ختم نہ ٿيا آهن،“ ڏک کان م
ڌوٽيندي چوڻ لڳو، ”هن علائقي ۾ اڇا آه
بس سرپنيءَ جي جهنگ کان هوشـ
رهجانءِ.“

هو عجيب خوابناڪ اکين سـ
مون ڏانهن نهارڻ لڳو، مون کي ڪجهہ چر
ٿي لڳو، ان ڪري مان تڙتڪڙ ۾ ڪانئـ
موڪلائي شوالي کان ٻاهر هليو آيس
پنهنجو رستو وٺي وڃڻ لڳس.

ڏيڍ ميل کن پويان هلڻ ڪانپ
مون کي جڏهن اهو سڪل واهہ نظر آيو تہ
جو ڪنارو ڏئي مان اوڀر طرف هلڻ لڳس
آهستي آهستي زمين مٿانهين ٿيندي وئي
سڪل ٻوڙن جي جاءِ تي ساوا ساوا ٻوڙا
انهن جي وچ وچ ۾ ڪٿي ڪٿي وڏا شاهي و
نظر اچڻ لڳا.

ان سڪل واهہ ۾ ڪٽي ڪٽي پهاڙن تان ڪرندڙ پاڻي، ندين نـدين دڀن جي شڪل ۾ بيٺو هو. واهہ ويڪري ٿيندو ويو ۽ گڏوگڏ سندس ڪنارو بہ مٿانهينءَ تي ٿيندو ويو. پرسان هڪڙو پهاڙي سلسلو بہ شروع ٿي ويو. مان ڪُرڙَ چڙهي واهہ جي وچ مان پٿرن تان هلندي رستو طئي ڪرڻ لڳس.

وري واهہ جا ڪنارا سوڙها ٿيندا ويا ۽ چاڙهي شروع ٿي وئي. منهنجي سامهون واهہ جو موڙ اچي ويو. ڏاڍو خطرناڪ ۽ پٿريلو هو. ٻنهي پاسن کان گهاٽا وڻ هئا جو موڙ جو اڳيون حصو بہ نظر ڪونہ پئي آيو.

موڙ طئي ڪري جيئن ئي اڳيان وڌيم تہ هڪدم ڊڄي بيهي رهيس. پهريائين تہ ڪنن تي ڪنهن جهرڻي جو آواز آيو. پر جڏهن اڳتي وڌيس تہ پهاڙي ڪنهن ديوار وانگر منهنجي سامهون نظر آئي. جنهن جي وچ واري ڦاٽ مان پاڻي نڪري رهيو هو. جيڪو هيٺ وهندي، جهرڻي جي صورت ۾ بدلجي ٿي ويو. پاڻي اوپر کان ڏکڻ طرف وهي رهيو هو. شايد انڪري واهہ جو اولهہ کان اوپر وارو پاسو سڪل هو.

ان پهاڙيءَ جي پٽ جي بلڪل مٿان سڀ کان مٿانهين چوٽيءَ تي ڪواڙي قلعي جي ٽٽل ديوار. ٽٽل ڦٽل ڪنگرا ۽ برجيون نظر اچي رهيون هيون.

مون سوچيو، ڪو بيو رستو بہ هوندو. جيڪو ڪواڙي قلعي جي طرف ويندو هوندو. مان شايد ان قلعي جي پوئين پاسي کان آيو هوس. ان پاسي پهاڙي ڪافي سڌي هئي، ساڄي پاسي مون کي هڪڙو چارو نظر آيو. چڱو خطرناڪ هو. پر وچ ۾ جاءِ جاءِ تي ننڍا ننڍا ٻوڙا ۽ وليون ڦٽل هيون. جن کي جهلي، مان مٿي وڃي ٿي سگهيس.

پٽ تي رينگڻ واري ڇڇيءَ جيان مان آهستي آهستي ڪوشش ڪري مٿي چڙهندو ويس. من ۾ طرح طرح جا خيال پئي آيا ويا. عجيب چريو ماڻهو آهيان مان بہ جو ڪلڪتو ڇڏي هن سنسان علائقي ۾ هليو آيو آهيان. سو بہ هڪ بيوقوف سيٺ جي چوڻ تي.

زندگيءَ جي ڏکئي امتحان کان بچڻ لاءِ جهنگ سان هن قسم جي محبت هڪ حساب سان فرار نہ آهي؟ پر تون بچي نہ سگهندين! جتي ويندين زندگي تنهنجو پيڇو ڪندي رهندي ۽ پنهنجو ڏن وصول ڪندي رهندي مسٽر!

سوچڻ سبب منهنجو پير ٿڙي ويو. جنهن ٻوڙي ۾ هٿ پيل هو ان جي تاري ٽٽي پئي ۽ مان بہ ٽي فوٽ هيٺ کسڪي ويس. پر پير ڦبائڻ جي جاءِ ملي وئي ۽ پيل جي هڪ تاري هٿ لڳي وئي جيڪو پهاڙ جي ديوار کي ڦاڙي نڪتو هو. زندگي ائين پهاڙ کي ڦاڙي پيدا ٿيندي آهي، ان کان ڪيترو بچندين!؟

گوڏا ڇلجي پيا، هٿ زخمجي پيا، پر مٿي ڪسڪندي، لڙڪندي، ٿڙندي ٿابڙجندي بهرحال ڪنهن طريقي سان قلعي جي ان ٽٽل ديوار تائين پهچي ويس، جتي اهو پيچرو ختم ٿي رهيو هو.

آبشار جو آواز گهٽجي ويو هو ۽ منهنجي سامهون ڪو منظر ئي بيو هو.

نگاهن ۾ هڪ ڪليل واديءَ جو منظر پرجي ويو. جنهن جي پرئين پاسي سائي جهنگ سان ڍڪ پهاڙي سلسلو هو. پريان پهاڙي سلسلي مان نڪرندڙ ندي، هن مٿانهين واديءَ جي دامن ۾ ڦهلجندي ٿي وئي ۽ ان واديءَ جي اتر ڏمٿيءَ ۽ چوٽي سان سان لپيل هڪڙو اڃو گهر نظر اچي رهيو هو. جنهن جي هڪ پاسي جهنگ ۽ ٽن طرفن کان ڇني ئي ڇني.

سيٺ صحيح چيو هو!

واقعي بيحد حسين جاءِ آهي!

فطرت جي جهوليءَ ۾ جتي ساري زندگي گذاري سگهجي ٿي!

مان دير دير تائين دل کي وڻندڙ ان واديءَ کي ڏسي رهيو هوس، آسپاس قلعي جي کنڊرن کان بلڪل بيپرواهه.

اوچتو منهنجي پرسان ڪنهن جي ڪلڻ جو آواز آيو!

مون ڇرڪي ان طرف نهاريو.

منهنجي ڪابي پاسي قلعي جو هڪ ٽٽل محراب سان ويڙهيل پير جي ٿاري مٿي ٽيندي نظر اچي رهي هئي. جنهن جي هڪ شاخ کي جهلي هڪ ڇوڪري بيٺل نظر آئي. پير کائيندي مون ڏانهن ڏسي کلي رهي هئي ۽ چئي رهي هئي:

"پير ڏاڍا مٺا آهن. کائيندين؟"

ائين چئي هن ٻه چار پير مون ڏانهن ٻه اڇلايا. هڪڙو ته اچي منهنجي نڪ تي لڳو. ٻيو ڳلن تي ته ٻه چار منهنجي نراڙ تي لڳي زمين تي ڪري پيا.

اهائي ڇوڪري هئي، ساوتري، پر تصوير کان ڏهوڻي حسين!

• • • •

ٿوري دير ته مان خاموش نگاهن سان هڪ ٽڪ ڪيس ڏسندو رهيس. هوا پير جي پنن سان ٽڪرائجي سر سر ڪندي رهي ۽ ساوتريءَ جي ڪليل وارن کي سندس ڪلهن تي نچائيندي رهي. ۽ هوءَ منهنجي سامهون بيٺي هئي، هٿن ۾ پير جهلي. وڏين وڏين اکين ۾ شوخيءَ جي چمڪ. پر مان ئي ڪو ڳيرو پڙڪو ڏئي اڏريو ته چڻ منهنجي مٿان طاري ٿيل خاموشي ٻه ٽٽي وئي.

مون ڪائنس پڇيو: "تون ساوتري آن نه؟"

"ساوتري! ڪير ساوتري؟"

"لنواءِ نه." مون ٿورو ڏصي مان چيو، "تون ساوتري آهين. مون تنهنجي تصوير ڏٺي آهي. تنهنجي شادي پارپيا جي رونق سنگهه صوبيدار سان ٿيڻ واري هئي. پر شاديءَ کان ٻه ڏينهن اڳ تون پنهنجي آشنا سان ڀڄي آئي آهين."

هن جي چهري جو سون جهڙو رنگ ڳاڙهو ٿي ويو. اکين ۾ جتي ڀهريائين حيرت هئس اتي هڪ وڻندڙ چمڪ اڀري آئي. هن جهڪي هڪڙو پٽر ڪنيو. چوڻ لڳي:

"تون ڪير ٽيندو آهين جو مون تي اهڙا ڪوڙا لزام ٿو ڏرين. نه مان ڪنهن جي گهر مان ڀڳي آهيان ۽ نه ئي مان ڪنهن رونق سنگهه کي سڃاڻان ٿي."

"ته تون ساوتري ناهين؟

"ڇوڪريءَ جي ڳالهائڻ ۾ ڪافي سختي

هئي انڪري مون کي سندس ڳالهہ تي يقين اچڻ لڳو.

”مان تہ ريڪا آهيان. ۽ منهنجي شادي پنج سال پهرين جيرآباد ضلعي ۾ ٿي چڪي آهي ۽ مون کي هڪڙو ٻار بہ آهي. مان هتي پنهنجي ماءُ وٽ آئي آهيان.“

”هتي ڪنهن وٽ؟“

ڇوڪريءَ جو هلڪو قد ٿورو پاسيرو ٿي ويو. هن اڳر سان واديءَ ۾ ٿهيل گهر طرف اشارو ڪندي چيو:

”او هُو گهر ڏسين ٿو. اهو اسان جو آهي. اهو ٻن منزلن وارو.“ ائين چئي هوءَ منهنجي طرف ڦري بيٺي. هن جي ان ريت مڙي بيهڻ سان سندس ڇاتيون پاٽيءَ سان ٻريل ڦوڪٽي وانگر ڇلڪي ويون تہ منهنجي دل بہ ڇلڪڻ لڳي.

”تہ تون سريني واديءَ جي مالڪياڻي آهين؟“

”مالڪياڻي تہ منهنجي ماءُ آهي.“

”سُرجي امان.“

هن جا سنهڙا ڳاڙها چپ ٿورا کليا جن ۾ چمبيليءَ جا گل نظر آيا. هوءَ حيرت وچان پڇڻ لڳي: ”توکي منهنجي ماءُ جي نالي جي خبر ڪيئن پئي؟ توکي تہ هن علائقي ۾ مون اڄ تائين ڪونہ ڏٺو آهي. ۽ منهنجي ماءُ جو نالو سُرجي نہ سروجا ديوي آهي.“

”مان بہ هن کان اڳ هن علائقي ۾ نہ آيو آهيان. هڪڙي سيٺ مون کي تنهنجي ماءُ جو نالو ٻڌايو هو ۽ اهو بہ ٻڌايو هئائين تہ اها هڪ بيوهہ آهي. پنهنجي زمين وڪڻي پنهنجي ڌيءَ جي ساهرن ۾ وڃي رهندي.“

”اهو تہ سچ آهي.“ ڇوڪريءَ مٿو ڌوڻي چيو. هن جي نظرن ۾منهنجي لاءِ جيڪو شڪ شبهو هو اهو هاڻي دور ٿيندي نظر آيو.“ تہ ڇا تون زمين ڳنهڻ آيو آهين؟“

” زمين ڳنهڻ نہ پر زمين ڏسڻ آيو آهيان. جيڪڏهن پسند آئي ۽ اگهہ ٺيڪ ٿيو تہ ڳنهي بہ وٺندس. پر هاڻي توکي ڏسي دل چوي ٿي تہ مان بہ جيرآباد ۾ وڃي رهان.“

”هل هل.“ هن معمولي ڪاوڙ ڪندي چيو.

سندس چهري تي ڪاوڙ ۽ غصو ٿوري وقت لاءِ هو. هر عورت پنهنجي تعريف ٻڌي خوش ٿيندي آهي. ڀلي اها شادي شده ڇو نہ هجي.

”منهنجو مڙس ڏاڍو ظالم آهي. جيرآباد ۾ تو جي مون سان اهڙي تهڙي ڳالهہ ڪئي تہ تنهنجو ساهہ ڪڍي ڇڏيندو.“

”گهڻا ئي ڏنا آهن ساهہ ڪڍڻ وارا.“ مان هن جي ويجهو وڃڻ لڳس. هن هٽ ۾ جهليل پٽر مون ڏانهن اولاريو تہ مان بيهي رهيس.

”مون کي تہ هاڻي بہ اعتبار ڪونہ ٿو اچي تہ تون ساوتري ناهين؟ سود پود اهائي صورت. ڇا هڪ جهڙيون بہ ڇوڪريون ٿي سگهن ٿيون؟ ايتري گهري مشابهت! ڪٿي تون مون سان الين تہ نہ ٿي؟“

”تون اسان جي گهر تہ هلين ٿو نہ. هلي امان سان ڳالهائيندين نہ تہ ان کان پڇي ونجانءِ تہ مان ڪير آهيان.“

سچ ٻڌڻ لڳو. پاڇا ڊگها ٿيڻ لڳا ۽ قلعي جي ڪنگرن ۽ برجين تي لهندڙ سج

جي روشني پوڻ لڳي. هوا ۾ خنڪي به وڌڻ لڳي ته سرينهي جي جهنگ مان هڪ عجب مهڪ به اچڻ لڳي.

هوءَ مون گڏ هلڻ لڳي.

هوءَ اربيلائيءَ سان مون سان گڏ هلڻ لڳي، گلابي رنگ جي هيٺان ڇڪي پٽل هيدي رنگ جي انگي، ۽ ان جي هيٺان ڳاڙهو ڳاڙهو گهاگهرو پڙو. جنهن تي انبن جي پنن وارو پرت، جنهن ۾ آرسيءَ جون ٽڪون سبيل. جيڪي لهندڙ سج جي روشنيءَ تي اولڙا ڪري رهيون هيون. چهري تي سون جهڙي چمڪ. هوءَ مناسب بدن ۽ ننڍي قد واري ڇوڪري هئي، پر ڪنهن به ريت هڪڙي ٻار جي ماءُ ڪانه پئي لڳي، ڪٿان به پنجن سالن جي پرڻيل ڪانه پئي لڳي. عمر ۾ به هوءَ سورهن سترهن سالن کان وڌي ڪانه پئي لڳي. هلندي هلندي هن جو گهاگهرو منهنجي پيرن ۾ ٿي آيو يا سندس رئو ڪنهن ڪنڊن وار ٿاريءَ سان اٽڪي ٿي پيو ته مون آهستي سان الڳ ٿي ڪيو ته منهنجو شڪريو ادا ڪرڻ ڪانسواءِ ٿي رئو سنڀالي هلڻ پئي لڳي.

عجب دلڪش ۽ بي اختيار لوڏ هئي هن جي. مان ته سارو رستو هن کي ڏسندو پئي هليس. مون کي خبر ئي ڪانه پئي ته سج ڪيڏيءَ مهل لهي ويو. ڪڏهن شفق جي لالاڻ. نيري نڀ جي شفاف شيشي تي ايري آئي ۽ ڪڏهن اهو نيرو گهرو آسمان. سرمائي رنگ ۾ بدلجي ويو. ڪيڏيءَ مهل اس جو ڦهليل ڇار. واديءَ مان اڏري افق جي هن پار گم ٿي ويو. ڪڏهن

شام جي پاڇن. اونداهيءَ جو پهراڻ پاتو. بس
مون کي رڳو ايترو معلوم ٿيو ته جڏهن هن
جي گهاگهري پڙي جي ڳاڙهاڻ. ڪاراڻ ۾
بدلجي وئي ۽ ان اونداهيءَ ۾ هن جي پڙي ۾
پويل آرسيءَ جي ٽڪن مان نه ڄاڻ ڪٿان
ڪائي روشني جهرمر ٿيڻ لڳي، تڏهن مون
ڄاتو ته رات ٿي وئي.

هلندي هلندي هن، ڪيڏيءَ
ڪيڏيءَ مهل گهرو ساهه به پئي کنيو. جنهن
مان ڪنهن ڏکويل من جو احساس ظاهر پئي
ٿيو. مان هن جي چهري ڏانهن به ڏٺو پئي پر
اونداهيءَ سبب ڪجهه معلوم ڪونه پئي ٿيو.

مون هن کان پڇيو: ”تون ايترو
پري قلعي جي ڪنڊرن ۾ ڇو آئي آهين؟“

”بير ڪاڻ آئي هئس.“

”بير ته تنهنجي واديءَ ۾ به ملندا
هوندا؟“

”ملندا آهن پر اهي ايترا مٺا نه
هوندا آهن.“

مان خاموش ٿي ويس. ٿوري دير
ڪانپوءِ کيس چيم: ”منهنجو خيال آهي ته ڪ
بي ڳالهه آهي!“

ڏکهو ساهه کڻي چوڻ لڳي: ”نه اهـ
ڳالهه نه آهي، مان قلعي جي ٻاهران ڪنڊر
ڏانهن ان ڪري ويندي آهيان جو ويراني ۾
وڏو سڪون ملندو آهي!“

”ڇا تون به مون وانگر ويراني
کي پسند ڪندي آهين.“ مان سندس
جواب ٻڌي حيران ٿيندي چيو.

هن ڪو به جواب نه ڏنو. چپ
چاپ هلندي رهي.

توري دير ڪانپوءِ اسان لاهيءَ تي لهڻ لڳاسين. هوءَ اڳيان اڳيان. مان پويان پويان. توري دير ڪانپوءِ پاٽيءَ جو شور ٻڌڻ ۾ آيو. هڪڙي جاءِ تي هوءَ بيهي رهي، اتي اونداهي ڪجهه وڌيڪ هئي.

چوڻ لڳي: "اڃي منهنجو هٿ جهل."

"ڇو؟"

"هتان پاٽيءَ جو وهڪرو تيز آهي. اسان وڻ ڪيرائي پل تہ ٺاهي آهي پر لڏندي ڏاڍي آهي. مان تہ اکيون بند ڪري ٽپي ويندي آهيان. پر تنهنجو تورو بہ پير ٿاٻڙيو تہ ڏو وڃي پاٽيءَ ۾ ڪرندين. پاسڙاٺيون ئي ڀڃي پونديءِ."

مون پڇيو:" توکي هن اونداهيءَ ۾ ڊپ ڪونہ ٿو ٿئي؟"

"نہ تہ ...!"

هوءَ هلڪي آواز ۾ چوڻ لڳي:" اونداهي تہ مون کي ڏاڍي پسند آهي. اونداهي تہ منهنجي تقدير آهي."

مان چپ ٿي ويس. سوچڻ لڳس. هي ڇوڪري ڏاڍي پيار ڪندڙ ٿي لڳي. ان عمر جون ڇوڪريون گهڻو ڪري رومانٽڪ ٿينديون آهن. ۽ مڙس ۽ ٻارن گهر گهاٽ هوندي بہ محبت جي تلاش ۾ آهون ڀرينديون رهنديون آهن.

مون پنهنجو هٿ سندس هٿ ۾ ڏئي ڇڏيو. هوءَ منهنجو هٿ جهلي هلڻ لڳي. اسان جا پير هاڻي ڇلي صاف ڪيل وڻن واري پل تي هئا. هيٺان واهہ جي پاٽيءَ جو شور وڌي ويو هو. پاٽيءَ ۾ جيڪا اڃي اڃي گج نهي پئي، اونداهيءَ جي باوجود ڪڏهن ڪڏهن اها بہ نظر پئي آئي. ڇوڪري مضبوط قدمن سان هلي رهي هئي، هن جي نرم نازڪ هٿ جون ميڻ جهڙيون آڱريون، منهنجي من ۾ شمعن جيان ٻري رهيون هيون.

پوءِ اسان پل پار ڪئي ۽ هڪ چاڙهي چڙهڻ لڳاسين. پاٽيءَ جو گوڙ گهٽ ٿي ويو. وڻن مان ايندڙ آواز بدستور ايندو رهيو. اسان هڪ سڌي سطح تي اچي وياسين. هتان وادي پکڙجي هڪ ميدان جي صورت اختيار ڪري چڪي هئي. اسان ٻئي وڻن جي جهڳٽن ۾ بيٺا هئاسين تہ سامهون اٽڪل بہ سو والن تي اهو بہ ماڙ گهر نظر آيو. جنهن جي اندر روشني جهلمل ڪري رهي هئي.

ريڪا منهنجو هٿ ڇڏي ڏنو.

چوڻ لڳي: "مان وڃان ٿي!"

"ڪيڏانهن؟"

"پنهنجي گهر."

"۽ مان؟"

"تون بعد ۾ اچجانءِ."

"ڇو؟"

"منهنجا گهر وارا مون کي ڪنهن ڌاريي سان گڏ ڏسندا تہ ڇا چوندا! ان ڪري تون اڌ ڪلاڪ ڪانپوءِ اچجانءِ ... نہ نہ ڪلاڪ ڪانپوءِ اچجانءِ."

"ايندين نہ؟" هن عجب دردمنديءَ وچان پڇيو. "پڪ سانِ ايندين نہ؟"

هن جي دل جو اهو ڏک منهنجي دل کي ڇهي ويو. مون آهستي چيو: "ايندس ڇو نہ. هن اونداهين رات ۾ پيو ڪيڏانهن ويندس."

هو اونداهيءَ ۾ گم ٿي وئي. چند قدمن تان ئي ڇڻ اونداهيءَ ۾ جذب ٿي وئي. مان هڪ پٿر تي ويهي رهيس. هينڊ بئگ مان هڪڙو ننڍو ٽوال ڪڍي پنهنجو چهرو صاف ڪيم. پنهنجي ريڊيم واچ ۾ وقت ڏٺم. اجان تہ ست پئي ٿيا. ها پر پهاڙن تي رات جلدي اچي ويندي آهي. ويني ويني مون آيا جي باري ۾ سوچيو. هن کي شايد ٻيو مرد ملي ويو هوندو. ايتري تيز رفتار دنيا آهي، اڄ ڪلهہ ڪوبہ ڪنهن جي انتظار ۾ ڪونہ ويٺو آهي. محبت کي بہ جيٽ جهاز جا پر ملي ويا آهن. اڄ ڪلهہ محبت بہ ڪنهن ايئر هوسٽيس وانگر ٿي وئي آهي، جيڪا هر ايندڙ ويندڙ مسافر کي مرڪ پيش ڪندي آهي. چند گهڙيون هر مسافر سان گڏ هلندي آهي. جنهن جو سمورو سفر زندگيءَ جيان آهي، اها هڪ زال جيان چانهن بہ ناهي پياري ٿي ، مانجهاندو بہ ڪرائي ٿي، لبيل ٿانءَ بہ ڪٽي ٿي. اوهان جي ڪنڌ جي هينان وهاڻو بہ رکي ٿي، جيڪو گهٽو ڪري زالون نہ رکنديون آهن. پوءِ سفر ختم ٿيڻ وقت

هوءَ ائين هٿ لوڏائي ٿي جيئن اوها...
روزانو گهر کان دفتر ويندا آهيو...
حالانڪ. شايد اوهان کي ٻيهر ملڻ ج...
موقعو نہ بہ ملي تہ بہ ڪا وڏي ڳالهہ...
ڪانہ آهي، ڪا ٻي ايئر هوسٽيس... ...
وري اهائي هوسٽيس ... مگر مرد ڪ...
ٻيو. هوائي جهاز جي سفر ۾ هڪڙ...
ڪشش اها بہ آهي. هر مسافر ڪـ...
ڪجهہ ڪلاڪن لاءِ پنهنجي پسند جـ...
زال ملي ويندي آهي، خوبصورت...
خدمتگار. گهٽ ڳالهائڻي ۽ سدائي...
مرڪندڙ.

فالتو پيار کان مون ڪڏهن
نہ گهبرايو آهي، پر دل جي اندر، دل ج...
بلڪل اندر پهچي، ڪٿي تڪجي پـ...
جو احساس بہ لڪل ملندو آهي. نہ ڄـ...
ڇو؟ حالانڪ اها مرد جي فطرت نہ آهي...
پر اڄ ڪلهہ تہ عورت جي فطرت ...
بدلجندي ٿي وڃي. سوچيان ٿو تہ مرد...
عورت کي هڪ جيترا موقعا فراهم ڪ...
وڃن تہ ٻنهي جي فطرت هڪ جهڙي ٿ...
ويندي!

ان ۾ آيا جو ڪهڙو ڏوهـ...
شايد هوءَ مون کان وڌيڪ سچي...
حقيقت پسند آهي، پوءِ سچ ۽ ويران...
جي ڳولها جي لاءِ جهنگل ۾ وڃڻ جـ...
ڪهڙي ضرورت آهي. اڄ ڪلهہ جـ...
شهري زندگيءَ ۾ ماڻهوءَ جي وچ وا...
تارڪتي ٽٽي پئي آهي، شايد ان ڪ...
ڳولهڻ لاءِ وٽن جي ويجهو وڃڻ ضرو...
آهي.

سوچيندي سوچيندي، پورو ڪلاڪ ائين گذري ويو جو خبر ئي ڪانه پئي. خيال جي رواني ۾ اها ئي تہ سونهن آهي جو ماٺهو ٿڪبو ئي نہ آهي، مگر مان صبح کان سفر ڪندي ڏاڍو ٿڪجي پيو هوس ۽ سامهون گهر جون روشنيون مون کي سڏي رهيون هيون.

• • • •

حاويليءَ جو دروازو ڪليو ۽ ڪنهن لالٽين مٿي ڪري منهنجي چهري تي روشني وڌي.

"ڪير آن تون؟" ڪنهن پوڙهي عورت جو آوازهو.

"مسافر آهيان، راهہ وڃائي ويٺو آهيان، رات گذارڻ لاءِ پناهہ گهرجي."

"ڪاٿون پيو اچين؟"

"پارپيا ڳوٺ کان."

"هتي ڪهڙو ڪم اٿئي؟"

"پوڙهي عورت لالٽين هيٺ ڪري ڇڏيو، جنهن ڪري مان ان عورت جو ميٺوڙي رنگ وارو چهرو ڏسي پئي سگهيس، سندس منهن جي کل ۾ ڪٽي ڪٽي سائي رنگ جون جُهريون پيل هيون، ائين پئي لڳي، ڄڻ تازو ڪنهن ڪفن مان ڪڍيو هجيس.

"او هو، ويچارو ٻاهر سرديءَ ۾ ڏڪي پيو،" نوجوان ڇوڪريءَ اندران ئي آواز ڏنو." ويچاري کي اندر تہ اچڻ ڏي داهلي بوئا."

مون آواز سڃاتو، ريڪا هئي.

پوءِ ريڪا جي پويان ڪنهن ٻي عورت جو آواز آيو، "ريڪا ڏيءَ ڪير آهي؟"

"امان ڪو مسافر آهي، رات رهڻ ٿو چاهي!"

"ان کي اندر وٺي آ." ان عورت فيصلو ڪندي چيو، ۽ منهنجي سامهون بيٺل پوڙهي عورت مون کي اندر اچڻ لاءِ رستو ڏنو، پر هن جي پاسيري تي بيهڻ مان اندازو لڳايو تہ هوءَ راضي نہ هئي، منهن ئي منهن ۾ پڻ پڻ پئي ڪيائين ۽ مون کي شڪي نظرن سان پئي نهاريائين.

اڳيان اڳيان ريڪا، ان جي پويان لالٽين کڻي هلڻ واري پوڙهي، جنهن جي پويان مان، هي مختصر قافلو هڪ ڪليل اڱڻ مان گذريو، اڱڻ پار ڪري هڪ سوڙهي ۽ اونداهين هال ۾ پهتو، چند والن جي مفاصلي تي روشني نظر آئي، هال جو وڏو دروازو ٽپي اندر آياسين.

هيءَ هڪ وڏي ۽ وسيع بيٺڪ هئي، پراڻي فرنيچر سان ڀريل، جيڪو اٽڪل سو سال پراڻو ٿي لڳو. جاءِ جاءِ تي تخت ۽ طول وهاٽا ۽ هڪڙي پراڻي چيپر ڪٽ ۽ زريءَ جي پرت وارا پردا، ديوارن تي پراڻيون بندوقون، ڦاڙهن ۽ سانبرن جون منڍيون، بزرگن جون

تصويرون ۽ ڇت ۾ ٽنگيل بلور جا بہ وڏا شمعدان. اندر هال ۾ خوشبوءِ بہ پراڻي زماني جي هئي. راجپوتي زرهہ ۽ تلوارن جي جهنڪار ۽گونج. ان وسيع هال ۾ رکيل سامان کي ڏسندي، لڳو ٿي تہ هن گهر ڏاڏا سنا ڏينهن بہ ڏٺا آهن ۽ ڪڏهن اهڙا خوفناڪ بہ جيڪي ظلم ۽ تشدد جي خون سان ڀريل هوندا.

مان نهايت حساس ماڻهو آهيان ۽ ان وسيع بينڪ ۾ رکيل پراڻي سامان کي ڏسندي، منهنجي نظرن اڳيان ماضيءَ جا پاڇا ڇٽا ڇٽا ڦرڻ لڳا هئا. پر مون پنهنجو پاڻ کي سنڀالي ورتو. ڇاڪاڻ تہ منهنجي سامهون ڪاري ڪناري واري سفيد ساڙهي پاتل ڪرڙود عورت تخت تي ويٺي. ڪليل پاندان مان سوپاريون ڪڍي ڪتري رهي هئي ۽ مون ڏانهن نهاري رهي هئي. هن جي نڪ نقشي ۽ سونهري رنگ ۽ بدن جي مشابهت مان. مون اندازو لڳايو تہ هوءَ ريڪا جي ماءُ هوندي، اڄ بہ خوبصورت هئي، ڪڏهن تہ بيحد خوبصورت هوندي.

چوڻ لڳي:" هتي تہ ڪوئي ايندو ويندو ناهي. تون ڪيئن ڳلجي پيو آهين.“

هن جون گهوريندڙ نگاهون منهنجي جسم ۾چڀڻ لڳيون.

مون چيو: "سچ تہ اهو آهي تہ مان ڏگ ڳلجي نہ پر هن پاسي اچڻ جي ارادي سان آيو هوس. هڪڙي سيٺ مون

ڪي اوهان جي گهر جو ڏس ڏنو هو، زمين خريدڻ جو خيال آهي. جيڪڏهن اگهہ ۾ پڄاءِ پيو تہ ...!“

ريڪا جي ماءُ غور سان مون ڪي ڏسندي رهي، اوسيڙو ڪرائيند هڪ وڏي وقفي ڪانپوءِ سهڻن مهاندر واري ان عورت جي واتان نڪتو: "ماڻه شريف ٿو لڳين، توسان سودو ٿي ويندو." ائين چئي مڙي هن، ان پوڙهي عورت کي چيو، "هن کي مهمان خان کولي ڏي، وهنجڻ لاءِ پاڻي بہ رکي ڏيس ۽ ريڪا تون مون سان اچ، لڳي ٿو ت مهمان پاڻ سان بسترو بہ ڪونہ آند آهي، مان اندران رلهيون وهاڻا آڻي ٿي ڏيانءِ.“

ريڪا پنهنجي وڏين وڏين اکير سان مون ڏانهن نهاريو. هن جي ا پراسرار نهار ۾ ڪا خاص ڪشش هئي پوءِ هوءَ مڙي پنهنجي ماءُ سان هلي وئي

وسيع بينڪ مان ٿي ڪاني مان ٺهيل ڏاڪڻ مٿي وڃي رهي هئي داهلي بوٿا لالٽين ڪٺي اڳيان هل لڳي. اسان ٻنهي جي قدمن ج ڪڙڪو، ان وسيع هال ۾ گونجڻ لڳو. لڳ پئي تہ ڪاٺيءَ جي ان ڏاڪڻ تي ڪنه زماني ۾ قالين يا غاليچو وڇايل هوندو جنهن سان هلڻ واري جي قدمن جو آوا بہ پيدا ڪونہ ٿيندو هوندو. پر هاڻي ت ان ڪاٺيءَ جي ڏاڪڻ جي سمور سونهن ۽ چمڪ دمڪ غائب ٿي چڪي

هئي. هلندي هلندي هاٽي تہ ڏاڪڻ بہ چيڪاٽ ڪري رهي هئي.

ڏاڪڻ چڙهي اسان ساڄي پاسي مڙياسين، وري ڪابي پاسي، پوءِ هڪ ڊگهي بينڪ. جنهن جي ڪنڊ تي پهچي داهلي بوئا پنهنجي گهاگهري ۾ لڙڪندڙ چابين جي هڪ وڏي ڇلي مان هڪڙي چابيءَ سان دروازو کوليو ۽ لالٽين کڻي اندر وئي. لالٽين جي روشنيءَ ۾ مون کي ائين لڳو، ڄڻ مان ڪنهن باغيچي ۾ اچي ويو آهيان، . ڀتين تي ساون ساون گهاٽن وڻن، ولين سان جهنجهيل نقش نگار نهيل هئا. ڇت بہ اهڙن ئي گلن ٻوٽن سان نقش ٿيل هئي. هڪڙو دروازو، گڏ ئي پراڻي وضع جو هڪڙو غسل خانو. ڪمري ۾ هڪڙي جاءِ تي ڇپرکٽ پئي هئي. ٻئي طرف بہ تخت ۽ بہ ميزون رکيل هيون. هڪ ڪُنڊ ۾، نيري رنگ وارو چينيءَ جو قيمتي، گهگهي جهڙو گلدان رکيو هو.

مان اجا ڪمري جو معائنو ئي ڪري رهيو هوس تہ سروجا ديوي، ڇپر کٽ تي وڇائڻ لاءِ چادرون ۽ وهاڻا آڻي داهلي بوئا کي ڏئي وئي. داهلي بوئا جا جپ اجا تائين ڪاوڙ سبب پيڪوڙيل هئا ۽ يرون چڙهيل، هن پنهنجي ڪاوڙ، بستري وڇائڻ ۽ چادرن کي نيڪ ڪرڻ مان پئي ڪڍي.

پوءِ ڏوتي ٻڌل هڪڙو ڊگهي جوٿيءَ وارو نوڪر، هٿن ۾ پاڻيءَ جون بہ بالٽيون کڻي اندر آيو. هڪڙيءَ مان ٻاڦ پئي نڪتي، ٻي بالٽيءَ ۾ شايد ٿڌو پاڻي هو. مون ڪيس چيو: ”مون کي ٿڌي پاڻيءَ جي هڪڙي ٻي بالٽي بہ گهرجي.“

داهلي بوئا جون ناسون ڦنڊبي ويون، ڄڻ ئي ڄڻ ۾ پڻ پڻ ڪرڻ لڳي. نوڪر جواب ۾ چيو: ”جي حاضر صاحب.“ هو هليو ويو ۽ ٿوريءَ دير ۾ پاڻيءَ جي هڪڙي ٻي بالٽي بہ کڻي غسل خاني ۾ رکي ويو. داهلي بوئا ٽپائيءَ تي رکيل شمعدان ٻاريو، پوءِ مون ڏانهن منهن ڪري چوڻ لڳي: ”جڏهن ماني تيار ٿي وئي تہ اچي سڏي وينديسانءِ.“

مون ڪجهہ نہ ڪڇيو، هينڊ بئگ مان هڪڙو جوڙو ڪڍي غسل خاني ۾ گهڙي ويس ۽ پوءِ چڱيءَ ريت تڙ ڪيم.

ٿڪل هوس، تڙ ڪرڻ ڪانپوءِ ننڊ اچڻ لڳي، ٿوري دير آرام ڪرڻ جي خيال کان ليٽي پيس پر خبر ئي ڪانہ پئي جو ننڊ اچي وئي، بس اوچتو ڪنهن اچي بہ ٿي ڏوڏا ڏنا تہ اک کلي وئي، ڏٺم تہ رات گهٽي گذري چڪي هئي ۽ ريڪا منهنجي مٿان بيهي مون کي جاڳائي رهي هئي.

”ڪڏهن کان ستو آهين، اٺ ماني بہ ٿڌي ٿي وئي آهي، سيئي ڪائي سمهي پيا آهن.“

”مون کي بہ جاڳايو ها!“ مون چيو.

"امان جهليو. چوي پئي تہ ٿڪل هوندو ڀلي بہ ڪلاڪ ڪن سمهي آرام ڪري وٺي."

مان اٿي هن جي پويان پويان هلڻ لڳس. ٻن ٽن دروازن مان گذري اسان هڪڙي ننڍڙي ڪمري ۾ داخل ٿياسين. اهو هڪ ننڍڙو رنڌڻو هو، ماني پچائڻ لاءِ نہ پر ماني گرم ڪرڻ لاءِ هو. ڪاڌي جو سمورو سامان ڍڪيل ٿانون ۾ رکيل هو. چلهہ ۾ هلڪي باهہ تي هڪڙو ننڍڙو ديڳڙو بہ رکيل هو. جنهن جي ويجهو بادامي رنگ جي ساڙهيءَ ۾ ملبوس ريکا جي ماءُ ڦلڪا پچائي رهي هئي.

"اوهان ڏاڍي تڪليف ڪئي، مون کي اڳ ۾ ئي جاڳائي ڇڏيو ها!"

ريکا جي ماءُ هڪ ٿالهيءَ ۾ رکيل ڪٽورين مان ڀوڙ ڪڍيو ۽ گرم گرم ڦلڪو لاهي ٿالهي منهنجي ويجهو ڪري ڇڏي. ٻي ٿالهي هن ريکا کي ڏني، جيڪا منهنجي پويان ساڄي پاسي ائين ويٺي هئي جو مان وارن جي گهيري ۾ آيل سندس منهن ڏسي پئي سگهيس.

ڪاڌو نهايت خاموشيءَ سان ڪاڌوسين. گهڻي بک سبب مان تہ ماني کائڻ ۾ جنبجي ويس پر رکي رکي، ريکا کي بہ ماني کائيندي ڏسي رهيو هوس. هن جي اکين ۾ گهرا سپنا هئا. مون کي تہ اهو سمورو منظر ئي ڪنهن سپني جهڙو پئي لڳو. ڪاڌو کائيندي ڪڏهن نند ڪان اکيون ٻوٽجي ٿي ويون

۽ ڪن پل جي لاءِ اونداهي ڇانئجي پ...
وئي. وري اکيون کلن پيون تہ ريکا ج...
ماءُ جي مک تي چلهہ واري باهہ جا پا...
پئي نظر آيا. ۽ هڪڙو روشني جو ڪر...
ڪڏهن ڪڏهن ريکا جي وارن ۽ منه...
تي بہ پئي پيو. ريکا جون ميڻ جهڙي...
آڱريون پئي ڏٺم. جن سان هن ڏا...
سليقي سان چپ ڪولي گراهہ ڪٽي وات...
پئي وڌو. هڪ دفعي تہ هن جي ٿال...
منهنجي ٿالهيءَ سان ٽڪرائجي وئ...
مون کي ائين لڳو ڄڻ هن پنهنجو گر...
پيچي منهنجي ٿالهيءَ ۾ وڌو هجي...
مون اهو ڪٽي پيٽ ۾ نہ پر پنهنجي...
جي اٿاهہ گهرائين ۾ ڪٽي لڪ...
ڇڏيو. ان غنودگيءَ جي حالت ۾ مون...
ڪجهہ ياد نہ آهي تہ وڌيڪ ڇا ٿي...
وڏي قرب واري خاموشيءَ ۾ هن ج...
ڦڙڪندڙ پلڪون ۽ انهن جي پاڇي...
سندس اکيون ۽ گراهہ ڪٽي ڇپن...
ترسي پوڻ واريون آڱريون ۽ سند...
ساهہ، اهڙو مڌم ۽ گداز ڄڻ اڌ رات...
رات جي راڻيءَ جا گل پيا ٽڙن. ڪڏ...
تہ ڏهن ڏهن سالن ۾ ڪجهہ ڪونہ ٿين...
آهي، ڪڏهن تہ هڪڙي لمحي جي ا...
۾ سموري زندگي روشن ٿي ويندي آه...

ماني کائڻ کانپوءِ ر...
منهنجا هٿ ڌئاريا. پوءِ سروجا ديـ...
هڪڙو شمعدان ڪنيو. اڳيان اڳيان...
هلي. پويان پويان ڏيءَ. جنهن جي پو...
مان. ان بندري قد واري ڇوڪريءَ ج...
۾ ڪافي لوڏ هئي. نند واري خما...

سال. وڏا تڏا گهاو. ڏاڍا خطرناڪ
جسماني خم. ڪيترائي ڀيرا منهنجي
ل چاهيو تہ هن کي پنهنجي ٻانهن جي
يڪڙ ۾ ڀيري وٺان. مون کي ڪجهہ
ئين محسوس ٿيو ڄڻ هوءَ ڪنهن گڏيءَ
انگر منهنجي ٻانهن ۾ سمائجي
يندي، پر مون پاڻ کي سنڀالي ورتو.
الانڪ ننڊ هئي، ننڊ جا خمار هئا ۽
هري قرب واري خاموشي هئي. ڪنهن
. ڪجهہ بہ نہ پئي ڳالهايو پر لڳو ائين
ئي ڄڻ بدن بدن کي سڏي رهيو هجي.

ڪمري جي ويجهو اچي پئي
اءِ ڌيءَ بيهي رهيون. ماءُ چيو:

”آرام سان سمهي پوءِ. صبح
و بہ گهوڙا تيار هوندا ۽ ريڪا توکي
مين ڏيکاري وٺندي.“

ريڪا جون نظرون مون ڏانهن
چيون، هڪ لمحي لاءِ ڄڻ ڪنوڻ جو
ڪو ٿيو. پوءِ هن جون اکيون جهڪي
يون ۽ ڪجهہ چوڻ ڪانسواءِ ئي ماءُ سان
ڏجي هلي وئي. جيستائين اکين کان
جهل نہ ٿي مان اتي ئي بيٺو ڪيس
سندو رهيس.

پوءِ مان پنهنجي ڪمري ۾
يس. دروازو اندران بند ڪيم. شمعدان
وسايم ۽ ٻئي دريون کولي ڇڏيم.
ي کان ايندڙ جهنگل جي هوائن جو
ڪاٽ ڪندڙ آواز ٻڌندي مان سمهي

الائي تہ ڪيتري دير تائين
پيو هوس تہ اوچتو مون محسوس
ڪيو تہ منهنجو ساهہ گهٽجي رهيو آهي
۽ ڪو شخص گهوگهو ڏئي منهنجو ساهہ
ٻوساٽي مارڻ جي ڪوشش ڪري رهيو
آهي، ان ئي وقت منهنجو هٿ گردن
ڏانهن هليو ويو. ان ئي وقت ان جو هٿ
بہ نوڙ جي ان ڦاهي ۾ ڦاسڻ لڳو هو.
مون پنهنجي ويجهو ڪنهن جي ساهن
جو آوز بہ ٻڌو پئي ۽ ڪوئي هيو جيڪو
ان ڦاهي کي زور سان منهنجي ڳچيءَ ۾
جڪڙي رهيو هو.

منهنجي خوشقسمتي هئي جو
ستل حالت ۾ ئي منهنجو هٿ منهنجي
گردن تائين پهچي ويو هو. پوءِ مان ان
هٿ کي جهلڻ چاهيو، جيڪو ڦاهي ۾
ڦاٿل هو. حالانڪ ڦاهو ڏيڻ واري
پڪڙيو بہ ڏاڍي مضبوطيءَ سان هو پر
مان پنهنجي طاقت سان هن جو هٿ
گردن کان ٿورو مٿي ڪڍڻ ۾ ڪامياب
ٿي ويس. پوءِ مان هڪڙو جهٽڪو ڏنو
جنهن سان جڪڙيل ڦاهي مان آزاد ٿي
ويس.

ڪمري ۾ مڪمل طور تي
اونداهي هئي. ڪجهہ بہ نظر ڪونہ ٿي
آيو. ٻئي لمحي ڦاهو ڏيندڙ شخص مون
سان چنبڙي پيو. ۽ مون کي ڦابو جهلي
مارڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو. اسان ٻئي
وڙهندي، ڇپر کٽ کان هيٺ ڪمري جي
فرش تي ڪري پياسين ۽ هڪٻئي سان
وڙهندي فرش تي ئي چڪر کاٽيندا
رهياسين.

هن شخص جو سارو بدن اگهاڙو هو ۽ سندس بدن مان پنگ جي بوءِ اچي رهي هئي. وڙهڻ دوران مون محسوس ڪيو تہ هو ڪو هٽوڪٽو شخص هو ۽ قد ۾ ڊينبو هو پر ڏاڍو طاقتور هو. هن ڪي ملهہ واري ڏانءَ سان ڪيرائڻ مون لاءِ ڏاڍو ڏکيو هو. پر مون ڪلڪتي ۾ جوڊو ڪراٽي جو فن سکيو هو. سو بہ چار پيرا ڏک ڪائڻ ڪانپوءِ اونداهيءَ ۾ اندازو ڪري مون سندس پاسراتين ۾ ڪراٽي جو هڪڙو ئي هٿ هنيو تہ هو ڦيراٽي ڪائي ڪري پيو. ڪرندي هن جي وات مان ايذاءَ ڪان دبيل رڙ بہ نڪري وئي. پر هو بيحد مضبوط هڏ ڪاٺ وارو شخص پئي معلوم ٿيو. جو ڪرندي ئي هڪدم اٿي مون سان پڪجي ويو ۽ مون کي ڪيرائڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو. پر مان ڪرندي ڪرندي بہ هن جي پڪ مان پاڻ ڇڏائي ويس بس ان مهل جوڊو وارو داءُ هنيومانس ۽ ساڻ ساڻ سندس گردن تي هڪڙو اهڙو وار ڪيم جو هو منهنجو وار نہ بچائي ها تہ هن جي گردن ٽٽل هجي ها. پر پوءِ بہ سندس ڪلهي تي منهنجو پيو وار بہ ايترو تہ سخت پيو جو هو ٿاٻڙندو پري وڃي ڪريو. پر ساڳئي وقت هو نوريئڙي وانگر ڊوڙ پائي دريءَ مان ٽپو ڏئي، ڪنهن جن وانگر غائب ٿي ويو.

ٿوري دير تائين تہ مان بہ ٿڪل هجڻ سبب سهڪي رهيو هوس.

پر پوءِ جڏهن ساهہ پنهنجي جاءِ تي آ...
تہ مان تيلي ٻاري، شيشي جو شمعد...
روشن ڪيو ۽ دروازو کولي ٻاهر پين...
۾ هليو آيس. پر اتي ڪوئي بہ ڪو...
هو. جيڪڏهن ڪوئي هيو بہ تہ اهو ها...
ئي ويو هو.

مان واپس پنهنجي ڪُمري...
آيس. دروازو چڱيءَ طرح بند ڪيـ...
پئي ڪليل دريون بند ڪيم ۽ سگر...
دکائي بستري تي اچي ويٺس. سگر...
جا سوٽا هڻندي مان سوچڻ لڳس تہ ا...
اوچتو حملو ڪنهن ڪيو هوندو؟ يلا ...
ڪيو هوندو؟

جڏهن ڪجهہ بہ سمجهہ ۾...
آيو تہ چادر ٿاڪي سمهي پيس. پر ...
گهٽي دير دير تائين ڪانہ آئي. پوءِ...
سوچيندي سوچيندي الائي تہ ڪيـڏ...
مهل ننڊ اچي وئي. اٿيس تہ سج ...
ڪرٽا ڪمري ۾ گهڙي آيا هئا ۽ ڪوئ...
زور زور سان دروازو ڪڙڪائي رهيو ه...

اٿي دروازو کوليم تہ ڏٺم ...
داهلي بوئا چانهن جو ڪوپ جهل...
بيٺي هئي.

● ● ● ●

ڪائڻ واري ڪمري ۾ نيرن ...
سامان رکيل هو. اڏوهيءَ ڪاڏل پرا...
ميز. جنهن تي شايد مهمان جي اعزاز...
اڇي چادر وڇائي وئي هئي. نيرن ...
شين سان سجيل هئي. نيرن سبزيءَ ...

نهيل هيون، تريل مٽر، پٽاٽن جي ڀاڄي، مرچن وارو ڪدوءَ جو ڀوڙ، تازو مکڻ، گرم گرم اقراٽا.

ريڪا جي ماءُ چوڻ لڳي:" ناشتو چڱيءَ طرح ڪجانءِ، اڄ توکي زمين ڏسڻ لاءِ وڃڻو آهي، شام جو موٽندين."

"ته ڇا سارو ڏينهن ماني نه ملندي؟" مون مرڪندي پڇيو ۽ غور سان سروجا ديويءَ ڏانهن ڏٺو. سروجا ديوي وهنجي آئي هئي ۽ بنارسي سلڪ جي سفيد ساڙهي پائي ويٺي هئي، سندس ڳاڙهسري چهري جو پڪو پختو حسن عجب دلڪش پئي لڳو. مون سوچيو، هن عمر ۾ ئي هيءَ عورت ايتري خطرناڪ حد تائين حسين آهي ته جوانيءَ ۾ سندس ادائون ڪيترين نه دل ڪسيندڙ هونديون.

سروجا ديوي چوڻ لڳي:" نه! مان ڪريا رام جي هٿان ٻن پهرن جو کاڌو موڪلي ڏينديس."

ريڪا پڇيو: "پر هو اسان کي ڳولبو ڪٿي؟"

سروجا ديوي چيو: "هو ماني ڪٺي توهان کي شڪارگهر تي اچي ملندو."

"اهو شڪارگهر ڪٿي آهي؟" مون ريڪا کان پڇيو.

"جتي اسان جي زمين ختم ٿئي ٿي ۽ جهنگل شروع ٿئي ٿو، اتي هلي، مان توکي ڏيکاري ڇڏينديس." ريڪا چيو.

منهنجي سامهون ڀت تي ٻه تصويرون ٽنگيل هيون، ويڪري چهري، وڏين مڇن. ۽ ڪاڏيءَ تي ٻنهي طرفن کان ڇڪيل راجپوت وضع جي ڏاڙهي، گهريون چمڪيليون ۽ پروقار اکيون، مٿي تي ڪلف لڳل ڪپڙي واري پڳ. هڪڙي جي عمر وڏيڪ پئي لڳي، ٻئي جي گهٽ، پر ٻنهي جي شڪلين ۾ تمام گهٽي مشابهت هئي، جيئن مون ساتري ۽ ريڪا جي چهرن ۾ ڏٺي هئي.

مون ٻنهي تصويرن جي باري ۾ ريڪا جي ماءُ کان پڇيو.

سروجا ديويءَ جو چهرو مرجهائجي ويو. هن هڪ لمحي لاءِ ٻنهي تصويرن ڏانهن نهاري، نظرون ڦيرائي ڇڏيون. آهستي چوڻ لڳي: "وڏي عمر وارو منهنجو مڙس آهي، ٻيو جيڪو ننڍي عمر جو ٿو لڳي، اها تصوير منهنجي ڏير جي آهي!"

"ٻئي ڪٿي آهن؟"

سروجا ديوي ڪجهه به نه ڳالهايو. اکين ۾ ڳوڙها ترڻ لڳا.

ريڪا چوڻ لڳي: "ٻئي گذاري ويا آهن."

سروجا ديوي چوڻ لڳي: "جيستائين ٻئي ڀائر جيئرا هئا، هيءَ وادي سرسبز هئي ۽ زندگيءَ جيان جيئري جاڳندي هئي، پورن ٽن سون ايڪڙن ۾ پوک ٿيندي هئي، پنجاهه کان

تہ مٿي اسان جا هاري هوندا هئا. هن حاويليءَ جو شان ئي نرالو هوندو هو. انهن جي گذاري وڃڻ ڪانپوءِ سڀ ڪجهہ اجڙي ويو... مان عورت ذات، ڪيستائين هيءَ زمين سنڀالي سگهنديس، ڇوڪريءَ جي شادي ٿي وئي آهي، صرف ست هاري بچيا آهن، اهي بہ سدائين پڇڻ جون ڳالهيون ڪندا آهن. انڪري مون سوچيو آهي تہ زمين وڪڻي مان بہ وڃي ڌيءَ وٽ رهان... پر جيڪڏهن اتي دل نہ لڳي تہ هردوار هلي وينديس. هاڻي هن ويراني ۾ منهنجي دل ڪانہ ٿي لڳي."

"پر منهنجي دل شايد لڳي وڃي."

چوڻ لڳي: "ڏسي وٺ. جڳهہ پسند اچئي تہ سودي ۾ بہ نهي پونداسين."

مون پڇيو: "ڇا مون کي سڀ ڪجهہ خريدڻو پوندو."

"نہ." هوءَ چوڻ لڳي، "هي گهر مان نہ ڏينديس، هيءَ حاويلي اسان جي وڏن جي آخري نشاني آهي. هن سان گڏ پنهنجي ۽ ريکا جي لاءِ پنجاهہ ايڪڙ زمين بہ پاڻ وٽ رکنديس. توکي ڪو اعتراض تہ ناهي؟"

"نہ نہ." مون چيو. "مون کي تہ ڏاڍي خوشي ٿيندي جيڪڏهن اوهان هتي رهندا. هڪ ڪان ۾ وڏيڪ ڀلا ٿيندا آهن. ٻيو تہ مان بہ ايتري ساري زمين

ونئي ڇا ڪندس. شايد مون وٽ ايتر
پئسا بہ ڪونہ آهن!"

سروجا ديوي ڪاڏي جي مي
تان اٿندي چيو: "نيرن ڪري سوير ئـ
نڪري وڃو تہ سٺو. حاويليءَ جي پاهرا
گهوڙا تيار هوندا."

ريکا جي ماءُ جي وڃڻ ڪانپ
مان سوچي رهيو هوس تہ رات وار
حملي جي ڳالهہ ريکا کي ٻڌائي ڇڏيان
تہ ايتري ۾ ريکا پڇيو: "هن پڙپانگ
علائقي ۾ ڇو تو رهڻ چاهيو؟ ڇا ڪنه
جي محبت ۾ هارَ کائي آيو آهين؟"

مان ٿورو وقفي کان پوءِ چو
لڳس: "نہ تہ. مان ان کي هارَ نہ چوندس
چاڪاڻ تہ مون اهڙي محبت ئي ڪان
ڪئي آهي جو... پر مان ڪنهن ک
هارڻ ضرور ٿو چاهيان!"

"ڇو؟"

"انڪري تہ زندگيءَ ۾ صر
گل نہ آهن. زخمن سان بہ زندگي گذار
ٿي سگهجي. شايد زخم ۽ حسرتو
گهڻي دير تائين ياد رهنديون آهن. انه
جو درد. ڪنهن جهرڻي وانگر پيو وهند
آهي."

"پر هتي توکي محبت ڪرڻ ل
ڪهڙي عورت ملندي؟ مان بہ ٻن ڏينه
ڪانپوءِ ساهري گهر موٽي وينديس
منهنجي ماءُ بہ. جيڪڏهن تو زمين خر
ڪري ورتي تہ اها بہ هتان لڏي هلي مو
سان رهندي. تون هن ويراني ۾ رهـ
ڪنهن سان محبت ڪندين؟"

”مان شايد ڪنهن هرڻيءَ سان محبت ڪندس، دل ۾ پيار هجي ته پٿر به نرم گداز ٿي ويندو آهي. هن حاويليءَ جي وسيع بيٺڪ مان، مون کي ڪنهن جي چيرين جي ڇڻ ڇڻ ٻڌڻ ۾ ايندي، محبت لاءِ ڪنهن جو تصور به ڪافي آهي.“

”عجيب ڇريو ماڻهو آهين!“

”ڇريو هجان ها ته انسانن جي آبادي ڇڏي هن سنسان علائقي ۾ ڇو اچان ها.“

ريڪا ڏکھو ساھ کنيو ۽ ڪاڏي جي ميز تان اٿي ڪري ٿي، چوڻ لڳي:” تون ٻاهر هل، مان ڪپڙا بدلائي اچان ٿي.“

ريڪا جڏهن ڪپڙا بدلائي حاويليءَ کان ٻاهر آئي ته هن کي هلڪي ڳاڙهسري ۽ سرمائي رنگ وارو چولو ، پاتل هو. جنهن تي سونا بٽڻ ٽاڪيل هئا ۽ هلڪي ڳاڙهسري ۽ سرمائي رنگ وارو چوڙيدار پاجامو. جنهن مان هن جي پريل پريل ٽنگن جي دل ۾ پيهي ويندڙ سونهن، عجب بهار جو احساس پيدا ڪري رهي هئي. وار هڪ ڏکھي ۾ لهرائيندڙ چوٽيءَ ۾ ٻڌل هئس پر هڪڙي ڇڳ نڪري آئي هئس يا پاڻ ڇڏي ڏني هئائين. جيڪا سندس ڳُتي تي لهرائي رهي هئي. حسن قدرت به آهي ته ڪاريگري به. مون سوچيو. ريڪا پنهنجو رئو پنهنجي ڳچيءَ جي چوگرد ڦيرائي ڇڏيو هو ۽ ڪنهن هوشيار

گهوڙيسوار جيان گهڙي جي پنيءَ تي چڙهيل هئي. مان تُوري اٽڪل سان چڙهيم چاڪاڻ ته مون ته رڳو دارجلنگ ۾ گرمين واري موسم ۾ گهوڙن تي سير ڪيو هو.

اسان جي گهوڙن جي پرسان ٽي چار ڪرمي ادب سان بيٺا هئا. انهن مان هڪڙي ڏانهن منهنجو ڏيان ڇڪجي ويو. وڏي ڪاڏي، گهاٽيون مڇون ۽ گهاٽا ڀرون، چنجهيون اکيون. ڇڪي ٻڌل پڳڙيءَ سبب سندس سوڙهي پيشاني اجان به ننڍڙي پئي لڳي. هو پڻ مون کي چيندڙ نگاهن سان گهوري رهيو هو.

تورو اڳتي وڃڻ ڪانپوءِ مون جڏهن ان شخص جي باري ۾ ريڪا کان پڇيو ته هن ٻڌايو ته:

”اهو راوت آهي، ڪرمين جي مٿان مئنيجر آهي، پر طبيعت جو ڏاڍو ظالم ماڻهو آهي.“

”ته پوءِ اهڙي ماڻهوءَ کي ڇو رکيو اٿوَ.“

”سڄو ڪم اهو ڪندو آهي، اسان جي بابا جي وقت کان اهو ئي شخص زمينون سنڀاليندو آيو آهي، سخت ماڻهو ضرور آهي پر ڪرمي اهڙن ماڻهن سان ئي نيڪ هلندا آهن. شهر وڃي ڏِلَ ٻلَ به اهو ئي پري ايندو آهي، ڪورٽ ڪچهريءَ جا ڪاغذ به اهو ئي ڏسندو ڪندو آهي، اهو نه هجي ته منهنجي ماءُ ويچاري ڇا ڪري سگهندي، تون پاڻ سوچ. ان جي آسري

تہ هن جهنگل ۾ رهي پئي آهي، هاٿي
تون اچي ويندين تہ جئين وڻئي تيئن
ڪجانءِ.“

زمين هيٺ مٿانهين هئي،
ڪٿي پيچرا اچي پئي ويا، ڪٿي
ميداني علائقو تہ ڪٿي ڪيڙيل زمين
هئي، پر گهڻي زمين ڪيڙيل ڪانہ هئي،
جنهن ۾ گاهہ، ٻوٽا، وليون ۽ ٻوڙا ڦٽي
آيا هئا. ٻني، زمين جي سطح کان تورو
مٿيري هئي، ٽن سون ايڪڙن جي
ايراضيءَ جي ٽنهي پاسن کان ننڍي
دائري واري صورت ۾ سرينيءَ جو
پهاڙي سلسلو هو، وچ ۾ هڪ ندي هئي
جا ٻنيءَ جي هينان گذري ڪواڙي قلعي
جي طرف پئي هلي وئي. زمين ڪاري
رنگ جي پر زرخيز هئي. مون سوچيو
...! نديءَ ۾ پاڻي بہ موجود هو.
انڪري هڪ سٺو فارم ٺهي پئي
سگهيو.

اسان جا گهوڙا هڪ پهاڙي
پيچري تان جهنگل جي طرف هلي رهيا
هئا. آسمان تي ڪير جهڙا اڇا اڇا ڪڪر
هئا ۽ مان ريڪا جي لهرائيندڙ چوٽيءَ
کي ڏسي رهيو هوس. هن جو رئو بہ
ڪڏهن چوٽي سان اٽڪي ٿي پيو تہ
ڪڏهن هوا ۾ ڦيريون پائيندو ٿي رهيو.

اونهہ ڪري ريڪا آخرڪار
پنهنجو رئو گهوڙي جي هني سان ٻڌي
ڇڏيو ۽ مان هن جي سنهڙي ڊگهي ڳچيءَ
جي وکڙ ڏانهن ڏسي رهيو هوس، هوءَ
وڏي ڪاريگريءَ سان گهوڙو ڊوڙائي

رهي هئي، مون کي ساٿس سات ڏيڻ ۾
ڪافي تڪليف پئي محسوس ٿي
انڪري بہ جو مان رستي تي ڏسڻ بجا
هن کي هن جي گهوڙي جي ٿوهہ تي پئي
هليس. عورتون پنهنجي چهري تي پوند
نظرون هڪدم محسوس ڪري وٺنديون
آهن، پوءِ انهن جو چهرو ڳاڙهو ٿي ويند
آهي، اکيون جهڪي وينديون آهن ۽
سموري جسم ۾ سرسراهٽ ڦهلجڻ
لڳندي آهي. ڳالهيون ڪندي ڪندي
ريڪا ڪيتري دير کان چپ هئي، يعني
جڏهن کان مان سندس چهري جي حسن
۾ ڪوئجي ويو هوس، تڏهن کان چپ
هئي!

آخر هوءَ ان ڊگهي خاموشي
کي ٽوڙيندي چوڻ لڳي:

”ڪجهہ تہ ڳالهاءِ!“

”ڇا ڳالهايان؟“

منهنجي سوال ٻڌڻ ڪانپوءِ هو
وري خاموش ٿي وئي.

شڪارگهر تائين اسان جو
سڄو مفاصلو اسان چپ چاپ طئي
ڪيوسين.

• • • •

پٽر جو ٺهيل شڪارگهر ڏاڍي
ڦٽل حالت ۾ موجود هو. ڪڏهن نهايت
عمدي حالت ۾ ضرور هوندو. وڏا وڏ
مضبوط دروازا، ڊگهن محرابن واريو
دريون، جيڪي جهنگل جي طرف پئي

ڪليون. پرسان ئي ندي پئي وهي، شيشي جيان شفاف صاف سترو ۽ مٺو پاڻي. شڪارگهر جي چئني پاسن کان بانس جي لڪڙن سان ٺهيل لوڙهو هو ۽ هڪڙو باغيچو، جيڪو وڻن ۽ جهنگلي ولين سان ڀريل هو، ولين مٿان جاءِ جاءِ تي ڪرڻي جا گل پئي لڙڪيا!

گل ڄڻ جهومڪڻ جيان ريڪا پنهنجي ڪنن ۾ پاتا.

مون پڇيو: "هن زمين ۾ ڪهڙي پيداوار ٿيندي آهي.؟"

چوڻ لڳي: "جيستائين بابا زنده هو ته گهڻو ڪجهه پوکبو هو، نديءَ جي ڪناري چانور ٿيندا هئا، پهاڙ واري پاسي جوئر ۽ مڪئي ٿيندي هئي، ميداني حصي ۾ ڪڻڪ، ريتيلي زمين ۾ ٻاجهر، جوئر، داليون وغيره، حويليءَ جي ويجهن باغن ۾ هر قسم جون ڀاڄيون هيون. هاڻي ته جهنگ ئي جهنگ آهي. پوءِ به گهر جي لاءِ گهڻو ڪجهه اچي ٿو."

مون چيو: "جيڪڏهن ڪو محنت ڪندو ته هي ته هڪ ننڍڙي جنت آهي."

چوڻ لڳي: "جنت نه دوزخ آهي، دوزخ."

"دوزخ ڇو؟"

ريڪا ٿوري دير خاموش ٿي وئي، پوءِ چوڻ لڳي: "اڄ کان پنج سال پهرين هن ئي شڪارگهر ۾ ڪنهن منهنجي بابا کي گولي هڻي مار ڇڏيو هو."

"هن شڪارگهر ۾!؟" مون کان ڇرڪ نڪري ويو.

"ها هن ئي ڪمري ۾ جتي اسان ويٺا آهيون، ان ئي ڪمري ۾ هن جو لاش مليو هو."

"قاتل جو ڪو پتو پيو؟"

"نه، مان ٻئي ڪمري ۾ هئس، گولي ڇٽڻ جو آواز ٻڌي مان ... ڊوڙندي آيس ته بابا کي فرش تي خون ۾ رتورت ڏٺم. مون هن کي اٿارڻ جي ڪوشش ڪئي ته ڏٺم ته هو اڃا جيئرو هو، پر اهي هن جا آخري پساهه هئا. هن جي اکين ۾ هڪڙو سوال هو، ڄڻ ڪجهه چوڻ چاهيندو هجي، تمام گهڻي ڪوشش ڪري هن چيو: "مون کي.." بس ان کان وڌيڪ ڪجهه چئي نه سگهيو ۽ هن جي گردن لڙڪي پئي آخري ساهه به نڪري ويس.

ڏک کان ريڪا جو آواز ڀرجي آيو ۽ اکين ۾ ڳوڙها اچي ويس.

ٿوري دير ته مان به خاموش ٿي ويس، بعد ۾ پڇيومانس: "قاتل جو ڪو پتو پيو؟"

"اون هون، هارين، ڪڙمين سارو جهنگل ڳولهيو، ڪيترائي مهينا پوليس به جانچ ڪندي رهي پر قاتل پڪڙجي نه سگهيو. پر بابا جي قتل کان نيڪ سال پوءِ اسان جي چاچي، جنهن جي تصوير تو حويليءَ ۾ ڏٺي هئي، ان

ڪي بہ هن شڪارگهر جي ڏاڪڻين تي
گولي هڻي قتل ڪيو ويو هو.“
”اڙي!“ حيرت وچان منهنجي
واتان نڪري ويو.

”اسان جو چاچو جهنگل مان
شڪار ڪري موٽيو پئي ۽ شڪارگهر
جي ڏاڪڻ تي چڙهيو پئي تہ پويان
ڪنهن گولي هنيس، بس ويچارو اتي ئي
ڪري پيو.“

مون تي سڪتو طاري ٿي ويو.

ريڪا پنهنجا ڳوڙها اگهي چوڻ
لڳي:” پوليس تہ مهينن جا مهينا جانچ
ڪندي رهي، ڪيترا ئي ڪرمي بہ
ڦاسايائون. پر آخر ۾ سڀئي ڇٽي ويا،
قاتل ڪڏهن پڪڙجي ئي نہ سگهيو
آهي!“

”پوليس جو ڪهڙو خيال
آهي؟“

”پوليس بس ايترو ئي ثابت
ڪري سگهي آهي تہ بنهي ڀائرن کي
هڪڙي ئي بندوق جي گوليءَ سان ماريو
ويو آهي. انهن جو خيال آهي تہ بنهي
ڀائرن کي مارڻ وارو بہ هڪڙو ئي آهي،
پر اهو ڪير هو؟ ان جي خبر ڪانہ پئجي
سگهي آهي! جنهن بندوق سان يا جنهن
قسم جي گوليءَ سان انهن کي قتل ڪيو
ويو آهي، اهي بہ چون ٿا تہ حاويليءَ جي
اسلحي خاني ۾ موجود هيون. انهن
بنهي حادثن ڪانپوءِ هن سموري واديءَ
جي سموري رونق ختم ٿي وئي آهي.
هيءَ وادي صفا اجڙي وئي آهي. ڪرمي
بہ هڪ هڪ ڪري ڀڄي ويا آهن، ڪو
چوي ٿو تہ هن واديءَ تي غيبائت جو
پاڇو آهي، ڪو چوي ٿو تہ هن واديءَ ۾
جن ڀوت ٿا رهن ۽ ڪنهن بہ انسان کي
هت رهڻ ڪونہ ٿا ڏين. ڪنهن جاءِ جي
متعلق جيڪڏهن اهڙي ڪا ڳالهہ مشهور
ٿي وڃي تہ پوءِ اتي ڪير رهندو؟ انهن
ڇئن سالن دوران هوريان هوريان ڪري
سڀئي هليا ويا آهن، بس هڪڙو راوت
اسان وٽ آهي ۽ ڪجهہ ڪرمي، اهي بہ
راوت جا ماڻهو آهن ۽ ان ئي اڄ تائين
انهن کي روڪي رکيو آهي!“

”انڪري تنهنجي ماءُ هيءَ
زمين وڪڻڻ چاهي ٿي؟“

”جي ها! ۽ تون واقعي وٺندين
ڇا؟“

”ها، مان خريد ڪندس، مان
جنن ڀوتن کي نہ مڃيندو آهيان، هجي نہ
هجي انهن بنهي حادثن ۾ تنهنجي ئي
خانداني دشمن جو هٿ آهي.“

”انهن بنهي ڀائرن ڪانسوا
اسان جي خاندان جو ڪو بہ ڀاتي جيئرو
نہ آهي!“

”اڇا! تنهنجي پيءُ ۽ چاچي
جي مرڻ ڪانپوءِ ڇا هيءَ زمين توکي
ملٽي آهي؟ منهنجو، مطلب آهي تنهنجي
مڙس کي؟“

”منهنجو مڙس وڏو امير ماڻهو
آهي، پنهنجي علائقي جو سيني ڪان وڏو
رئيس آهي ۽ بني بہ سيني ڪان وڏيڪ

اٿس. راجپوت ذات ۾ به اسان ڪان مٿي آهي!“

”لالچ بري بلا آهي!“ مون چيو.

”جن ڏينهن ۾ منهنجي بابا جو قتل ٿيو هو، ان وقت تائين ته منهنجي شادي به ڪانه ٿي هئي! پوءِ هن جي ڇا جي لالچ هئي؟“ ريڪا مون ڪان پڇيو.

هي عمارت به ڍهندي، دل ۾ عجيب خيالن ۽ وسوسن ۾ ڦاٿل هئي، ڪجهه سمجهه ۾ ڪونه ٿي آيو.

”عجيب پراسرار معاملو آهي!“

ريڪا ڳالهه جو رخ بدلائيندي چيو: ”هاٺي ڇڏ انهن درد ڀرين ڳالهين کي، ڇا رکيو آهي انهن ۾، اڄ ته مان تو کي پنهنجي انبن جو باغ ڏيکاريان.“

اسان پهاڙي سلسلي ڪان منهن ڦيري، اولهه جي طرف هلڻ لڳاسين، جنهن پاسي زمين جو مٿاڇرو ڪافي هموار هو، هيٺ مٿانهين گهٽ هئي. اسان گهوڙن کي تيز ڊوڙائيندي اولهه جي پاسي هليا وياسين ۽ هڪ پڪي ديوار جي ڀرسان پهچي اسان رڪجي وياسين.

ديوار جي وچ ۾ بانس جو هڪڙو دروازو هو، جيڪو کولي اسان اندر وياسين. باغ جي حالت نهايت خراب هئي، انب، ڄمون ۽ ليچي جي وڻن کان علاوه رڳو ٻوڙن جو جهنگل هو. جيڪو باغ جي چوديواريءَ ۾ به ڦٽي پيو هو، بلڪ ڪيترين جاين تي ته زمين جي دنگ واري ديوار به انهن ٻوڙن ۽ ان جي لامن سان ڀريل هئي.

مون چيو: ”هن باغ ۾ ڏسڻ لاءِ ڇا رکيو آهي!“

ريڪا هڪ ٿڌو ساهه کنيو. چوڻ لڳي: ”ڪڏهن ته هي باغ به ڏسڻ وٽان هو، جڏهن منهنجو بابا جيئرو هو. مان هن باغ ۾ پينگهه وجهي لوڏا کائيندي هئس، باغ جي پر ۾ هڪڙي کوهه ۾ ڏاڪڻيون لڳل هونديون هيون. ان کوهه جو پاڻي ڏاڍو ٿڌو ۽ مٺو هوندو هو.“

باغ ڪانپوءِ اسان ان کوهه کي ڏسڻ وياسين. جيڪو باغ جي ٻاهران، ٻن ڊگهين ٽڪرين جي وچ ۾ هو. پر سڪل هو، پاڻيءَ جو هڪڙو به ڦڙو ڪونه هئس.

ريڪا افسوس واري لهجي ۾ چيو: ”هن کوهه مان سموري باغ کي پاڻي ملندو هو!“

مون چيو: ”هاٺي به نديءَ جي پاڻيءَ سان هي باغ سرسبز ڪري سگهجي ٿو، پر تو هن باغ جي ڇا ته بري حالت بنائي ڇڏي آهي.“

”ڪير ڏسي؟ مان سال ۾ هڪڙو ڀيرو پيڪن ۾ ايندي آهيان. امان اڪيلي سر ڇا ڇا ڪري، ڇا ٿي ڪري سگهي؟ ڪنهن ڪنهن تي حڪم هلائي!“

مون پڇيو: "تون مون کي هي
ڪٽل ڦٽل باغ ڇو ڏيکارڻ آئي آهين؟"
چوڻ لڳي: "مان اصل ۾ توکي
باغ ڏيکارڻ نہ آئي هئس، اڄ تہ پهاڙ تي
چڙهي ڏسون! مٿان ڪان منظر ڏاڍو سهڻو
لڳندو آهي." ريڪا چيو.

اسان ٻئي ان اونچي پهاڙ تي
چڙهڻ لڳاسين. هڪ ٻئي کي سهارو
ڏيندي، هڪ ٻئي جو هٿ وٺي. هڪ ڀيري
تہ مون ٻنهي هٿن سان هن جي چيلهہ
کي پڪڙي ڪيس ڪرڻ ڪان بچائي ورتو.

پهاڙ تي چڙهي اسان ٻئي بيهي
رهياسين ۽ اولهہ طرف ڏسڻ لڳاسين. پهاڙ
جو هي حصو هڪدم هيٺاهينءَ ڏانهن تي
ويو. ان هيٺاهينءَ ڪانپوءِ دور دور تائين
رڳو ميداني علائقو هو. ميلن تائين
وارياسو يا جهنگ ئي جهنگ. ڪٿي ڪٿي
ڇپر ۽ جهوپا هئا. تمام پري ڪان شهپارا
ڳوٺ نظر اچي رهيو هو. ڏکڻ ۾ ڪوارڙيءَ
جو قلعو هو، جنهن جي ننڍين ٽڪرين مان
ندي لهي ميدانن ۾ هلي تي وئي. مان
واقعي غلط رستي سان آيو هوس.
جيڪڏهن ڪوارڙي قلعي جي پاسي ڏکڻ
جي بجاءِ اولهہ ڪان اچان ها. جيڪڏهن
شهپارا ڪان هن پهاڙي علائقي طرف سڌو
رستو نظر اچي ها تہ جلدي پهچي وڃان ها.

سج بادلن ۾ لڪي پيو هو.
ڪڪر بہ گڏ ٿيندا تي ويا ۽ هوا ۾ بہ
ٿڌڪار تي وئي هئي.

ريڪا هوا کي سنگهندي چيو
"جلدي واپس هل، برسات تيڻ واري آهي
"

اسان گهوڙا تہ ڏاڍا تيز ڊوڙايا
پر شڪارگهر تائين پهچندي پهچندي
برسات اچي مٿان ڪڙڪي. هڪدم طوفان
۽ برسات سان سڄو نظارو ئي بدلجي ويو
هوا جي طوفاني آوازن سان ڄڻ سڄو
جهنگل لڏڻ لڳو هو. ڪنوڻ ۽ گجگوڙ ائين
وڏي ويا ڄڻ جهنگل ۾ هاٿي رڙي رهيا
هئا. شڪارگهر تائين پهچندي پهچندي
اسان ٻئي پچي آلا تي ويا هئاسين. گهوڙن
جو صحتمند جسم ائين پئي چمڪيو ڄڻ
ڪنهن انهن جي جسم تي تيل سان مالش
ڪئي هجي. ريڪا جا سمورا ڪپڙا سندس
جسم سان چهٽي پيا هئا. هن جي پنل بدن
جي سونهن، سندس جسم جو انگ انگ
منهنجي اکين ۾ اندلٽ جي رنگن جيان
روشني ڪري رهيو هو. وڏي مشڪل سان
مون پنهنجون نگاهون هن جي جسم تان
ڦيرائي ڇڏيون.

حسين ڇوڪرين کي برسات ۾
گهوڙي تي سفر ڪرڻ نہ گهرجي صاحب
ورنہ اسان ذميدار نہ آهيون.

ڪمري ۾ اچي مون ۽ ريڪا
وڏي مشڪل سان آتشدان ٻاريو، جنهن جي
ٻاهہ جي تپش سان واري واري سان اسان
پنهنجا آلاڪپڙا پئي سڪايا چاڪاڻ تہ ا
ڪانسواءِ ٻيو ڪو چارو ڪونہ هو. جڏهن
ريڪا پنهنجا ڪپڙا پئي سڪايا تہ مان
شڪارگهر جي ورانڊي ۾ بيهي هن جي

جسم جو تصور ڪري ٻري رهيو هوس. ٻري ڪان ڪو مور ٺهوڪي رهيو هو. وڻن جي پنن تان پاڻيءَ جي ڳڙڻ جو آواز اچي رهيو هو ۽ اجايل زمين مان مٽيءَ جي مهڪار اٿي رهي هئي. ڄڻ زمين جا جذبا جاڳي رهيا هجن. مان پيرن کان نهن جي چوٽيءَ تائين ڏکي ويس. مرد هجڻ به ڪيڏو نه خطرناڪ آهي. خاص ڪري جڏهن اڪيلائيءَ ۾ عورت قريب هجي. مرد هٿ وڏائي تهذيب جو سهارو وٺڻ چاهيندو آهي، پر تهذيب ڪنهن نازڪ تاريءَ وانگر هڪدم ٽٽي پوندي آهي. مون ڏند پيڪوڙي، اکيون بند ڪري پاڻ کي لعنت ملامت ڪرڻ لڳس. پر ٻئي لمحي جڏهن اکيون کوليم ته ريڪا کي پنهنجي سامهون ورانڊي ۾ ڏٺم.

چوڻ لڳي: "وڃ وڃي پنهنجي ڪپڙا سڪاءِ. مان هتي ويهان ٿي. الائي ڇو ڪرپارام اڃا تائين ماني کڻي ڪونه آيو آهي."

مون چيو: "هن تيز برسات ۽ طوفان ۾ ويچارو ڪيئن اچي سگهندو."

پوءِ مان هن جي پر مان گذريس ته ريڪا پاڻ بچائڻ لاءِ ٿورو پاسيرو ٿي وئي. مان اندر ڪمري ۾ هليو ويس ۽ دروازو اندران بند ڪري ڇڏيم.

اٽڪل هڪ ڪلاڪ ڪانپوءِ مون دروازو کوليو.

ريڪا اندر آئي.

هن جي پويان ڪريا رام به ڪڏ ڪڏ اندر آيو. پنهنجي پڳل ڪپڙن مان پاڻي ڳاڙيندي، اندر اچي هن کاڌي جو سامان ميز تي رکيو.

مان ٿفن کي هٿ لائي هڪدم ڇرڪ ڀري هٽائي ڇڏيو ۽ حيرت وچان چيم: "ڪمال آهي پاڇيءَ وارو کٽورو اڃا تائين گرم آهي."

ريڪا کلي چوڻ لڳي: "ڪريا رام، رسوئيءَ گهر ۾ وڃي، باهه ٻاري ٻيهر گرم ڪري آيو آهي."

مون چيو: "شڪارگهر ۾ مون ته رسوئي ڪانه ڏٺي!"

"او هوڏانهن. شڪارگهر جي ٻاهران وڻن جي وچ ۾ رسوئي گهر آهي ۽ اتي ٽي ٻيا ڪمرا به آهن. نوڪرن لاءِ. برسات بند ٿئي ته ڏيکاريندي سانءِ."

"ڏسي ڇا ڪندس."

"ڇو. جڏهن تون هيءَ زمين خريد ڪرڻ وارو آهين ته بهتر آهي ته سيڪجهه ڏسي وٺ نه!"

"في الحال ته بک لڳي آهي، ماني ته ڪائون پوءِ ڏٺو ويندو."

ريڪا، ڪريارام کي چيو. جيڪو سرديءَ سبب ڏکي رهيو هو: "وڃ تون رسوئي گهر ۾ وڃي ڪپڙا سڪاءِ."

جڏهن ڪريارام وڃڻ لڳو ته ريڪا پڇيس: "چانهن جو سامان آندو اٿئي؟"

"جي بيبي جي آندو آهي."

"ٿوري جهٽ رکي پوءِ چانهن آڻجانءِ."

ڪرپارام جي وڃڻ کانپوءِ مون
گرم گرم اڦراٽو ڪنيو، انبن جو آچار،
پڳل ڪڪڙ، پٽاٽا مٽر ۽ منا منا پيهون.
مون مذاق ڪندي ريڪا کان
پڇيو: "هي پيهون ڪير کائيندو آهي؟"
چوڻ لڳي: "مان کائيندي آهيان،
مون کي ڏاڍا پسند آهن."
مون ڪڪڙ جي ٽنگ کڻي
مانيءَ تي رکي ريڪا کي چيو: "ڀلي ڀلي
کاءُ پٽاٽا مٽر ۽ پيهون."

• • • •

هاڻي اسان ماني مان واندا ٿي،
آتشدان جي ويجهو، آرام ڪرسيون رکي
باهه سيڪڻ لڳاسين. سڄي بدن ۾ هلڪي
هلڪي غنودگي پيدا ٿي رهي هئي، برسات
وري تيز ٿي وئي هئي، اونداهي وري وڌي
وئي هئي، کليل دريءَ مان جهنگل ۾
ڦهليل اونداهي به اندر هلي آئي هئي ۽
آتشدان جي روشنيءَ تي قبضو ڪرڻ جي
ڪوشش ڪري رهي هئي.
مون ريڪا ڏانهن معنيٰ خيز نظرن
سان نهاري چيو: "هاڻي اسان ڇا
ڪنداسين؟"
ريڪا انتهائي معصوميت سان
چوڻ لڳي: "مون کي ته ننڊ پئي اچي، مان
ته وڃي ٻئي ڪمري ۾ ٿي سمهان، تون به
ٿوري دير آرام ڪر، ٽن پهرن جو چانهن
پي، پوءِ.." چوندي هڪدم چپ ٿي وئي.
هڪ زوردار ڪڙڪو ٿيو ته آتشدان تي رکيل

چينيءَ جو گلدان، دريءَ کان ايندڙ گولي
جي لڳڻ سبب چڪناچور ٿي ويو.
مون جلد ئي ريڪا کي ڇڪي
پاڻ سان گڏ فرش تي ليٽائي ڇڏيو، ان
دوران هڪ ٻي گولي منهنجي ڪلهي وٽان
زوزاٽ ڪندي گذري وئي. پوءِ وري سناٽو
ڇانئجي ويو.
برسات جي باوجود هڪ عجيب
قسم جي خوف ڏياريندڙ خاموشي ۽
اونداهي. اسان ٻئي فرش تي اونڌا ليٽيل
هئاسين ۽ وڏا وڏا ساهه کڻي رهيا
هئاسين.

• • • •

پوءِ ريڪا جي بدن ۾ ٿوري چرپر
پيدا ٿي، هن اٿڻ پئي چاهيو، پر منهنجو
هٿ هن جي پٺيءَ تي رکيل هو. مون ان ئي
هٿ سان کيس دٻائيندي ائين ئي چپ چاپ
سمهيل رهڻ لاءِ چيو.
ڪنهن وڏي مصيبت ۾ ماڻهو
جو دماغ به بجليءَ جيان تيز ڊوڙڻ شروع
ڪندو آهي. مون سوچيو، جنهن به گولي
هلائي آهي، اهو هن ڪمري ۾ اها
معلوم ڪرڻ ضرور ايندو ته اسان
مئاسين يا اڃا جيئرا آهيون. اهو ڪي
به آهي! پر هن کي اها به خبر آهي ته
اسان ٻئي هٿين خالي آهيون، ساڳي
وقت هن وٽ بندوق به آهي! انڪري هن
کي هٿ اچڻ ۾ ڪوبه خطرو نه آهي.

اسان ٻئي گڏ گڏ ستل هئاسين.
مان آهستي آهستي ريڪا جي قريب سُري
ويس ۽ بلڪل سسپس واري انداز ۾ ڪيس
چيم: "ائين ئي ليٽي پئي هج. پنهنجو پاڻ
ڪي مئل ظاهر ڪر. هو جيڪو بہ آهي،
ٿوريءَ دير ۾ اندر بہ ايندو. ڇرجاڻ
ڀرجاڻ بلڪل بہ نہ ... اسان ٻنهي جي جان
خطري ۾ آهي."

ريڪا منهنجي ڳالهہ سمجهي
رئي ۽ پنهنجون اکيون ڪولي مون ڏانهن
هاري وري بند ڪري ڇڏيائين.

مان آهستي آهستي هن ڪان
ري ڪسڪندي اڳتي وڃڻ لڳس. اڪ ٽيٽ
ڪري مون ڏٺو تہ ٻئي دريون ڪليل هيون.
۽ دروازو بيڪٽريل هو. مون ڏٺو تہ دروازي
جي کابي پاسي کان هڪڙو ڪباٽ رکيو
هي، جنهن جي اوٽ ۾ لڪي بيهي
سگهجي ٿو. مون اندازو لڳائي ڏٺو تہ اهو
ڪباٽ مون کان اٽڪل ٽن والن جي
فاصلي تي رکيل هو. مان بلڪل آهستي
آواز ڪرڻ ڪانسواءِ ئي ان ڪباٽ جي
طرف ڪسڪڻ لڳس. هڪڙو پيرو ڪنڌ
ئي مون ڪي ريڪا ڏٺو تہ مون ڪيس چرپر
ڪرڻ کان روڪيو. آهستي آهستي ۽
انتهائي احتياط ڪندي مان ان ڪباٽ جي
پاسي ڪسڪندو ويس. ليٽيل حالت ۾
ي مون انهن ٽن والن جو مفاصلو
شايد ٽن صدين ۾ طئي ڪيو هوندو.
بالاٽڪ مان اهو سيڪجهہ ڏاڍي تيزيءَ
سان ڪرڻ ٿي چاهيو. ان ڪباٽ جي اوٽ
۾ پهچي وڃڻ جو وڏو مقصد اهو هو تہ
اسان ٻنهي جي جان بچي وڃي.

آخرڪار آهستگيءَ سان ۽ بنا
آوز ڪرڻ جي مان، ڪباٽ تائين پهچي
ويس. ڪجهہ لمحا تہ مان دم بند ڪيو
ليٽيل ئي رهيس. پوءِ ڪنهن چيتي وانگر
گهات وجهي اٿي ويٺس. منهنجي هڪ
پاسي ڪباٽ هو. ٻئي طرف آرام ڪرڻ
وارو تخت. وچ ۾ تمام ٿوري جاءِ هئي،
جنهن ۾ مان پلنگ جي ڪنهن اسپرنگ
وانگر قاتل هوس. ساهہ البت روڪيل هو.

برسات گهٽجي چڪي هئي،
طوفان بہ هلڪو ٿي چڪو هو. برسات جي
مسلسل وسڻ ۽ هوا جي شور ڪانسواءِ ٻيو
ڪوبہ آواز ڪونہ هو. ريڪا بدستور
آتشدان جي ويجهو ساهہ منجهايو اونڌي
ليٽيل هئي، بلڪل بي جان مڙدي جيان.

اوچتو منهنجي ڪنن تي ٻاهران،
ڪاٺين جي وراندي ۾ ڪاٺي جي ڪنهن
تختي جي هلڪي چيڪاٽ جو آواز آيو.
آواز بلڪل هلڪو هو. ڄڻ ڪو پير پير ۾
پائي اچي رهيو هو. مان بہ هوشيار ٿي
ويٺس.

پوءِ دروازي جي کلڻ جو آواز
ٿيو.

۽ ڪوئي شخص پير پير ۾
پائي نهايت آهستگيءَ سان اندر آيو!

هن جي اندر اچڻ کان اڳ ۾
بندوق جي نالي اندر آئي، پوءِ ان بندوق
کي جهلڻ وارا بہ هٿ نظر آيا. پوءِ ان
شخص جو جسم اندر آيو. هو جُهڪي هلي

رهيو هو. غور سان ريڪا جي جسم ڏانهن نهاريندي ٿي ويو. پوءِ هن جي پٺ منهنجي پاسي ٿي وئي.

مون پنهنجي بدن جي پوري طاقت گڏ ڪري هن جي مٿان ڇلانگ ڏنو. شايد اچڻ واري کي بہ خطري جو احساس ٿي ويو هو. پر هو منهنجي پاسي مڙڻ وارو ئي هو تہ منهنجي بدن جو سمورو بار هن جي مٿان اچي پيو ۽ منهنجي هٿ جي هڪڙي ئي جهٽڪي سان هن جي هٿن مان بندوق ڪري پئي ۽ هو بہ منهنجي هيٺان اچي ويو. بندوق ريڪا جي بلڪل ويجهو وڃي ڪري هئي. مون رڙ ڪري ريڪا کي چيو: ”ريڪا! بندوق کڻي وٺ.“

پر خوف کان ريڪا جا عضوا بلڪل ڍرا ٿي ويا هئا. هوءَ اتي بيهي رهي، پوءِ ديوار کي ٽيڪ ڏئي، ڍنل نگاهن سان اسان ٻنهي ڏانهن ڏسڻ لڳي!

ڪريل شخص اٿڻ جي ڪوشش ڪئي. هو واقعي انتهائي تيز ۽ ڦڙت ماڻهو هو. وٽيل ستيل بدن وارو. منهنجي هزار ڪوششن جي باوجود هو مون کان ڇڏائڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو ۽ مون سان ٻکجي ويو. اسان ٻئي هڪ ٻئي سان وڙهجي وياسين. ان ئي لمحي مون ڏٺو تہ اهو راوت هو.

هن جي بدن مان ڀنگ جي بوءِ اچي رهي هئي. شايد اها ڀنگ جي نہ پر سندس بدن جي خاص بوءِ هئي. ان ئي وقت مون کي رات جو حملو ڪندڙ ياد اچي ويو. جنهن جي بہ بدن مان اها خاص

بوءِ اچي رهي هئي. هاڻي مون کي پـ
يقين اچي.ويو تہ رات بہ مون تي حمـ
ڪرڻ وارو راوت ڪانسواءِ ٻيو ڪو بہ نـ
ٿي سگهي.

وڙهندي هن جو هٿ وري بنـ
ڏانهن وڌڻ لڳو تہ ريڪا هڪدم وڏي بنـ
کڻي دريءَ کان ٻاهر اڇلائي ڇڏي. عيـ
وقت مون ڪراٽي جو هڪ اهڙو تہ زورو
هٿ هن جي ڪنڌ تي وهائي ڪڍيو جو سـ
ڪان هن جي رڙ نڪري وئي. مون تي بہ
جن سوار ٿي ويو لڳو ٿي تہ ڄڻ مون ۾
ماڻهن جي طاقت اچي وئي هئي. اصل لتـ
مڪن سان ڪيس بي حال ڪري ڇڏيم. مـ
جوڏو جون ڦڙڪيون الڳ. ايستائين
ڪراٽي جي ڪجهہ زوردار هٿن سان سنـ
ٻانهن جي هڏي بہ ڀڃي ڇڏيم.

هو بلڪل بيهوش ٿي ويـ
۽سندس ٻئي هٿ پڪڙجي ويا. هو بلڪـ
بي سڌ ٿي ويو. مون سهڪندي ريڪا
چيو:

”هوش ۾ اچڻ کان اڳ ۾
کي ٻڌڻ گهرجي. ڪٿان ڪا رسي مـ
ويندي؟“

ريڪا ڄڻ وري هوش ۾ اچـ
وئي. هوءَ ڊوڙندي ٻئي ڪمري ۾ وئـ
بستري جون چادرون کڻي آئي. مـ
چادرون ڦاڙي، انهن سان راوت کي تمـ
گهٽي مضبوطيءَ سان ٻڌي، فرش تي
ڦٽو ڪيو. پوءِ ڪيس ڇگيءَ طرح هڪ
ڳوري تخت جي پائي سان ٻڌي ڇڏ
تڏهن وڃي جان ۾ ساهہ پيو.

مان تخت جي ويجهو ٻتل راوت
کي ڏسي رهيو هوس تہ ريڪا هڪدم مون
ڏانهن ڊوڙندي اچي مون کي چنبڙي پئي ۽
منهنجي سيني ۾ منهن لڪائي روئڻ لڳي.
مان هن کي دلداري ڏيڻ لڳس:
"رو نہ ريڪا، بس سڀ ڪجهہ ٺيڪ ٿي ويو
آهي، هاٿي کو خوف نہ ڪر."
پوءِ پنهنجي رومال سان پنهنجي
چپن مان وهندڙ رت اگهڻ لڳس. مان ڪنهن
بہ صورت ۾ ويڙهاڪ يا بهادر ماڻهو نہ آهيان
۽ هاٿي جڏهن سيڪجهہ ختم ٿي چڪو هو.
خطرو ٽري ويو هو تہ منهنجو جسم ڏڪي
رهيو هو. سوچيم پئي تہ مون ۾ ايتري طاقت
ڪٿان اچي وئي هئي. مان تہ هڪ امن پسند
۽ ڊڄڻو ماڻهو آهيان ۽ لڙائي جهڳڙي کان
سوين ميل دور رهندو آهيان. انڪري ئي مان
تہ ڪلڪتي کان بہ پڇي هٽ آيو هوس، ۽ هن
بدبخت راوت مون کي مکون هٽي منهنجو
هڏ گڏ پيچي ڇڏيو هو. اها تہ منهنجي
خوشقسمتي هئي جو مون کي جوڊو ڪراٽي
جو فن آيو پئي، نہ تہ تہ منهنجو ڪهڙو حال
هجي ها ۽ ويچاري ريڪا جي حالت ڇا هجي
ها!

ريڪا منهنجي سيني تي مٿو رکي
سڏڪا ڀري رهي هئي، مون کي اهو لمحو
وصال وارو لمحو لڳي رهيو هو. ميلاپ جي
وقت بہ تہ عورت ائين آهستي آهستي سڏڪا
ڀريندي آهي، پر جلد ئي اهو ماکيءَ کان بہ
مٺو لمحو، وقت جي ڌارا تي وهندي، ڦوٽي
ڦانگر ڦسي پيو. ٻاهر وراندي مان ڪنهن جي
ڪورن قدمن جو کڙڪو ٻڌڻ ۾ آيو تہ مون
ريڪا کي مضبوطيءَ سان ڀاڪر ۾ جهلي
ورتو. مون هن کي پنهنجي ٻانهن ۾ جڪڙي
ورتو. ٻئي لمحي مون هن کي پاڻ کان جدا
ڪري پنهنجي پويان لڪائي ورتو.

هي ڪير پيو اچي؟

مان مقابلي جي لاءِ تيار ٿي ويس!

چانئٺ تي چانهن جي ڪوپن جو
کڙکو ٿيو. منهنجي جسم جي تاڻ ٽوري
گهٽ ٿي وئي. اهو ڪرپارام هو، جيڪو
چانهن کڻي اندر پئي آيو.

مون ريڪا ڏانهن نهاريو، هوءَ زور
زور سان کلڻ لڳي، پوءِ مان بہ کلڻ لڳس،
ائين سڄو ماحول بدلجي ويو.

پر ڪرپارام جي سمجهہ ۾
ڪجهہ بہ نہ آيو. هو راوت کي ائين بيهوش ۽
ٻتل ڏسي، ڇڪرائجي ويو. پهرين تہ هن کي
همٿ ئي ڪانہ ٿي جو مون کان ڪجهہ پڇي
سگهي. پر پوءِ جڏهن هن چانهن ميز تي رکي
۽ اسان کي اطمينان سان چانهن پيئندي ڏٺو
تہ اجا بہ وڌيڪ حيران ٿي ويو. گردن لوڏائي،
راوت جي طرف اشارو ڪري چوڻ لڳو:

"هي ... هي ... راوت آهي نہ؟"

"ها آهي تہ اهو ئي!" ريڪا کيس
چيو.

ڪرپارام ڏڪندي پڇيو: "هن کي
ڪنهن ٻَتو آهي؟"

"اسان."

ڪرپارام سبب معلوم ڪرڻ ٿي
چاهيو. مگر سوال هن جي چپن تي ئي رهجي
ويو. ريڪا جو سنجيدو ۽ باوقار چهرو ڏسي
هو ڪجهہ بہ چئي نہ سگهيو. پوءِ هن جي
چهري تي خوشيءَ جي لهر ڊوڙجي وئي، چوڻ
لڳو:

"چڱو ڪيو..؟ سالو اسان سيني
تي رعب ڄمائيندو هو."

اسان ٻئي ڪلڻ لڳاسين.

جڏهن چانهن پي ورتيسين تہ ڪرپارام سامان کڻي وڃڻ لڳو تہ مون ڪيس هٿ جي اشاري سان روڪيندي چيو:

"في الحال تون هتي ئي ترس، مان ٻن منٽن ۾ واپس ٿو اچان."

ريڪا مون ڪي سواليہ نگاهن سان نهارڻ لڳي.

مون هن ڏانهن ڌيان نہ ڏنو پر ڪرپارام کي چيو: "ڏس جيڪڏهن راوت ٿورو بہ چري پري تہ هيءَ ڪرسي وهائي ڪيجانس، ٿورو بہ خيال نہ ڪجانس، سمجهيءِ."

"ها صاحب سمجهيم." هن ڪجهہ نہ سمجهندي چيو.

مون ريڪا کي چيو: "مان ٻن منٽن ۾ واپس ٿو اچان."

مينهن لڳيگ هلڪو ٿي ويو هو.

مان ڪمري جي دريءَ مان ٽپو ڏئي ٻاهر آيس. ٿوري دير تہ ان بندوق کي ڳولهيندو رهيس جيڪا ڊپ کان ريڪا ٻاهر اڇلائي ڇڏي هئي. اچانڪ اها بندوق هڪ ٻوڙي جي پاسي ۾ پيل ملي وئي. مان اها بندوق ڪمري ۾ کڻي آيس ۽ اندر اچي ڪرپارام کي چيم:

"هاڻي تون وڃي سگهين ٿو."

ڪرپارام وڃڻ لڳو تہ ريڪا چيس:

"ڪرپارام! سامان ٻڌي وٺ، ٿوريءَ دير ۾ اسان بہ واپس هلنداسين، لڳي ٿو تہ ڪلاڪ ٻن ۾ برسات صفا بند ٿي ويندي، بس برسات جيئن ئي بند ٿيندي اسان هتان هلنداسين."

ڪرپارام باسڻ کڻي ڪنڌ جهڪائي ٻاهر هليو ويو.

جڏهن ڪرپارام هليو ويو تہ ر
راوت ڏانهن اشارو ڪندي چيو: "هن جو
ڪريون؟"

"ٻڌايانءِ ٿو، ٿورو هوش
آٽيونس."

ائين چئي مون بندوق سان هن
ڪلهي کي ٺيلهو ڏنو. هڪ بہ پيرا "
ڪائڻ ڪانپوءِ هن جي جسم ۾ ٿوري ڇرپر
آهستي آهستي هوش ۾ اچڻ لڳو. پوءِ
مڪمل طور تي هوش ۾ اچي ويو تہ مون
ڪجهہ ڪائي ڇڏڻ وارين نظرن سان نهارڻ ل
ٻہ چار پيرا هن ڪوشش ڪري هڪ بہ پ
چنائي بہ ورتيون پر پاڻ ڇڏائڻ ۾ ڪامياب
ٿيو.

مون هن کي چيو: "مضبوطيءَ
ٻڌل آن ٻچا!" هو خاموش رهيو. بس ڪ
ڪاوڙ مان مون ڏانهن نهاريندو رهيو. مان
جي پاسراٽيءَ تي لت هڻندي چيو:

"ڪلهہ رات بہ تو مون تي ح
ڪيو هو! ... نہ؟"

هو تمام گهڻي نفرت سان
لڳو: "مان نہ ٿو چاهيان تہ اسان جي ز
ڪنهن ڏاريي وٽ وڃي."

"هي تنهنجي زمين ڪڏهن
ٿي وئي، زمين تہ مالڪياڻيءَ جي آهي."

هو خاموش رهيو. مون ڪيس
چار ٻيون لتون وهائي ڪڍيون ۽ پڇيو:

"ٻڌاءِ ٺاڪر صاحب جو قتل
ڪيو هو؟"

هن زور سان ڪنڌ ڏوڻي اند
ڪيو، پر مون کي هن جي اکين ۾
وحشت مان معلوم پئي ٿيو تہ هو

لهائي رهيو آهي. مون بندوق تاڻي سندس
تي رکي ۽ ڏاڍي خار مان چيم:
"سچ سچ ٻڌاءِ نہ تہ هيءَ گولي
هنجي سينو چلي ڇڏيندي."
هو منهنجي طرف گهوري ڏسندو
هيو. پوءِ جڏهن هن کي اها پڪ ٿي وئي تہ
ن جيڪا بہ ڳالهہ ڪندو آهيان. ان تي عمل
ڻ جو ارادو بہ رکندو آهيان. تڏهن هن جي
گاهن جي گهور گهٽجي وئي، هن جون
يون جهڪي ويون. ۽ وڏو گهرو ساهہ کڻي
ڻ لڳو:

"ها!"

"ڇو؟"

هن ڪجهہ نہ ڳالهايو.

ٿوري وقفي کانپوءِ مون هن کي
و: "مان تہ چوان ٿو تہ نہ رڳو تو وڏي ناڪر
ي قتل ڪيو آهي پر ان جي ننڍي ڀاءُ کي بہ
ئي ماريو آهي."

" نہ نہ "هو زور سان چوڻ لڳو.

" ها ها تو ئي انهن ٻنهي ڀائرن
ي قتل ڪيو آهي."

" نہ.. نہ.. " هن جي اکين جون
ٽڪيون تيزيءَ سان هلڻ لڳيون. مون بندوق
لي ڏني تہ ان ۾ مون کي گولي پريل نظر
انہ آئي تڏهن مون هن جي ڪلهي تي
نداخ جا ٻہ ڌڪ وهائي ڪڍيا تہ هو زور زور
ن چوڻ لڳو:

"ٻڌايان ٿو ٻڌايان ٿو. مون کي
ريو نہ. مان سڀڪجهہ ٿو ٻڌايان."

مان هٿ کي روڪي ورتو ۽ غصي
ان چوڻ لڳس: "جيڪڏهن نہ ٻڌائيندين تہ
ين تو بندوق جا رڳا بہ ڪنداخ ڏيندوسانءِ
۾."

راوت جون نظرون ريڪا جي طرف
مڙي ويون. جنهن جي اکين ۾ ان وقت رت
اٻري رهيو هو. پوءِ هن مون ڏانهن نهاريو. تہ
منهنجي اکين ۾ بہ ڪاوڙ ڏسي هو مايوس
ٿي ويو.

گهبرائيندي گهبرائيندي آخرڪار
چئي وينو: "ها صاحب ننڍي ناڪر جو خون بہ
مون ئي ڪيو هو."

ائين چئي هن پنهنجون اکيون بند
ڪري ڇڏيون. ڇاڪاڻ تہ هن کي پورو يقين
هو تہ هاڻي پڪ ئي پڪ سندس کوپڙي ٽٽڻ
واري آهي.. لڳو پئي تہ ڄڻ هن جي تن بدن
مان ساهہ نڪري ويو هجي.

"پر ڇو؟" مون ڪانئس پڇيو. " تو
انهن ٻنهي کي ڇو قتل ڪيو؟"

هن ڪوبہ جواب ڪونہ ڏنو بس
چپ چاپ ليٽيو ئي پيو هو. جنهن تي مون هن
کي مارڻ شروع ڪيو. پر هن هڪڙو لفظ نہ
ٻاڪيو. بس رڳو ايترو چيائين تہ :

"ڳيا ڳيا ڪري ڇڏيندين تہ بہ
ڪونہ ٻڌائيندس."

پر مان ڪيس ماريندو رهيس. نيٺ
ريڪا منهنجي هٿ کي جهليو:

"تون ڇڏينس. شهپارا چوڪيءَ
وارا سپاهي هن کان سڀ ڇورائي وٺندا."

مون پڇيو: "تہ هن کي هتي ڇڏي
هلون؟ ٻڌل ئي! پوءِ ڪرمين کي سڏائي هن
کٽائي هلون."

چوڻ لڳي: "نہ ائين ڪرڻ درست
نہ ٿيندو. ڇاڪاڻ تہ سڀئي ڪرمي هن جا
پنهنجا آهن."

"تہ پوءِ؟"

"هتي رکڻ بہ ٺيڪ ناهي!...
ممڪن آهي هن جو ڪو ساٿي جهنگل ۾
موجود هجي ۽ اسان جي وڃڻ ڪانپوءِ هن کي
کولي وٺي وڃي!"

مون چيو: "شايد ائين نہ هجي، جيڪڏهن هن جو ڪو ساٿي هجي ها تہ هن مهل تائين اسان تي حملو ڪري چڪو هجي ها! ... پر تون بہ ٺيڪ ٿي چوين، منهنجو خيال آهي تہ هن کي گهوڙي جي پٺيءَ سان ٻڌي ٿا هلون."

• • • •

هاڻي اسان جو قافلو واپس موٽي رهيو هو.

ريکا پنهنجي گهوڙي تي سوار هئي، ٻئي گهوڙي تي راوت ٻڌل هو، جنهن جون واڳون مان جهلي هلي رهيو هوس. ٻنهي گهوڙن جي پويان ڪرپارام ڪاڏي جا ٿانوَ کنيو پئي هليو.

ريکا ڪنهن گهري سوچ ۾ مبتلا هئي.

"ڇا پئي سوچين؟" مون هن کان پڇيو.

" تو مون کي رات واري حملي جي باري ۾ ڪجهہ بہ نہ ٻڌايو!"

"وقت ئي ڪٿي مليو، هاڻي ٻڌايانءِ ٿو." ائين چئي مون رات وارو سڄو قصو کيس ٻڌائي ڇڏيو.

"پر تون ڪيئن ٿو سمجهين تہ اهو راوت ئي هو؟"

"هن پاڻ بہ مڃيو آهي."

"ممڪن آهي هن پنهنجي جـ
بچائڻ لاءِ ائين چيو هجي."

" نہ هڪڙو ٻيو ثبوت بہ آهي."

"اهو وري ڪهڙو؟"

"ان رات جنهن مون تي حملو ڪـ
هو ۽ جڏهن مان ساڻس وڙهي رهيو هوس
مون کي هن جي بدن مان ڀنگ جي بوءِ پـ
آئي."

ريکا هڪدم پنهنجو گهـ
بيهاري چيو: "ترس تہ مون کي لهڻ تہ ڏي!
هوءَ گهوڙي تان لٿي، ٻئي گهو
جي ڀرسان وڃي، هن بہ ٽي ڀيرا راوت جو
سنگهيو، پوءِ سوچيندي پر يقين سان چـ
لڳي:

"هاڻي مون کي پڪ ٿي وئي آ
تہ هن ئي منهنجي پيءُ جو قتل ڪيو آهي."

"اهو وري ڪيئن؟"

گولي لڳڻ ڪانپوءِ مان جـڏ
ڊوڙندي شڪارگهر جي ورانڊي ۾ پهتي هئـ
تہ ان وقت مون کي بہ ڀنگ جي تيز تيز
آئي هئي، پر ان وقت مون ان ڳالهہ جو خيـ
نہ ڪيو هو."

• • • •

رات جي جهرمر ڪنڊڙ روشـ
۾ اسان ٽئي ڇٽا. حاويليءَ جي وڏي ۽ وسـ
بيٺڪ ۾ موجود هئاسين. مان، ريڪا ۽ ريـ
جي ماءُ سروجا ديوي. سڄو قصو ٻڌي بہ
ڪجهہ نہ ڳالهايو. ٻہ ٽي دفعا زور زور سـ
ساهہ ڇڪي ڪنيائين، پوءِ اهائي خاموشـ
مون کي ائين محسوس ٿيو تہ هن جي پراسـ
نيڻن ۾ سمايل درد ويتر وڌي ويو آهي. ر

اونڌهي وڏيڪ گهري ٿي وئي آهي، هن
صورت جو پنو چمڪڻ لڳو هو. ڪاري
ساڙهيءَ جي پلوَ مان هن جو چنڊ جهڙو
چهرو... ريڪا سندس پر ۾ وينل هئي. هوءَ
ريڪا جي ماءُ نه پر پيڻ پاسي رهي هئي.

پوءِ هن خاموشيءَ کي ٽوڙيندي
: "ريڪا! تون وڃ، وڃي پنهنجي ڪمري
آرام ڪر. مان هن سان تنهائيءَ ۾
ڳالهائڻ چاهيان ٿي!"

ريڪا ڪجهه چوڻ ڪانسواءِ ٿي
ٻاهر هلي وئي.

ريڪا جي وڃڻ ڪانپوءِ به ڪافي
دير تائين هن ڪجهه به نه ڳالهايو. رڳو
پنهنجي ڪاري ساڙهيءَ جي پلوَ کي آڱرين ۾
ورڙيندي رهي.

آخر مون ڳالهايو: "مون کي ائين
لڳي ٿو ته ان راز جي ڪنجي توهان وٽ
آهي؟"

"ڪهڙي راز جي؟" هن آهستگيءَ
سان پڇيو.

"گذريل ڇهن سالن کان، هن محل
۾ ائين جيڪو ڪجهه به ٿيو آهي، وڏي
ناڪر جو قتل، ننڍي ناڪر جو خون، راوت
جو مون تي فائر ڪرڻ، ريڪا تي گولي
هلائڻ!، مون کي ته اهو سيڪجهه ڪنهن هڪ
ئي سلسلي جون ڪڙيون ٿيون معلوم ٿين،
جنهن جي ڪنجي اوهان وٽ آهي!"

پوءِ ڄڻ هن دل ۾ ڪو فيصلو
ڪري ورتو. ساڙهيءَ جي پلوَ مان هٿ ڪڍي
... نهي وينئي ۽ نهايت اعتماد سان چوڻ
:

"تو منهنجي ڌيءَ جي جان بچائي
آهي، ان لاءِ توکي سيڪجهه معلوم ڪرڻ جو
حق آهي. پيچ... چا تو پڇڻ چاهين؟ مان
سيڪجهه ٻڌائي ڇڏينديس... جيڪو به مون
کي معلوم آهي اهو سڀ ٻڌائي ڇڏينديس. اڄ
رات... ممڪن آهي، اڄ ڪانپوءِ وري اهڙي
رات نه اچي!"

مون هن جو آخري جملو نه
سمجهيو. اصل ۾ مون ان تي پورو ڌيان به
ڪونه ڏنو. بيا ئي ڪيترا اهڙا مونجهارا هئا.
جن کي سلجهائڻ مون لاءِ ضروري هو.
انڪري مون ڳالهائڻ شروع ڪيو:

" چا اوهان کي معلوم هو ته وڏي
ناڪر جو قتل ڪنهن ڪيو؟"

هو وڏي شدت سان چوڻ لڳي:
"جيڪڏهن مون کي معلوم هجي ها ته مان
راوت جي پٽ کي جيئرو ڇڏي ڏيان ها؟"

"ته اوهان کي راوت تي ڪڏهن
شڪ ٿيو؟"

"اڄ کان پهرين ڪڏهن به نه! بس
اجهو توکان ئي خبر پئي اٿم."

مون غور سان سندس اکين ۾
نهاري چيو: "سچ ٿا چئو؟"

"ها!"

هن، ها ته ڪئي پر مون کي ائين
لڳو ڄڻ ان هاڪار جي پويان ڪا ڳالهه ضرور
آهي، جيڪا هوءَ ٻڌائڻ نه ٿي چاهي.

"۽ جڏهن ننڍي ناڪر جو قتل ٿيو
۽ ان ئي شڪارگاهه ۾، ته به اوهان کي
ڪنهن تي شڪ نه ٿيو؟"

"ان وقت شڪ نه پر پڪ ٿي وئي
هئي!"

" ڪنهن جي متعلق؟"

" مون کي راوت تي ئي شڪ ٿيو
هو."

"اوهان کي معلوم هيو تہ ننڍي
ناڪر جو خون راوت ڪيو آهي؟"
"ها!"
" ۽ اهو معلوم هوندي بہ اوهان
پوليس کي ڪونہ ٻڌايو؟"
"نہ..!"
"ڇو؟"
ڇاڪاڻ تہ راوت کي مون ئي
مجبور ڪيو هو تہ ننڍي ناڪر کي گولي هڻي
ماري ڇڏي!"
مان هن جي ڳالهہ ٻڌي ڇڪرائجي
ويس. ڪيتري دير تہ مان سڪتي ۾ اچي
ويس.
رات جي وڳڙي جو ساهہ گهٽجندي
محسوس ٿي رهيو هو ۽ شمعدانن جا شعلا
مدھم ٿيڻ لڳا هئا. مان هن جي چهري ڏانهن
نهاري رهيو هوس. اهو چهرو جيڪو هر قسم
جي جذبات کان خالي هو. خاموش ۽
پرسڪون چهرو!
"ائين ڇو ڪيو اوهان؟"
" ڇاڪاڻ تہ ان وقت مون سمجهيو
پئي تہ ننڍي ناڪر يعني منهنجي ڏير ئي
منهنجي ڪانڌ جو قتل ڪيو آهي."
"جيڪڏهن اوهان کي ننڍي ناڪر
يعني پنهنجي ڏير تي بہ شڪ هو تہ بہ تہ
پوليس کي ڇئي ٿي سگهيا؟"
"ڪيئن ڇوان ها! مون وٽ ڪو
ثبوت بہ تہ ڪونہ هو."
"ان وقت اوهان پنهنجي مڙس جو
قاتل پنهنجي ڏير کي ئي ڇو سمجهيو! ڇا
ڪو جائداد جي متعلق معاملو هو؟"
"نہ جائداد ۾ هو ٻئي هڪ جيترا
حصيدار هئا. ظاهر آهي تہ وڏي ناڪر جي

مرڻ ڪانپوءِ ان جي جائداد منهنجي ۽ ري
جي حصي ۾ اچڻي هئي، مون کي ننـ
ناڪري تي ان ڪري شڪ نہ ٿيو هو!"
"تہ پوءِ ڪهڙو سبب هو؟"
هو چپ ٿي وئي، وري بہ ساڙه
جي پلوَ کي مروڙيندي رهي، آخرڪار ٿ
ساهہ کڻي هلڪي آواز ۾ چوڻ لڳي:
"ننڍو ناڪر مون سان پيار ڪن
هو."
مان ڇرڪي ويس، ٿوري دي
خاموشيءَ کانپوءِ پڇيم: "اوهان بہ ان س
پيار ڪندا هئا؟"
"نہ مان نہ، رڳو هو ... وڏي نا
جي جيئري ئي. مان هن کي سمجهائين
هئس، پر هو نہ سمجهندو هو، مڃيندو ئ
ڪونہ هو، پوءِ بہ مان هن کي سمجهائين
هئس ۽ ناڪر صاحب کي ڪجهہ بہ نہ ٻڌاي
جيڪڏهن مان وڏي ناڪر کي ٻڌايان ها تہ
ان کي ماري ڇڏي ها. ان ڊپ کان چـ
رهيس، اهو سوچي بہ تہ نادان آهي، آهسـ
آهستي سمجهي ويندو."
مون پڇيو: "جيڪڏهن ننڍو نا
اوهان سان پيار ڪندو هو تہ اوهان هن ک
پري پري رهو ها هن کي مارائي ڇو ڇڏيوَ؟"
" ڇئي تہ وڃي آهيان تہ مون ک
شڪ ٿي پيو هو تہ منهنجي ڏير منهنج
محبت ۾ جذباتي ٿي منهنجي مڙس کي ق
ڪيو آهي، پر مون کي ان ڳالهہ جو بہ رڳ
شڪ هو پر اهو پوءِ يقين ۾ بدلجي وي
جڏهن ... جڏهن..!"
چوندي هوءَ هڪدم چپ ٿي وئي
"تڏهن ڇا ٿيو هو؟"

"جڏهن منهنجي ڏير، منهنجي
مڙس جي مرڻ کان اٽڪل ڇهن سٽن مهينن
کانپوءِ مون تي هٿ کنيو هو!"

"هٿ کنيو هو يعني ماريو هو؟"

"نه مون کي بي آبرو ڪيو هو.
هڪ رات هڪ طوفاني رات جو هو منهنجي
ڪمري ۾ گهڙي آيو ۽ هن انتها درجي جي
بي حيائي ڪري منهنجا گل ڦل لاهي ورتا.
ڀاڄائيءَ جي رشتي جي نافرماني ڪري هن
منهنجي عزت ... مان رڙيون ڪندي رهيس
پر ان طوفان جي شور ۽ گاج جي آوازن سبب
ڪنهن کي به پتو ڪونه پيو. ڪو به منهنجي
مدد ڪرڻ لاءِ نه پهتو ... ۽ مان پنهنجي
نظرن ۾ بي آبرو ٿي ويس...."

ضبط ڪرڻ جي باوجود به ڳوڙها
هن جي اکين مان ڳڙي ڳلن تي اچي بيهي
رهيا. هڪ گهرو ساهه کڻي چوڻ لڳي: "ان
رات مون فيصلو ڪيو ته مان آپگهات ڪري
پنهنجي جان ڏئي ڇڏينديس پر منهنجي
سامهون منهنجي ننڍڙي ڌيءَ ريکا هئي. مون
هن لاءِ زنده رهڻ ٿي چاهيو. تڏهن مون
فيصلو ڪيو ته ننديو ناڪر کي قتل ڪرڻ
گهرجي، يا هو زنده رهندو يا مان... ".ائين
چئي هوءَ وري چپ ٿي وئي.

" ته ائين ننديو ناڪر جان وڃائي
ويٺو!" مون آهستي چيو پوءِ هن کان پڇيو:
"ته ڇا اوهان ان قتل تي اڃان به پشيمان
آهيو؟"

" نه.. بلڪل به نه.." هن وڏي
رعب سان چيو. "مان پوءِ به ائين ئي ڪريان
ها. جيئن مون ڪيو. اڄ به جيڪڏهن مون
سان ائين ٿئي ها. جيئن ان ڏينهن ٿيو. ته اڄ
به مان ائين ئي ڪريان ها!

مان پنهنجي جاءِ تان اٿي، بينڪ
جي خالي حصي ۾ هلڻ لڳس. ڳجهارت پڄي
پئي هئي. ان معاملي ۾ وڌيڪ ڦورا ڦولڻ جي
ضرورت ڪانه هئي پر پوءِ به مون سوال ڪيو:
"ننديو ناڪر جي موت کان پوءِ
ڇا ٿيو؟"

"آهستي آهستي راهڪ ۽ ڪڙمي
به کسڪڻ لڳا. جڏهن پوليس به قتل جو سرو
هٿ ڪري نه سگهي ۽ ٻئي قتل هڪ پراسرار
معمو بڻجي ويا ته هارين نارين مشهور ڪري
ڇڏيو ته هن واديءَ تي جنن ڀوتن جو ڀاڇو آهي
۽ ڪنهن جن ٻنهي ناڪرن کي ماريو آهي.
بس ائين ڪم وارا سيئي هاري. ڪم ڇڏي
هليا ويا. هاڻي اهي ست اٺ نوڪر ۽ ڪڙمي
بچيا آهن. جيڪي راوت جي تحويل ۾ آهن.
زمين جا ٽي حصا ته غيرآباد ٿي ويا آهن.
تون پاڻ پنهنجي اکين سان ڏسي آيو آهين.
اهي ست اٺ ماڻهو به انهيءَ راوت جي ڪري
بيٺا آهن. راوت شروع کان اڄ تائين وڏي دل
سان نوڪري ڪئي آهي. اهو ئي اسان جو
پراڻو ملازم آهي."

" سو اوهان کي ان تي پورو ڀروسو
آهي؟"

"هيوا. مان ئي نه وڏو ناڪر به هن
تي پورو اعتماد ڪندو هو. اڄ کان پهرين
ڪو به هن تي شڪ ڪري ڪونه پيو
سگهي."

"اوهان سان هن جو وهنوار ڪيئن
آهي؟" ائين چئي مان سروجا ديويءَ جي
ويجهو ٿي. سندس اکين ۾ نهارڻ لڳس.

پوءِ هوءَ وري پنهنجي ساڙهيءَ جي
پلوَ کي نوڙيءَ وانگر وٽڻ لڳي.

مون چيو: ”سچ چئجو. اڄ اوهان
جي امتحان جو ڏينهن آهي. سامهون ديوارن
تي لڳل تصويرون اوهان کان زندگيءَ ۽ موت
جو حساب وٺڻ ٿيون چاهين!“

هوءَ چوڻ لڳي: ”ڏير جي موت
کانپوءِ اٽڪل اٺ ڏهه مهينا تہ ڏاڍي سڪون
سان گذريا. پوءِ جڏهن ڪرمي ڪاسبي پڇڻ
لڳا تہ آهستي آهستي راوت بہ چالاڪيون
ڏيکارڻ شروع ڪري ڏنيون. ۽ ائين ڪندي،
هن زمين جا اختيار پنهنجي هٿ ۾ ڪري
ڇڏيا. مان اڪيلي هئس ۽ ٻيا سمورا ڪرمي
وغيره سڀ هن جا پنهنجا هئا. منهنجي ڌيءَ
جي بہ شادي ٿي چڪي هئي. ظاهر ۾ تہ هو
منهنجي عزت ڪندو هو پر ڪندو اهو ئي هو
جيڪو هو چاهيندو هو. ائين تہ منهنجو
حڪم بہ ٽاري ڇڏيندو هو ۽ پنهنجي من ماني
ڪرڻ لڳندو هو. آهستي آهستي هو اهو ظاهر
ڪرڻ لڳو، ڄڻ زمينن جو جي متعلق فيصلي
ڪرڻ وارو اصل مالڪ هو ئي هجي. مان تہ
نالي ۾ مالڪياڻي رهجي ويس. انڪري
جڏهن هن ٻڌو تہ تون اها زمين وٺڻ آيو آهين
تہ هن توکي بہ رستي تا هٽائڻ جي ڪوشش
ڪئي هوندي!“

” رڳو مون کي نہ پر هن ريکا تي
بہ گولي هلائي هئي. هن ان تي ڇو هلائي؟“

” هن ريکا تي گولي الائي ڇو
هلائي؟“

” اوهان ڄاڻو ٿا تہ هن ريکا
تي..!“

” نہ مون کي خبر ناهي!“

”ٻڌو!“ مون هن کي چيو، ” هي
قصو اڄ کان ئي شروع نہ ٿيو آهي، پر اڄ کان
گهڻو اڳ ۾ شروع ٿي چڪو آهي. بهرحال
مان صرف ايترو ٿو پڇڻ چاهيان تہ هن و
ٺاڪر جو خون ڇو ڪيو؟ ڪٿي ائين تہ
آهي تہ هن انهن ٻنهي ڀائرن کي قتل ڪرڻ
منصوبو اڳواٽ ئي ناهي ڇڏيو هجي تہ جي
زمينن تي هن جو ئي اختيار هجي!“

”پر اهي زمينون هن جون ڪيئ
ٿيون ٿي سگهن؟ جڏهن تہ وڏي ٺاڪر کان
ننڍو ٺاڪر يا مان ئي تہ ان جا وارث آهيو
يا جيئن مون کان پوءِ منهنجي ڌيءَ وا
ٿيندي. منهنجي ڌيءَ کانپوءِ منهنجي ڌيءَ
مڙس ان جو وارث هجي ها. يا ان کانپوءِ
جو ٻار.. ڇا هن اهو سڀڪجهہ ڪونہ
ڄاتو؟“ هن ڪجهہ وڏي آواز سان ۽ رعب
انداز ۾ چيو.

”معاملو اڃا ان کان بہ مختلف
آهي!“ مون چيو. هن اهو سڀڪجهہ سمجه
پئي تہ پوءِ هن اهو سڀڪجهہ آخر ڇ
ڪيو؟... ڇا ان ڪري نہ تہ هن انهن زمي
جو واحد مالڪ ٿيڻ ٿي چاهيو؟ مالڪ ڪ
ڪير بہ هجي، پر اها ڳالهہ جا وڏي ٺاڪر
موجودگيءَ ۾ پوري ڪانہ پئي ٿي سگه
پراوهان جڏهن ننڍي ٺاڪر کي مارڻ ج
منصوبو هن جي اڳيان رکيو تہ جيئن تہ نن
ٺاڪر کي ماري ڇڏڻ سان هن جو رستو ص
پئي ٿيو تہ هن خوشيءَ سان ان جو قتل ڪ
ڇڏيو. ڇوڪريءَ جي شادي ٿي وئي. ها
اوهان بيواهہ. ٻنا ڪنهن آسري جي اڪي
رهجي ويا... هن جيڪو چاهيو ٿي اهو پو
ٿي ويو. يعني جيڪڏهن مان نہ اچان ها
... اوهان جو ڪهڙو خيال آهي ان باري ۾
“

چوڻ لڳي: ”هاڻي تہ جيئن تون تو ٻڌائين، مون کي تہ تنهنجي ئي ڳالهہ درست ٿي لڳي.“

” نہ منهنجي ڳالهہ بہ درست ناهي!“ مون سروجا ديويءَ کي ذري گهٽ دڙڪو ڏيندي چيو. ” منهنجو اندازو اجا ئي کو پيو آهي!“

” تنهنجو اندازو ڪهڙو آهي؟“ هن مون کي ڊڄندي ۽ ڌيمي آواز ۾ پڇيو.

”منهنجو خيال آهي تہ هو توهان سان محبت تو ڪري.“

هن ڪجهہ بہ نہ ڪيو، بس ساڙهيءَ جي پلوَ کي ويڙهيندي رهي. پوءِ آهستي آهستي سڏڪڻ لڳي، پوءِ هوءَ جنهن تخت تي ويٺي هئي ان تي ڪري پئي. هن ٻنهي هٿن سان پنهنجو منهن لڪائي ڇڏيو ۽ هن جو سڄو بدن سڏڪن سبب ڏڪي رهيو هو.

مون هن کي وڌيڪ ڪجهہ نہ چيو. مان اٿي ان بيٺڪ ۾ ٽهلڻ لڳس. ٿوري دير ڪانپوءِ مان بيٺڪ مان ٻاهر اڱڻ ۾ نڪري آيس. منهنجو اندازو غلط نہ هو. سروجا ديويءَ زبان سان ڪجهہ بہ نہ چيو پر هن جا سڏڪا هن جي دل جي سموري وارتا بيان ڪري رهيا هئا.

اٽڪل اڌ ڪلاڪ ڪانپوءِ جڏهن مون ڀانيو تہ هن جا ڳوڙها سڪي ويا هوندا تہ مان وري اندر بيٺڪ ۾ گهڙي آيس. هوءَ تخت تي خاموش ويٺي هئي. هن پنهنجي ڳوڙها اگهي ڇڏيا هئا ۽ پنهنجي اندر جي ڪيفيت کي وس ۾ ڪري ورتو هو.

مان جڏهن اندر آيس تہ هن مون ڏانهن شرمسار نگاهن سان نهارينديءَ چيو:

” تنهنجو اندازو بلڪل صحيح آهي پر مان توکي ٻڌائڻ چاهيان ٿي تہ اڄ تائين مان هن کي پنهنجي ويجهو اچڻ نہ ڏنو آهي. هو وڏو هوشيار ۽ چالاڪ هو. جيستائين ريکا جي شادي ڪانہ ٿي هئي تہ هن مون کي ڪجهہ بہ نہ چيو. پر جيئن ئي ڇوڪريءَ جي شادي ٿي وئي هن آهستي آهستي مون تي پنهنجي دلي مراد ظاهر ڪرڻ شروع ڪري ڏني. مون چاهيو تہ هن کي ڪڍي ڇڏيان پر هن کي ڪڍي ڇڏيان ها تہ زمين جي سنڀال ڪير ڪري ها. سيني ڪڙمين تي تہ هن جو ئي رعب هلندو هو ۽ اهي بہ هن جو ئي حڪم مڃيندا هئا. مان هن کي ڪڍي بہ ڇڏيان ها تہ بہ تہ مان هن جهنگ ۾ اڪيلي رهجي وڃان ها! انڪري مان هن کي ٽاريندي رهيس ۽ هو بہ آسري ۾ ويٺو رهيو. پوءِ جيڪو زمين ونڻ ايندو هو تہ ڪنهن نہ ڪنهن بهاني ان جي دل ڪٽائي ڇڏيندو هو. اڄ مان اهو ڇاڻي ورتو آهي، پر سچ پڇين تہ ان ڪان اڳ نہ! هاڻي مان اندازو ڪري سگهان ٿي تہ هو مون کي ڪيترو تو چاهي. هن منهنجي ڪري وڏي ناڪر جو قتل ڪيو، پوءِ ننڍي ناڪر جو. جنهن جي لاءِ ڪيس مان نہ بہ چوان ها تہ بہ هو ان کي قتل ڪري ڇڏي ها! شايد هو اهو ئي چاهي پيو تہ هو هجي ۽ مان. بس. مٿان مٿان مان مالڪ هجان ها. پر اندروني طور تي هو ئي مالڪ بڻجي ويهي ها! منهنجو بہ تہ زمينن جو بہ.“

” تہ ڇا اهو اوهان کي قبول نہ هجي ها؟“

” شروع ۾ تہ مان هن سان سخت نفرت ڪندي هئس. مان تہ هن تي لعنت ملامت بہ ڪندي هئس. گاريون بہ ڏيندي

هئس. شرم ڏياريندي هئس پر هن تي ڪنهن
به ڳالهه جو ٿورو به اثر ڪونه ٿيندو هو. هو
ڏاڍو سخت دل جو مالڪ آهي. هن مون کي
اڄ تائين، ڪڏهن هٿ نه لڳايو آهي. حالانڪ
هو لڳائي پئي سگهيو. پر شايد هو ان گهڙيءَ
جو انتظار ڪري رهيو هو. جا گهڙي پاڻ ئي
ڪنهن وڻ پڪي ڦل جيان سندس جهوليءَ ۾
ڪري پوي ها! هن انتظار ڪيو. هو انتظار
ڪندو رهيو ۽ واقعي مان هن جي برداشت ۽
همٿ جي قائل ٿي وئي هئس. هاڻي جيڪڏهن
تون نه اچين ها ۽ مون کي پنهنجي ناڪر جي
قاتل جي خبر نه پوي ها ته اهو ٿي پئي
سگهيو ... مان هن جي جهوليءَ ۾ واقعي
ڪري پوان ها! مان تو سان ڪوڙ نه ٿي
ڳالهائڻ چاهيان! دل جي ڪابه ڳالهه هاڻي تو
کان نه لڪائيندي، اهو سچ آهي ته گذريل
ڪجهه مهينن کان مون کي هن تي ترس اچڻ
لڳو هو.“

”۽ هاڻي؟ هاڻي ڇا ڪرڻو پوندو؟
سروجا ديوي ...؟ پوليس ۾ ته وڃي ڪونه ٿا
سگهون!“

هوءَ آهستي چوڻ لڳي: ”هاڻي هي
معاملو پوليس وٽ نه ويندو! هاڻي اهو هن
جو ۽ منهنجو معاملو آهي.“

”ته اوهان ڇا ڪندءُ؟“

اوچتو هن پنهنجي پاسي مان
خنجر ڪڍيو. چوڻ لڳي:

”هاڻي هن خنجر سان مان هن کي
پورو ڪري ڇڏينديس. هن مون کان منهنجو
سهاڳ کسيو. مان هن جو خون ڪري
ڇڏينديس. بس ان کان پهرين توکي، منهنجي
ڌيءَ کي هتان وٺي وڃڻو پوندو. هونئن ئي ٻن
ڏينهن کانپوءِ هن کي ساهري گهر وڃڻو هو.

پر هاڻي هن کي ڪنهن نوڪر جي حوال
ڪري ڪانه ٿي سگهان. تون هن کي شهپ
تائين حفاظت سان وٺي وڃ. اڳيان هوءَ پاڻ
هلي ويندي. سياڻي صبح جو ئي تون هن ک
هتان وٺي وڃ ... مان نه ٿي چاهيان ت
منهنجي ڌيءَ يا توکي ڪا ڏکيائي ڏسڻ
پوي. ڪا پڇاڳاڇا ٿئي. منهنجي ڌي
پنهنجي ساهري گهر پهچي ويندي ته مان ه
موذيءَ کي ماري ڇڪي هونديس.

” پوليس جي متعلق ڇا خيال آه
اوهان جو؟

”پوليس وٽ هن کي پيش ڪ
کان اڳ ۾ پاڻ وڃي پوليس جي اڳيان پيـ
پونديس، مان ائين ڪري سگهان ٿي. مو
کي پنهنجي جان جي ڪابه پرواهه نه آهي.
معاملي جي پوليس ۾ وڃڻ سان ناڪر خاند
جي جيڪا بيعزتي ٿيندي يا منهنجي ڌي
سان جيڪا حالت ٿيندي، ان کانپوءِ ته هن ج
مڙس به هن کي پنهنجي گهر ۾ رهڻ ن
ڏيندو. نه هي معاملو پوليس جو نه آهي. ه
صرف ۽ صرف منهنجي ۽ هن جي وچ ج
معاملو آهي. پر تون منهنجي ڌيءَ ک
هڪدم هتان وٺي وڃ. بس سياڻي ئي. م
توکي قسم ٿي وجهان نه ته مان الائـ
ڇاڪري ويهنديس!“

” قسم ڏيڻ جي ضرورت نه آهي
“ مون کيس نرميءَ سان پر وڏي ڏک وار
انداز ۾ چيو. ڇاڪاڻ ته مون کي هن جو جوا
مناسب پئي لڳو.

”مان اوهان جي ڌيءَ کي سياڻ
ئي هتان وٺي ويندس ۽ جيڪڏهن هـ
چاهيندي ته کيس ساهري گهر تائين به رسائ

ايندس، پر پوءِ هنن زمينن جو ڇا ٿيندو؟ مان ته اها خريد ڪرڻ آيو هوس؟“

” نه هاڻي هي زمين توکي نه ڏينديس. هاڻي هن زمين تي منهنجو ڪوبه حق نه آهي. هاڻي شايد ڪنهن جو به حق هن زمين تي نه آهي. پر تون هاڻي هن خون ۽ نحوست ۾ ٻڏل زمين کي خريد ڪري ڇا ڪندين؟ هتي ڪوبه رهي خوش رهي ڪونه سگهندو! جنهن سڪون جي تلاش ۾ تون هتي آيو آهين. اهو سڪون توکي هتي ڪڏهن به نه ملي سگهندو. هاڻي هي زمين سدائين لاءِ سنڌ هجي. ويران سنسان هجي. بي واهي هجي ته وڌيڪ بهتر آهي.

هن جي دليلن ۾ ڪافي وزن هو. مان ڪنڌ جهڪائي هن جي ان وسيع بينڪ مان ٻاهر نڪري آيس.

• • • •

ٻئي ڏينهن پرهه ڦٽيءَ کان اڳ ۾ منهن انڌاري ۾ اسان ٻئي ان گهر مان موڪلائي هلياسين. سروجا ديويءَ نه پئي چاهيو ته ڪنهن کي به اسان جي وڃڻ جي خبر پوي. هن ته اسان کي گهوڙن تي چڙهي وڃڻ کان به منع ڪري ڇڏيو هو. ڇاڪاڻ ته اسان سان گهوڙا هلن ها ته انهن سان ٻن ڪمِ وارن کي به گڏ هلڻو پوي ها! ۽ جيڪڏهن انهن کي اسان جي وڃڻ جي ڪُڙڪ پئجي وڃي ها ته اسان لاءِ خطرو به وڌي وڃي ها! حالانڪ راوت جي باري ۾ رات کان ئي سسپس شروع ٿي وئي هئي. پر مالڪياڻيءَ اهو مشهور ڪري ڇڏيو هو ته ڪنهن پهاڙ تان ڪري پوڻ سبب هو ڏاڍو زخمي ٿي پيو آهي ۽ مالڪياڻي پاڻ

سندس تيمارداري ڪري رهي آهي. انڪري ڪنهن به ڪمي ڪڙميءَ کي ڏسڻ جي اجازت ڪانه هئي. ان ڳالهه مان ڪمي ڪڙمي مطمئن ته ڪونه ٿيا هئا پر چپ ضرور ٿي ويا هئا.

وڃڻ وقت داهلي ٻوئا. مانيءَ جو سامان ڏئي ڇڏيو. ٻاهرين دروازي جي چائنٺ تي بيهي ريڪا چيو:

”امان اوهان کي هاڻي هتي وڌيڪ رهڻ نه گهرجي. جلدي زمين وڪڻي مون وٽ هلي اچي رهو.“

”ائين ئي ڪنديس.“ ماڻس جواب ڏنو.

” امان تون اهي زمينون هن کي ڇو نه ٿي ڏئي ڇڏين؟“ ريڪا منهنجي طرف اشارو ڪندي ماءُ کي چيو.

”مون هن کي چئي ڇڏيو آهي. توکي ڇڏي ستن اٺن ڏينهن ڪانپوءِ اچي. جيستائين مان به ڇڳيءَ ريت سوچي وٺان.“

”هاڻي سوچڻ جو وقت گذري ويو آهي امان!“ ريڪا ماءُ جو هٿ جهلي چيو.

ريڪا جي ماءُ جي پلڪن مان ڳوڙها ڳڙي پيا. ٻنهي ماءُ ڌيءَ هڪ ٻئي سان ڀاڪر پائي مليون ۽ سڏڪندي هڪ ٻئي کان جدا ٿيون. ڇڻ سندن اها آخري ملاقات هجي.

• • • •

اهو صبح ڪڪرن سان ڀريل هو.

واديءَ مان وڃڻ وارو رستو به رات جي چادر ويڙهي سٽل هو. اسان جي بي آواز قدمن جي هيناهن ڪڏهن ڪڏهن ڪا سڪل ٽاري يا ڪي سڪل پن اچي پئي ويا ته انهن جي

چتچڻ سبب انهن مان چرچر جو آواز پئي آيو. ڪڏهن پير جي وڻن مان ڪا جهرڪي. پرن کي ڦڙڪائي وري پنهنجي چنهنب پرن ۾ وجهي سمهي تي پئي. اسان جا قدم واديءَ جي بلنديءَ کان هيٺانهينءَ طرف وڌي رهيا هئا. جاءِ جاءِ تي ماڪ ۾ پنل وڻ ۽ ٻوٽا، رات جي خمارن ۾ خاموش بيٺل نظر پئي آهي.

اڳيان اڳيان ريڪا هلي رهي هئي، مان هن جي پويان پويان. رستي ۾ ڪيتريون پهاڙي لاهيون هيون، جن تان لهڻ نه رڳو مشڪل هو پر خطرناڪ به هو. پر ريڪا ڪنهن ٻڪريءَ وانگر ٽپ ڏيندي پئي هلي.

مون چيو: "مون کي سمجهه ۾ نه تو اچي ته تو جهڙي نازڪ بدن اهڙن مشڪل رستن تي پيدل ڪيئن ٿي هلي سگهي."

"واه واه ڇو؟؟ ريڪا ٻهڪندي چيو، "هي سارا چارا منهنجا پيٽيل آهن، شاديءَ کان اڳ ۾ مان ڪنهن رولو ٻڪريءَ وانگر هنن رستن تي اڪيلي سر گهندي وتندي هئس."

مون پڇيو: "هي ته سچو رستو ڏکيو آهي، اسان ڪواڙي قلعي کان ڇو نه هلياسين، اهو آسان به هو؟"

"اهو رستو آسان ضرور آهي پر الاهي ڏگهو آهي، جنهن رستي تي مان تي وٺي هلانءِ، ان رستي سان اسان ٻن پهرن تائين شهپارا ڳوٺ تائين جي ويجهو پهچي وينداسين." ريڪا چيو.

• • • •

رات هڪڙو آخري ساهه کڻي واديءَ مان ڪر موڙي اٿي ۽ ڪارن ڪڪرن سان پريل آسمان جي اڳيان پويان سوجهر جي شفاف لهر نمودار ٿيڻ لڳي ۽ پکين ج ولر هيٺ ميدان جي پاسي اڏامندي نظر اچ لڳو. صبح جي ڏنڌلڪن ۾ مون ڏٺو ته وادي ۾ هيٺ ميلن تائين پکڙيل ميدان ۾ جاءِ ج تي وڻن جي جهڳٽن ۾ نهيل مَنهن ۽ ڇپرن ڌڙن تي اڌيل ڪڪاون جهوپڙن مان هلڪ هلڪو دونهون نڪري رهيو هو. صبح جو بد ڪجل پرين اکڙين کي مليندي، آرس ڀجي اٿي رهيو هو ۽ رات جي متماتين کي جاڳائڻ جي دعوت ڏئي هيو هو. رات مان بدلجي صبح ٿيڻ تائين ۽ شفق کان شام ٿيڻ تائين جي عمل ۾ ايتري جنسي ڪشش ڇو هوندي آهي؟ شايد ان ڪري جو ٻ وقت پاڻ ۾ ملند آهن ۽ ڳري لڳي هڪ ٻئي سان پيار ڪند آهن، مگر ريڪا ته منهنجي اڳيان اڳيا هلندي پئي وئي. شايد ريڪا کي وقت جي وصال جو اندازو نه آهي، يا سندس ذهن ۾ هر سمي پنهنجي مڙس جو چهرو اڀري رهيو آهي.

ٿي سگهي ٿو ته منهنجي ذهن ۾ هن جا ڊوڙندڙ پير نظر اچي رهيا هجن، جن کي مان پنهنجي دل ۾ سانڍڻ جي ڪوشش ب ڪندو هجان، ته ٿي سگهي ٿو هن جي دل ۾ ڪنهن ٻئي جي تصوير اڀرندي هجي! ۽ هن کي محسوس به نه ٿيندو هجي ته مون پنهنجي دل ۾ ڇا سانڍيو آهي! جيستائين تصويرون ن ٿيون ملن تيستائين احساس به ڪونه ٿا ملن، امنگون ۽ ارمان نه ٿا ملن ته محبت به نه ٿي ملي، صرف ٻن جسمن جي ملڻ سان هر حاصل ڪجهه به نه آهي!

هلندي هلندي ريڪا بيهي، مڙي پورب پاسي نهاريو، جتان سريني پهاڙن جو

سلسلو گهاٽن ڪڪرن سان ڍڪجي ويو هو. جتي ڪڏهن ڪڏهن ڪنوڻ بہ کجڪا ڪري رهي هئي. جيئن تہ صبح تي ويو هو پر سج اجا ڪونہ اڀريو هو. يا شايد پهاڙن جي پويان اڀريو هجي ۽ ڪڪرن جي گهونگهٽ ۾ هجي.

ريڪا هوا جي خوشبوءِ کي ساجاهي چوڻ لڳي:

” سرينيءَ جي پهاڙن ۾ بارش پئي ٿئي.“

مون چيو؛ ”مون کي هيءَ صبح جي خنڪي سٺي ٿي لڳي. سفر سهاڻو ڪٽجي ويندو.“

اوچتو ريڪا ڇرڪ ڀريو ۽ ڏڪڻ لڳي:

مون پڇيو: ”ڇا ٿيو؟“

هوءَ ڏکاري لهجي ۾ چوڻ لڳي:

”الائي ڪهڙي ڳالهہ آهي. الائي ڇو امان جي جدائيءَ جو ڏک ڏنگي رهيو آهي.“

مون چيو: ”گهبراءِ نہ. هوءَ پنهنجي حفاظت پاڻ ڪرڻ ڄاڻيندي آهي.“

” اهو تہ مان بہ ڄاڻان ٿي!“

ريڪا ڪي قدر مطمئن ٿي اڳتي قدم وڌايو.

هاڻي تہ رستو صفا مشڪل ٿي ويو هو. متانهين پهاڙين تان هلڻو ٿي پيو. جن ۾ ڪٿي ڪٿي جهنگلي ٻوڙا بيٺل هئا. ڪٿي ڪٿي ننڍيون ننڍيون ڇرون هيون. ريڪا مون کي چيو: ”بس هي رستو گذري ويندو. پوءِ اڌ ميل جي آخري لاهي آهي. جنهن ڪانپوءِ ڏوليا ندي. جنهن جي ڀئي پاسي ڏوليا بستي ۽ پوءِ ميداني علائقو آهي. ندي پار ڪرڻ ڪانپوءِ شهپارا ڳوٺ تائين پهچڻ ۾ صرف ٽي ڪلاڪ لڳندا.“

مون چيو: ”شڪر آهي اڄ سج ڪڪرن جي اوٽ ۾ آهي. نہ تہ گرميءَ سبب هن سفر ۾ منهنجو حال ڏاڍو خراب هجي ها!“

ريڪا هڪدم بيهي. مڙي منهنجي ڇپن تي آڱر رکي. ۽ آهستي سسپس واري انداز ۾ چوڻ لڳي:

”چپ ڪر!“

مان حيرت وچان بيهي رهيس.

هوءَ چڻ هوا ۾ گهلندڙ آوازن کي ڪنائڻ لڳي.

”گهوڙن جي ڏڙڪڻ جو آواز پويان اچي رهيو هو.

ريڪا ڪجهہ چوندي مون کي پاڻ ڏانهن ڇڪي ورتو: ”هيڏانهن اچ!“

هوءَ تيزيءَ وچان هڪڙي موڙ وٽان مڙي. مون کي هڪ ڇُر ۾ گهلي وئي. اسان ٻئي دم ٻوساٽيو هڪ ٻئي جي ويجهو. بيٺي بيٺي انتظار ڪري رهيا هئاسين. ان وقت تائين مون کي ڪنهن بہ خطري جو احساس ڪونہ هو. بس ريگو هن جي بدن جي قريب هجڻ جو احساس هو ۽ تڪڙن تڪڙن ساهن سبب هن جي ڇاتين جو هيٺ مٿي ٿيڻ.

اچانڪ اسان جي پر مان. اصل بلڪل پر مان. ٻن اڀين پهاڙين جي وچ مان بہ گهوڙي سوار گذريا. اهي عقاب وارين نگاهن سان هيڏانهن هوڏانهن نهاريندا ٿي ويا. ٻنهي جي ڪلهن تي بندوقون هيون ۽ گهوڙن جي پٺي پگهر ۾ ٻڏل هئي. لڳو ٿي تہ هو واديءَ کان هيستائين جو مفاصو ڏاڍو جلدي طئي ڪري آيا آهن.

مون انهن کي ڪونه سڃاتو، پر ريڪا ڪين سڃاتو.

”هي تہ اسان جا راهڪ هئا!“ جڏهن اهي گهڻو اڳتي نڪري ويا تہ ريڪا مون کي چيو..“ ٻڪهپلو ۾ پرسو، پر هي هتي ڇا ڪري رهيا آهن؟“

هن جي جملي پوري ٿيڻ سان ئي مون کي خطري جو احساس ٿيو تہ منهنجي لونءَ ڪانڊارجي وئي.

”ٿي سگهي ٿو هي اسان جي ڳولها ۾ نڪتا هجن!“ مون ريڪا کي چيو.

”پر ڇو؟“

”ٿي سگهي ٿو انهن کي راوت جي معاملي جي سُڌ پئجي وئي هجي!“

”ناممڪن! اهو ممڪن نہ آهي! منهنجي ماءُ ڪجهہ ٻڌائي نہ ٿي سگهي!“

”پر اهو بہ تہ ممڪن آهي تہ هنن کي شڪ پئجي ويو هجي، ڇاڪاڻ تہ راوت تہ اسان جي پٺيان شڪارگهر آيو هو!“

ريڪا چپ ٿي وئي.

مون چيو: ”ائين بہ ٿي ٿو انهن راوت کي آزاد ڪرائي ورتو هجي ۽ هن ئي انهن کي اسان جي ڪڍ موڪليو هجي!“

ريڪا سوچي چوڻ لڳي: ”ڪجهہ بہ هجي، مون کي انهن ٻنهي ماڻهن جي نيتَ نيڪ ڪانہ پئي لڳي!“

” هاڻي ڇا ڪريون؟“ مون ريڪا کان پڇيو.

ريڪا ڪجهہ سوچي چوڻ لڳي: ”هاڻي تہ گهڻو اڳتي نڪري ويا هوندا، اڄ تہ پهرين انهن کي ڏسون تہ هو ڇا پيا ڪن!“

ڇُر مان نڪري، ٿورو اڳتي هلڻ ڪانپوءِ جڏهن پهاڙ واري لاهي ختم ٿي تہ

اسان هڪڙي اوچي دڙي جي اوٽ ۾ اڇ
بيناسين.

هتان اسان دور دور تائين ڏسـ
پئي سگهياسين، لاهيءَ ڪانپوءِ ذوليا نديءَ ج
تيزيءَ سان وهندڙ پاڻي نظر اچي رهيو هو
ٻئي ڪناري تي ذوليا بستي هئي، ان جـ
اڳيان ڪجين جا جهڳٽا هئا، پوءِ پري پر
تائين وارياسو ميدان. نگاهن جي آخري ح
تي شهپارا ڳوٺ!

اسان انهن ٻنهي راهڪن کي ا
تيز پاڻيءَ ۾ پنهنجا گهوڙا وجهندي ڏٺو، ه
ٻئي ڪناري ڏانهن پئي ويا. اهي ذوليا ڳو
جي دنگ کي پار ڪري ريگستاني دڙن تا
تيزيءَ سان گهوڙا ڊوڙائيندا ٿي ويا. رستي ۾
ٿورو ترسي هيڏانهن هوڏانهن واجهائي بہ ره
هئا، ڇڻ ڪنهن جي ڳولها ڪري رهيا هجن

ريڪا چيو: ”اهي پڪ سان اسا
کي پيا ڳولهين؟ پر ڇو... ؟“

اصل ۾ مان تہ ساري معاملي ڪا
واقف هوس، ۽ سروجا ديويءَ ريڪا ڪـ
ڪجهہ بہ ٻڌائڻ کان مون کي منع ڪئي هئي
صحيح بہ هو،ڇاڪاڻ تہ ريڪا کي ڪجهہ ب
ٻڌائڻ سان خود ريڪا جي زندگي زهر ٿي وڃ
ها.

”پر ڇو؟“

ريڪا مون کان ٻيهر پڇيو،هن کـ
ڇڻ ڪا ڳڻتي ويڙهڻ لڳي هئي.

مون چيو: ”مان ڇا ٿو چئـ
سگهان! راهڪ تنهنجا آهن!“

چوڻ لڳي: ”مون کي ٻاهر موڪل
ڪانپوءِ امان سان تنهنجون کهڙيون ڳالهيو
ٿيون هيون؟“

مون ڳالهہ کي ناهيندي چيو:
ون هن کي چيو، راوت کي پوليس ۾ ڏيڻ
حي، هوءَ چوڻ لڳي، جيستائين تون
ڏيءَ کي ساهري گهر تائين ڇڏي،
ٽ تي شهپارا جي پوليس کي نہ آٽيندين
ئين مان ڪجهہ بہ نہ ڪنديس.“
ريڪا چيو: ”صحيح ئي تہ چيو
امان.“
پوءِ هو ٿورو منهنجي ويجهو اچي
ڻ لڳي،
” ۽ بيو ڇا چيو هن؟“
”۽ زمينن جي باري ۾ ڳالهيون
ن. بنيءَ جي اڳهہ پار متعلق.“ وري مون
وڙ ڳالهائيندي چيو.
لڳو تہ ريڪا کي منهنجي ان ڳالهہ
ڪا دلچسپي ڪانہ هئي، هوءَ ريگستاني
دان مان گذرندڙ انهن بنهي گهوڙي سوارن
نهن ڏسي رهي هئي.
چوڻ لڳي: ”اهي تہ ستو شهپارا
پيا وڃن، ڏاڍي تيزيءَ سان گهوڙا ڊوڙائيند
وڃن! انهن جو ارادو ڪجهہ ائين ٿو لڳي
هو اسان کي شهپارا پهچڻ کان اڳ ئي
ڪڙي وٺندا.“
وري پڇڻ لڳي: ”تنهنجو ڇا خيال
ي؟ منهنجي جواب جو انتظار ڪرڻ ڪانسواءِ
چوڻ لڳي:
”منهنجو خيال آهي تہ سڀ کان
ڪ ۾ نيرن ڪرڻ گهرجي، پوءِ ندي پار
ڪري، آهستي آهستي پنهنجي سفر تي
۽ منهنجو خيال آهي تہ ٿورا چڪر
ڪائيندا. ڪنهن بئي رستي سان هلون. ڀلي
بن پهرن بجاءِ رات جو شهپارا پهچون.
هنجي ڇا صلاح آهي؟“

” نيڪ صلاح آهي، خاص ڪري نيرن جي باري ۾ تہ تنهنجي صلاح تہ ڏاڍي نيڪ آهي. هن وقت مون کي ايتري بک لڳي آهي جو مان نيرن سان گڏ توکي بہ کائي سگهان ٿو.“

” تہ سارو رستو ڇا ڪندو آيو آهين؟“ ريڪا ڪنهن گل جيان ٽڙندي چيو. ”منهنجي پويا پويان هلندي تنهنجون نظرو يڪو ئي تہ مون کي ڪائيندي رهيون آهن.“

”ڪيئن ڀلا؟“

” منهنجي پٺيءَ ۾ مسلسل سيون پئي چڀيون.“ هن تنگ ڪرڻ وارين نگاهن سان مون ڏانهن نهاريو.

مون چيو: ”مان ڇا ڪريان، تنهنجي هلڻي ئي ڏاڍي پياري آهي، هڪ خوبصورت عورت جي انتهائي وٺندڙ لوڏ، ايتري عمدي هلڻي مون گهٽ ڏٺي آهي. گهڻو ڪري تہ عورتون بدڪ وانگر هلنديون آهن.“

چوڻ لڳي: ”۽ گهڻا مرد وري ڪتي وانگر سهڪندي هلندا آهن.“

مون هٿ مٿي ڪري چيو: ”منهنجي توبهہ.“

اسان بئي کلڻ لڳاسين.

پوءِ نيرن جو سامان کولي نيرن ڪرڻ لڳاسين. هڪ ئي ٿانءَ مان گڏجي کائڻ سبب ڪڏهن اسان جون آڱريون تي هڪ بئي ۾ اٽڪي ٿي پيون تہ ڪڏهن مانيءَ جو اڌ گراهہ منهنجي هٿ ۾ پئي آيو تہ اڌ هن جي هٿ ۾. پوڙ، ماني، احساس، جذبات، نگاهون، ڇهاءُ، ذائقو، سڀ هڪ بئي سان رلمل ٿي رهيا هئا. وقت هڪ نيرن جي ڪٽوري وانگر اسان جي وچ ۾ هو ۽ ان جو ذائقو ڏاڍو لذيذ هو. پوءِ جڏهن اسان پنهنجو

پنهنجون آڱريون چٽيندا، مسرور نگاهن سان هڪ ٻئي ڏانهن پئي ڏٺوسين ته انهن نهارن ۾ چُمين جو مزو ۽ سواد محسوس ٿي رهيو هو ۽ منهنجي ذهن تي اها خوابناڪ رات تري آئي، جڏهن هن رسوئي گهر ۾ مون سان گڏ ماني پئي ڪاڌي. خبر نه آهي ته اهو لمحو حقيقت هو يا هي لمحو خواب هو؟

اوچتو ريڪا پنهنجي ننڍڙي زبان سان آڱريون چٽڻ لڳي، ۽ چوڻ لڳي:

”هاٿي ته نديءَ تي هلي پاٽي پيئنداسين.“

”۽ هي ڪٺورو؟“

ريڪا ڪٺورو ڪٽي، ان کي هوا ۾ گهمائي پري ڦٽو ڪيو. ڪٺورو پهاڙي لاهي تان رڙهندو، ٽڙندو ٽاٻڙجندو، زخمي ٿيندو، روئندو رڙندو ڪنهن ڪڏ ۾ وڃي ڪريو ۽ چپ ٿي ويو. ان ئي وقت منهنجي ۽ ريڪا جي وچ وارو پيارو لمحو به چڻ مري ئي ويو.

هاٿي هوءَ ريڪا، مون کان الڳ هڪ ريڪا هئي، مان هن کا الڳ ... نه ٿي چاتم ته اڳتي هلي، زندگيءَ جي ڪنهن موڙ تي اسان وري هڪ ٻئي سان ملي سگهنداسين!

ريڪا اٿي بيٺي، هن بيهي پنهنجي ڳاڙهي ۽ پوري پَڙي تان مٽي ڇنڊي، اندلٺ جي رنگن جيان هڪڙو آرس پکو ۽ پنهنجي چوٽي کي لوڏائيندي چوڻ لڳي:

”هلو سائين! اسان جي خانداني زمينن جا ٽيڻ وارا مالڪ. هاٿي اڳتي هلو.“

مون چيو: ”زمينن جي مالڪ ٿي وڃڻ سان ڇا ٿو ٿئي! پر جيڪڏهن مان توهان جي خاندان ۾ شامل نه ٿيس ته؟“

ريڪا پنهنجي سنهڙي زبان ڪ
مون کي چِبرا ڪيندي اڳتي وڌي وئي. لڏن
جهومندي ۽ ڪجهه وڌيڪ ئي جهومند
لڳو پئي ته منهنجي تعريف جي ڪري ها
هن جي ٽور ڪجهه وڌي ئي وئي هئي. ائ
ئي ته مور نچندو آهي، ڪبوتر ڳٽڪڻ لڳ
آهي ۽ عورت پنهنجي بدن کي بچائين
هلندي آهي. حسن ڪنهن ٻئي جي نگ
ڪانسواءِ نا مڪمل آهي، رُڪو آهي، اڻيو آه
عورت جي بدن جا سارا ور وڪڙ مرد ج
نظرن ۾ جاڳيل هوندا آهن.

اوچتو آخري موڙ مڙياسين ته ن
اسان جي سامهون اچي وئي، پر هن جي تا
تار پاٽيءَ کي ڏسي، ريڪا هڪدم مٽي
هٽ ڏئي ڪناري تي ئي ويهي رهي.

• • • •

اوپر پاسي جيڪو مينهن وسيو
۽ اڃان به وسي رهيو هو ان جي ڪري ڏو
ندي ڏاڍي گوڙ شور سان ۽ وڏي ڇوهه ۾ پ
وُڙهي. پهاڙن تان مينهن جي پاٽيءَ سان
مٽيءَ جي رڙهي اچڻ سان نديءَ جو پاٽي ڏ
گدلو گدلو ٿي ويو هو. اهڙي گدلي پاٽيءَ س
اڄ اڃهائڻ جو ته سوال ئي پيدا ڪونه ٿ
ٿيو. پر جنهن تڪ تار وڃان وُڙهي پئي،
مان تري پار وڃڻ جو به سوال ئي پيدا ڪ
پئي ٿيو!

ريڪا مايوس ٿيندي چوڻ لڳ
”هاٿي ڇا ڪريون؟“

مان خاموش رهيس.

ريڪا ٿوري دير سوچڻ ڪانپوءِ و
پڇيو: ”ٻڌاءِ نه! ... هاٿي ڇا ڪريون؟“

مون چيو: ”هاڻي تہ ڪواڙيءَ جي
واري رستي سان بہ نہ تو هلي سگهجي!
ـ تہ ميلن جا ميل پنڌ ڪري واپس هلڻو
ـندو، پوءِ بہ ممڪن آهي تہ ڪواڙيءَ جي
واري ندي بہ هن وانگر تارون تار
ـ ۽ اهو رستو بہ ڏاڍو ڏکو آهي، اڄ تہ
ـ بہ حالت ۾ شهپارا پڇي نہ
ـ اسين.“

ريڪا چيو: ”هڪڙي صورت
ـي... هتي نديءَ جي ڪناري ويهي ٿا آرام
ـريون، جڏهن پاڻي لهي ويندو تہ
ـنداسين.“

پر ۾ ڪجين جي وڻن جا جهڳٽا
ـٿل هئا، اسان اوڏانهن هليا وياسين. اتي
ـڪڙي جهنگلي ول تي گل ٽڙيا هئا. ريڪا ان
ـن گل چني ننڍڙو گلدستو ناهي پنهنجي
ـرن ۾ اٽڪايو ۽ مون ڏانهن عجيب نگاهن
ـن ڏسڻ لڳي.

مان سندس ويجهو وڃي چيو:
ـڏهن جذبن جي ندي چڙهيل هجي تہ ماڻهوءَ
ـي ڇا ڪرڻ گهرجي؟“

هوءَ ڪلڻ لڳي:

”ان وقت جو انتظار ڪرڻ گهرجي،
ـستائين ندي لهي نہ وڃي.“ ائين چئي هوءَ
ـهنجي پير مان پاڻ بچائي پري وڃي هڪ
ـڏڙي دڙي تي ويهي رهي، ۽ ٿوري دير
ـنيوءِ جهونگارڻ لڳي. شايد ڪو لوڪ گيت
ـ، جنهن جا ٻول مان سمجهي نہ سگهيس،
البت ان جو سوز منهنجي دل کي ڏاڍو پئي
ـيو. جڏهن هڪڙو گيت ختم ٿيو تہ هن ٻيو
ـڻ شروع ڪيو. ٻئي ڪانپوءِ ٽيون. اهڙيءَ
ـت هن پنهنجي سريلي آواز ۾ چار پنج گيت
ـائي ورتا. بهرحال مون اهو تہ ڪونہ پئي
ڄاتو تہ هوءَ اهي گيت مون کي ٻڌائي رهي
هئي يا پنهنجو پاڻ کي. شايد ڪا بہ عورت
ڪنهن ٻئي کي گيت نہ ٻڌائيندي آهي.
پنهنجي اندر جي احساس کي زبان ڏيڻ لاءِ
ڳائيندي آهي.

ڳائيندي ڳائيندي هن جڏهن بہ
نظرون کڻي مون ڏانهن ٿي نهاريو تہ سندس
اکيون ٻڙڪين وانگر چنهبياريون پئي ٿي
ويون. ڄڻ سپنن جا ٽٽل ڪنارا هجن ۽
سندس نيڻن ۾ ڪا ڇڻ پڻ ڏسي مون کي
لڳو تہ شايد مان سندس سپنن جي انهن
ڪنارن کي ڇهندي ٿي، پنهنجون آڱريون
زخمي ڪري وجهندس جن مان خون نڪري
ڳڙڻ لڳندو. ڪيترين شڪايتون هيون هن
جي نيڻن ۾... منهنجي سمجهہ ۾ ڪجهہ بہ
ڪونہ ٿي آيو تہ ريڪا ڪنهن سان ڪنهن جي
شڪايت ڪري رهي هئي؟ ان وقت ريڪا
هڪڙي گهايل پکيءَ جيان لڳي رهي هئي.

اٽڪل ڏيڍ ڪلاڪ ڪانپوءِ وري
نديءَ جو حال معلوم ڪيوسين، نديءَ جي تار
پاڻي گهٽو لهي ويو هو، پر منهنجي خيال ۾
سندس تک جهڪي ڪانہ ٿي هئي، جنهن
مان تري پار وڃڻ اڃا بہ ڏکيو ٿي لڳو. ريڪا
ندي پار ڪري هلڻ لاءِ ڏاڍي اتاولي هئي.

چوڻ لڳي: ”پاڻي گهٽو لهي ويو
آهي، تري پار اڪري ويندا سين.“

مون ٿورو گهبرائيندي چيو:

”منهنجي خيال ۾ تہ اڃان بہ تري
پار اڪري وڃڻ جي ڪوشش ڪرڻ خطري
کان خالي نہ آهي، ٿورو انتظار وڌيڪ ڪري
ٿا ونون.“

ريڪا منهنجي ڪانئرتا ڏسي
ڪاوڙ وچان چيو: ”توکي ترڻ نه ٿو اچي ڇا؟“

مون چيو: ”سچ ته اهو آهي ته مون اڄ تائين ڪنهن درياهه يا ندي کي تري پار نه ڪيو آهي، البت تلاءَ جي بيٺل پاڻيءَ ۾ وهنتو ضرور آهيان، ٿوري ٿوري مشق به ڪئي هئم پر اها ٻي ڳالهه هئي.“

ريڪا چوڻ لڳي: ”ڪا ڳالهه ناهي، مان سهارو ڏئي توکي پار پهچائي ڇڏيندس.“

مون پڇيو: ”تون ترڻ ڄاڻين ٿي؟“

چوڻ لڳي: ”بدڪ وانگر ... ۽ هيءَ ندي ته مان ننڍي لاڪر سوين ڀيرا پار ڪري چڪي آهيان. هتان پاڻي گهڻو اونهو نه آهي، تيز ضرور آهي، زياده دير ڪنداسين ته ممڪن آهي ته رات هتي ئي پئجي وڃي يا وري پهاڙن تي ايتري برسات پئجي وڃي جو ندي ٻيٽي ٿي وڃي.“

ريڪا جي ڳالهه ۾ وزن هو. مون ڪپڙا لاهي مٿي تي ٻڌي ورتا، رڳو هڪڙو ڪڇو ڇڏي ڏنو. ريڪا پنهنجي ڪپڙا ته ڪونه لاٿا پر پنهنجي پَڙي کي لنگوٽ وانگر مٿي ڪري ٻڌو ۽ ساڻ آندل ڪپڙن جي هڙ مٿي سان ٻڌي ورتي. مان هن جي اڇين، گول ۽ ڀريل ٽنگن جي تعريف ڪرڻ لڳس پر ريڪا پاڻيءَ ۾ ٽپو ڏئي ڇڏيو. ان ڪانپوءِ مان به ٽپي پيس، حالانڪ دل ۾ ڏاڍو پئي ڏنس.

پاڻيءَ جو وهڪرو ڏاڍو تيز هو ۽ اسان جي ڪوشش جي باوجود اسان کي پنهنجي تڪ سان ڇڪيندو پئي ويو.

ريڪا ٻئي ڪناري تائين رسڻ جي وڏي ڪوشش ڪري رهي هئي، پر شايد اسان پاڻيءَ جي تيزيءَ جو اندازو ڪرڻ ۾ غلط ڪئي هئي. پاڻيءَ جي گوڙ ڪنڌڙ تک ر کي ٻه چار اهڙيون ٽٻڙون وهائي ڪڍيون هن لاءِ ترڻ اوکو ٿي پيو ۽ ندي ڪيس سان گڏ اڳتي گهلي وئي، پاڻيءَ جي ر ڪرم تي ترندي هن ٻه چار گوتا به کاڌا.

مون ڪناري تي وڃڻ جو خ لاهي ڇڏيو ۽ تيزيءَ سان هٿ پير هڻندي ر جي ويجهو وڃڻ لڳس. هاڻي اسان وچ سير هئاسين. اوڇتو پاڻيءَ هي هڪ ريلي مون ڏکي ريڪا جي ويجهو ڪري ڇڏيو. مون کي جهلڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ان ڪوش ۾ هن جي چوليءَ جي ڪنڌ منهنجي هٿ اچي وئي ۽ ٻئي لمحي سندس چولي چر ڪري ڦاٽي پئي.

مان وڏي ڪوشش ڪندي، تر هن جي پويان ويس، وڏي مشڪل سان وڃي هن کي جهليو، ان وچ ۾ هوءَ ٻه چار گ پيا به کائي چڪي هئي ۽ مون کي ائين لڳو ڄڻ هن جو ساهه ٻوساٽجڻ لڳو آهي.

جيڪڏهن ريڪا کي بچائڻ ج سموري شاباسي مان کٽان ته به غلط ٿيندو، ڇاڪاڻ ته ممڪن آهي ته هن بچائڻ ۾ ٿورو منهنجو دخل به هجي، حقيقت اها آهي ته اسان ٻنهي کي ٻهر قدرت ئي بچائي ورتو، ڇاڪاڻ ته پاڻيءَ هڪڙو وڏو ريلو، سير کي چيريندو آيو ۽ ڪناري ڏانهن وهي ويو ۽ اسان ان ج سهاري ٻئي ڪناري تائين لڙهندا وياس وري ڪنارن تي بيٺل ڊين ۽ ٻوٽن کي جه اسان ٻئي ڪناري تي نڪري آياسين.

ڀريائين مان نڪتس، پوءِ م ٻنهي هٿن سان ريڪا کي جهلي ٻاهر ڪڍ

ن وٽ پڪڙ ۾ هن جي چولي جاءِ جاءِ تان
اٽي وئي هئي. خاص طور سندس پُٺيءَ
اري پاسي کان. مٿي ڪناري تي ڪِڍي مون
ن کي ڇڏي ڏنو. هوءَ نستي ۽ نبل حالت ۾
رندي ليٽي پئي ۽ چپر ۾ منهن وجهيو
ڪارا ڏئي رهي هئي ۽ هن جي چولي پويان
ڙون ليڙون ٿي وئي هئي.

اوچتو مون ڏٺو تہ ريڪا جي پُٺيءَ
ي نيل پيل هئا. ڄڻ ڪنهن ڇهبڪ سان
يس ماريو هجي. يا نهن سان راپوتا ڏنا
جن. يا شايد ڪتان گذرندي ڪيس ڪي
هڙون آيون هجن. زخم پريل هئس پر ڪٽي
ڪٽي ڊبڙ تيل هئس، جن ۾ رت جي ڳاڙهاڻ
. نظر پئي آئي.

سندس نيل ڏسي مان تہ صفا
ڪي ويس پر مون ان وقت ڪانئس ڪجهہ بہ
. پڇيو. هوءَ پاڻ ئي نڙيءَ ۾ آڱر وجهي پيٽ
ر پرچي ويل پاڻي ڪڍڻ جي ڪوشش ڪرڻ
ڳي. پوءِ جڏهن سندس ساهہ منجهڻ لڳو تہ
ي سُڌ تي سمهي پئي.

ايتري ۾ سج وري نڪري آيو.
ادل بہ نڙي پکڙي ويا هئا.

اسان ڪيتري دير تائين سج جي
ڙڪي ۾ هيٺا ٿيو ڪريا پيا هئاسين ۽ سج
، هوا اسان جي بدن تي پيل آلن ڪپڙن کي
سڪائيندا رهيا. پوءِ جڏهن سج جا ساڙيندڙ
ڪرڻا اسان جي جسمن ۾ چيڻ لڳا تہ اسان
نديءَ جي ڪناري تان اٿي، ٿورا قدم اڳتي
ٽن جي جهڳٽي ۾ اچي ويناسين. ريڪا
نهنجو رئو سڪائڻ لاءِ ڦهلائي رکيو ۽
نهنجو پَڙو بہ. هن جي جسم تي صرف
نهنجي ڦاٽل چوليءَ ۽ پيٽي ڪوٽ بچيو ۽
جان تائين ڏڪي رهي هئي. نهايت معصوم

۽ بيوس لڳي رهي هئي. هن کي ائين
ڏڪندي ڏسي مون کي ڏاڍو ڏک پئي ٿيو.

اسان ٻئي هڪڙي وڻ جي هيٺان
ٽيڪ ڏيو ويٺا هئاسين. هن پنهنجون نظرون
منهنجي پاسي کان ڦيرائي ڇڏيون هيون. ڄڻ
انهن ڦيريل نظرن کي هن پنهنجي اوگهڙ لاءِ
اوٽ بڻائي ڇڏيو هو.

مون هن کان پڇيو: ”تنهنجي پُٺيءَ
تي اهي نيل ڇا جا آهن؟ ڄڻ ڪنهن ڇهبڪن
سان توکي ڪُٽيو هجي.“

هڪدم سندس هٿ پويان هليو
ويو. جتان چوليءَ جي پويان جاءِ جاءِ تان ڦاٽل
محسوس ڪري هن اکيون جهڪائي ڇڏيون.
۽ ٻئي هٿ منهن تي رکي روئڻ لڳي.

مون کي مٿس ترس اچي ويو. مون
اڳتي وڌي ڪيس پنهنجي ٻاڪر ۾ ڀري ورتو
۽ سيني سان لڳائي ڇڏيو. منهنجي سيني
سان لڳندي ئي هوءَ سڏڪڻ لڳي.

”ٻڌاءِ نہ ريڪا. ڇا ڳالهہ آهي. هي
زخمن جا نشان ڇا جا آهن؟“

هن پنهنجا سڏڪا روڪي. اکيون
اگهيون ۽ پريل ڳلي سان چوڻ لڳي:

” هو مون کي ماريندا آهن؟“

” اهي ڪير؟ ڇا تنهنجو مڙس؟“
مون پڇيو.

هن هاڪار ۾ مٿو لوڏيو.

”تنهنجو مڙس توکي ماريندو
آهي؟ هن گل جهڙي بدن تي ڇهبڪ
وهائيندوآهي؟“ مان حيرت ۾ پئجي ويس.

”ها!“ هن جون اکيون وري ڳوڙهن
سان ڀرجي ويون.

”ڇو ڀلا؟“

هن ڪجهه به نه چيو. ويتر پاڻ کي ويڙهوٽو ڪري پنهنجو منهن منهنجي سيني ۾ لڪائي ڇڏيو ۽ سڏڪڻ لڳي.

”ڇو ريڪا؟ هو ائين ڇو ڪندو آهي؟“

روئندي چوڻ لڳي: ”جيڪڏهن هو ائين نه ڪري ته مون سان سمهي ئي نه سگهي.“

مان سڪتي ۾ اچي ويس. پهرين سٽ ۾ ته مون کي يقين ئي نه آيو ته هوءَ ڇا چئي رهي آهي.

”يعني، يعني، تـه...“ مان پنهنجو شڪ دور ڪرڻ لاءِ هن کان ٻيهر پڇيو. ”هو توکي ڇهبڪ سان ماريندو آهي؟“

”ها!“ هوءَ چوڻ لڳي، ”ڪڏهن ڪڏهن ته ماري ماري منهنجي پني ڇلي ڇڏيندو آهي ۽ جيترو ماريندو آهي اوترو ئي هن ۾ جوش پيدا ٿيندو آهي.“

هوءَ زور زور سان روئڻ لڳي.

” وڏو ڪو بي رحم انسان آهي.“ مون چيو.

هوءَ روئندي رهي.

” ۽ تون ان کي برداشت ڪندي آهين؟“

هوءَ روئندي رهي.

”اهڙي ظالم انسان کي ته گولي هڻي ماري ڇڏجي!“

هوءَ زور زور سان روئڻ لڳي.

مون به ڪيس زور زور سان ڀاڪر ۾ ڀيڪوڙيو.

” توکي اهڙي غليظ ڪميني، بيمار ۽ ظالم شخص وٽ هڪڙو منٽ به رهڻ نه گهرجي! ... مان توکي تنهنجي ساهري

گهر نه وڃي ويندس. تون مون س
هلنديءَ!“مون سندس ڪاڏيءَ کي ڇهلي
ڪندي چيو ۽ هن جي ڳڻن تي وهندڙ ڳو
کي اگهيو. پوءِ منهنجا چپ هن جي نـ
گلابي چپن جي طرف وڌڻ لڳا.

ريڪا جو بدن ڪنبي رهيو هو
هڪدم پنهنجو چهرو جهڪائي
سيني ۾ لڪائي ڇڏيو ۽ ڊپيل ڊپيل لهجي
چيو:

”بابو مون تي ٿڪو نه لائجانءِ

اوچتو مون پاڻ کي جهلي و
مون هن جي بدن جي تان پنهنجي ٻانه
گهيرو ڍرو ڪري ڇڏيو. مان هن جي پني
هٿ ڦيريندو رهيس. آخرڪار هن جا
جهڙا سڏڪا بند ٿي ويا ۽ ڳوڙها به ر
ويا. پوءِ مون هن کي پنهنجي ٻانهن
گهيري مان آزاد ڪري ڇڏيو. هوءَ گهٽي
تائين وڻ جي ٿڙ کي ٽيڪ ڏيو. پنهنجو
ڦيري وڏا وڏا ساهه ڪڻندي رهي. پوءِ ه
سڪل اڌ آلو رئو ڪٽي پنهنجي ڦاٽل ڇو
مٿان ويڙهي ڇڏي، ڇڻ منهنجي ۽ پنه
درميان هڪ ٻي ديوار ڪڙي ڪري ڇ
هجي. پر مون ڪجهه ائين محسوس ڪ
پهريون ڀيرو محسوس ڪيو ڇڻ اها
مضبوط ديوار نه هئي، شايد جذبات
هڪڙي ئي وهڪري ۾ وهي وڃي ها.

هاڻي هاڻي هڪڙي اجهل ن
اسان جي جسمن سان ٽڪرائي هئي. و
پاڻيءَ ۾ اسان جون دليون ڪجهه گهڙي
هڪ ٿي ويون هيون ۽ ڪنهن اڻ سو
اڏمي جو اجالو اسان جي روحن ۾ جرڪ
ويو هو ۽ جڏهن هوءَ منهنجي سيني سان
هئي ته هن جي ساهن ۾ ڪيڏي نه پنهنج

ٿي. مون کان دور رهي به شايد هوءَ مون کي
ساري نه سگهندي. ڪنهن مهر ڀري جذبي
اري ڪنهن گهاٽي وڻ اسان ٻنهي کي
هنجي ڇانءَ ۾ ويهاريو هو. پنهنجائپ جو
ي احساس ڏاڍي مشڪل سان پيدا ٿيندو
هي ۽ جڏهن پيدا ٿيندو آهي ته ويندو به وڏي
شڪل سان آهي.

هاٽي تون ڪيڏو به ڏور هلي وڃين
يڪا! هي لمحو تنهنجو به پيڇو ڪندو...
نهنجو به پيڇو ڪندو رهندو ريڪا! ۽ دل ۾
ڪنهن گهنڊ جيان پيو وڄندو رهندو.

ايندڙ اڍائي ڪلاڪن تائين اسان
نهي جي وچ ۾ ڪا به ڳالهه ٻولهه ڪانه ٿي.
ان پنهنجا ڪپڙا اس ۾ سڪائيندو رهيس.
وءَ به پنهنجي ڪپڙن جي هڙ کولي. ان مان به
وڙا جيڪي ان ۾ ٻڌل هئا. انهن جو اڳ پوءِ
رائي ورائي، سڪائي رهي هئي.

پوءِ هڪ ٽاريءَ جي پويان وڃي
ون کي چوڻ لڳي:

"هيڏانهن نه ڏسجانءِ مان ڪپڙا
ي مٽايان."

ٿوريءَ دير ۾ هن پنهنجا ڪپڙا
دلائي ورتا. ڦاٽل چوليءَ جي جاءِ تي هن
ٿين قميص ۽ پَڙي جي جاءِ تي چوڙيدار
اجامو ۽ ان رئي جي جاءِ تي نئين چادر. پوءِ
ون سان اکيون ملائي چوڻ لڳي:

"هل ته هاٽي هلون نه ته رستي ۾
ي رات پئجي ويندي."

اسان ٻنهي پنڌ ڪرڻ شروع ڪيو.
ڳيان هلي اسان ڏوليا ڳوٺ ۾ اندر وڃڻ بجاءِ
اسو ڪري ۽ ٻئي پاسي کان گهمي اڳتي
ڏي وياسين. ڇاڪاڻ ته ريڪا چيو هو ته
ستي ۾ جيترا گهٽ ماڻهو ٽڪرائجن اوترو
چڱو آهي. ۽ اسان جي ٿوهه ۾ اڳيان ويندڙ
گهوڙي سوارن جي ڪري مون به ائين ئي
مناسب سمجهيو.

اتان هڪڙو وارياسو علائقو پئي
شروع ٿيو.. ريتيلو ۽ غيرآباد. هلندي هلندي
ڏينهن جو ٽيون پهر به ختم ٿي ويو. سج اولهه
جي ڪڪ ۾ لهڻ لڳو.

هن وقت تائين رستي ۾ ڪٿي به
پيئڻ جو پاڻي نه مليو هو. سو جڏهن هڪڙو
کوهه نظر آيو ته اسان ٻنهي ڇٽڻ سک جو
ساهه کنيو. اڃ کان نڙيءَ ۾ ڪنڊا ٿي چڀيا.
خوش قسمتيءَ سان کوهه جي ڪنجڙاٽ ۾
ٻڌل ڏاند وهي رهيو هو. کوهه جي ٻر ۾ ويهي
اسان ساهه پٽيوسين ۽ دل ڀري پاڻي
پيتوسين.

ريڪا کوهه هلائڻ واري ڇوڪري
کان پڇيو:

" تو ڪي گهوڙي سوار هتان
لنگهندي ڏٺا؟"

"ها ڪجهه ڪلاڪ ٿيا، هتان
لنگهيا هئا."

" ڇا پيا پڇن؟"

ڇوڪرو پهرين ته خاموش رهيو.
غور سان اسان ٻنهي کي ڏسڻ لڳو. پوءِ چوڻ
لڳو:

"شايد توهان ٻنهي جي لاءِ پئي
پڇيائون. چون پيا ته ڪو نوجوان مرد ۽
ڇوڪري ته هتان نه لنگهيا؟ مون ته نهڪر
ڪئي ڇو جو توهان ته هاڻي آيا آهيو."

ريڪا مون ڏانهن، مون ريڪا ڏانهن
غور سان نهاريو. چڻ ٻنهي جي دل ۾ هڪڙو
ئي خيال آيو هجي. پوءِ ريڪا چوڻ لڳي:

" ڏس جيڪڏهن اهي پيهر تو وٽ موٽي اچن تہ انهن کي اسان جي باري ۾ ڪجهہ بہ نہ ٻڌائجانءِ."

مون ڇوڪري کي هڪ رپيو ڏنو. چوڻ لڳو:

"نيڪ آهي نہ ٻڌائيندس."

هلندي هلندي اسان ڏاڍو ٿڪجي پيا هئاسين، انڪري ڪوهہ جي پاسي ۾ وڻن جي ڇانءِ ۾ ڪي گهڙيون آرام ڪرڻ ضروري ڄاتوسين. مان تہ ڇيلهہ سڌي ڪري زمين تي ئي سمهي پيس. هوءَ بہ منهنجي پير ۾ ٻئي پاسي منهن ڪي سمهي پئي.

مان هن جي مڙس جي باري ۾ سوچڻ لڳس. انهيءَ نفسياتي حالت جي باري ۾ تہ اڪثر مون ڪتابن ۾ پڙهيو هو، جنهن کي انگريزيءَ ۾ Masochism چوندا آهن. هن نفسياتي بيماريءَ سبب ماڻهو جسماني غلط ڪاريءَ مان لطف اندوز ٿيندو آهي، ۽ جسماني يا جذباتي اذيت مان مزو وٺي جنسي بيداري پيدا ڪندو آهي ۽ هن حالت جي باري ۾ اهو بہ ٻڌو هو تہ ڪنهن ٻئي کي تڪليف ۽ اذيت ڏئي بہ ماڻهو پنهنجا جذبات اڀاريندا آهن. هي بہ Sadism يعني ٻين کي جسماني يا ذهني اذيت ڏئي جنسي تسڪين ماڻڻ جو قسم آهي ۽ جنسي بگڙائيءَ جو انتهائي مثال آهي، پر پڙهڻ، لکڻ يا ڏسڻ ۾ وڏو فرق آهي. ريڪا جي پُٺيءَ تي نيرا نيرا نشان الائي ڪيتري دير تائين منهنجي پُٺيءَ تي ڇهبڪن جيان وسي رهيا. گهبرائجي مون اکيون ٻوٽي ڇڏيون.

"ڇا ٿيو؟"

ريڪا منهنجي شڪل ۾ غور
ڏسندي چيو.

" ڪيئن تون هن وقت تہ
برداشت ڪندي رهي آهين؟"

" تہ ٻيو ڇا ڪريان ها؟"
ڪاوڙجي چوڻ لڳي.

"هن کي گولي هڻي ماري ڇ
ها!"

" اهو ڇو ٿو وسارين تہ مون
هن مان هڪ ٻار بہ آهي. مان پنهنجي ٻار
پيءُ جي قاتل ڪيئن ٿي ٿي سگهان!"

" اها هڪ غير انساني حر
آهي، توکي هڪدم هن کان جدا ٿي و
ڪبي."

"الڳ ٿي ڪٿي وڃان؟"

"ڇا تنهنجي ماءُ کي معلوم آ
"

"نہ، مون ان کي ڪجهہ بہ نہ ٻ
آهي، توکي بہ نہ ٻڌايان ها! جيڪڏه
جيڪڏهن .." هوءَ چپ ٿي وئي.

"ڇا ٻهرين ڏينهن کان ئي ائين
هو؟"

"ها! ٻهرين ڏينهن کان ئي."
لڳي، " مان سمجهندي هئس تہ شايد س
مرد ائين ڪندا هوندا! آهستي آهستي ج
جيرآباد جي ٻين ساهيڙين سان ڳالهـ
ٻولهيون ٿيون تہ مون کي معلوم ٿيو تہ
ئي ان معاملي ۾ بدقسمت آهيان، ورنہ
ڇوڪرين جا مڙس تہ انهن کي پيار ڪ
هئا."

ڏک کان هن جو آواز ٻرجي وي
هوءَ چپ ٿي وئي.
وري چوڻ لڳي:

”پهرين تہ مون کي سچي دنيا جي مردن سان نفرت ٿي وئي هئي. پوءِ جڏهن مون پنهنجي ٻين ساهيڙين کي پنهنجي بدقسمتيءَ جي باري ۾ ٻڌائڻ ڪانسواءِ ئي احتياط سان پڇا ڳاڇا ڪئي تہ معلوم ٿيو تہ سيئي مرد اهڙا نہ ٿيندا آهن. بس ڪو ڪو اهڙو ٿيندو آهي.“

مون چيو: ”اهڙي ماڻهوءَ کي ڇڏي ڏجانءِ. اهڙي مرد کي ڇڏي ڏيڻ دنيا ڌرم توڙي قانون جي نظرن ۾ بہ گناهہ نہ آهي. توکي اهڙي انسان سان هڪڙو پل بہ گڏ رهڻ نہ گهرجي. هي گل جهڙو بدن. گل جيان ٽڙڻ لاءِ پيدا ٿيو آهي. ڇهبڪ ڪائڻ لاءِ نہ!“

هوءَ آهستگيءَ سان چوڻ لڳي:

”ڪهڙي خبر تون بہ اهڙو ئي نڪرين!“

مان ڇرڪي ويس. هن جو جملو انتهائي گهرو هو. عورت جي دل جيان اٿاهہ گهرو ۽ هزارين تهن ۾ لڪل. نہ ڄاڻ تون ڇا ڇئي وئينءَ ريڪا. ان جملي جون تہ الائي ڪيتريون ئي معنائون آهن. الائي تہ ڪيترا ئي رنگ آهن. منهنجي اکيان اندلٺ جي رنگن جيان ڪلندا ٿا وڃن. مون شرير نگاهن سان هن ڏانهن تڪڻ شروع ڪيو:

”ڇا سچ پچ مون کي بہ تون ائين ٿي سمجهين؟“

هن جو هٿ آهستي آهستي منهنجي هٿ ڏانهن سرڪي آيو. منهنجي هٿن جون آڱريون هن جي هٿن جي آڱرين سان ڪيڏڻ لڳيون. ڏاڍو منڙو ۽ من موهڻو لمحو هو اهو. مان هن جي هٿ جي ريکائن کي ڳولهڻ لڳس تہ شايد انهن ۾ ڪٿي منهنجي جيون جي ريکا هجي.

مان آهستي آهستي هن جي ويجهو وڃڻ لڳس.

هن هڪدم پنهنجو هٿ منهنجي هٿ مان ڇڏائي ورتو. ڏکويل لهجي ۾ چوڻ لڳي:

”مون کي ٺڪو نہ لائجانءِ! بابو.“

مان پنهنجي جاءِ تي ڄمي ويس.

اهو لمحو هڪ سڏڪو بڻجي فضا ۾ ڦهلجي ويو.

• • • •

پورياڙيءَ جا پاڇا ڊگها ٿيندا پئي ويا ۽ اسان تکڙا تکڙا قدم کڻي شهپارا جي طرف وڃي رهيا هئاسين.

اوچتو اسان سامهون دز اڏامندي ڏٺي. گمان ائين ٿيو ڄڻ ڪو ريڍار پنهنجو ڌڻ ڪاهيندو پئي آيو. يا ڪي ماڻهو گهوڙن تي سوار هيڏانهن اچي رهيا هئا. اسان هڪدم وڻن جي آڙ ۾ لڪي پياسين. ٿوري دير ۾ ئي بہ گهوڙي سوار اسان جي پرسان گذريا.

مون ۽ ريڪا انهن ٻنهي کي سڃاتو. اهي ئي راهڪ هئا. راوت جا ماڻهو. جيڪي شايد اسان جو ڏس پتو نہ ملڻ سبب مايوس ٿي واپس وڃي رهيا هئا.

جڏهن هو گهڻو پري نڪري ويا تہ اسان ٻنهي هڪ ٻئي ڏانهن نهاريو.

پوءِ ريڪا اطمينان وارو ساهہ کڻي چوڻ لڳي:

”ڇگو ٿيو اهي واپس موٽي ويا،
هاڻي شهپارا ۾ اسان جي لاءِ ڪو خطرو نہ آهي.“

هاڻي ڪٿي ڪٿي روشنيون نظر اچڻ لڳيون. شهپارا جو ڳوٺ ويجهو اچي رهيو هو.

• • • •

شهپارا تائين پهچندي پهچندي ريڪا ڏاڍو ٿڪجي پئي هئي، چوڻ لڳي:

”اڄ رات هتي،شهپارا ڳوٺ جي سراءِ ۾ آرام ڪنداسين. صبح جو پوءِ اٿ ڪري جيراآباد هلنداسين.

”جيراآباد تائين ڇا انهن جو رستو آهي؟“

”ها!“ ريڪا چيو.”مان تہ سدائين انهن تي چڙهي ويندي آهيان. اهو رستو هتان کان ويجهو آهي.“

پر منهنجو خيال هو تہ ممڪن آهي شهپارا جنڪشن کان جيراآباد تائين گاڏي ويندي هجي. ريڪا کي سراءِ ۾ ويهاري مان اسٽيشن تي ويس. معلوم ٿيو تہ ڪلاڪ کن ۾ ڇوٽي لائين تي هڪڙي گاڏي ايندي، جيڪا سڀاڻي صبح جو جيراآباد جي اسٽيشن تائين پهچي ويندي.

رستو تہ ريل گاڏيءَ جي لحاظ کان ڏکيو ڪونہ هو. پر ڇوٽي لائين واري گاڏي، انهن جي رفتار کان بہ آهستي هلندي آهي. پوءِ بہ مون شهپارا کان جيراآباد تائين واري بيابان کي انهن تي پار ڪرڻ کان ريل گاڏيءَ ۾ سفر ڪرڻ بهتر سمجهيو. ان ڪري جيراآباد جون بہ ٽڪيٽون وٺي واپس سراءِ هليو آيس.

ٽڪ سبب ريڪا کي ننڊ اچي وئي هئي. مون هن کي آهستگيءَ سان جاڳايو. سراءِ جي تنور تي مانيون پچائڻ واري نانوائيءَ کان ڪاڌو تيار ڪرائي ڪاڌوسين ۽ گاڏيءَ ۾ صرف ڏهہ منٽ بچيا هئا جو اسان اچي گاڏيءَ تي چڙهياسين.

ريڪا تہ ننڊ جي خمارن ۾ هئي، سراءِ کان اسٽيشن تائين جو سمورو رستو منهنجو هٿ پڪڙي هلي رهي هئي. هن کي تہ شايد اهو بہ پوريءَ ريت معلوم ڪونہ ٿيو تہ هوءَ ڪيڏيءَ مهل ريلوي اسٽيشن تي پهتي.

هوءَ ڇوٽي لائين جي ريل ۾ ويٺي. ڪڏهن گاڏي هلي! هوءَ تہ بس، فرسٽ ڪلاس جي دٻي ۾ ايندي ئي برٿ تي پير پساري سمهي پئي!

هي ڇهن برٿن وارو دٻو هو. ٽي هيٺ ٽي مٿي. چارماڻهو اسان کان اڳ ۾ ئي هن دٻي ۾ موجود هئا. ٻہ هڪ برٿ تي تہ ٻہ ٻيءَ برٿ تي.

هڪڙي برٿ تي ٻہ هپي ويٺا هئا. هڪڙو انهن مان تڪڙو توانو هو پر ٻيو ڪمزور ۽ نازڪ بدن وارو. هن جا وار گهاٽا وڏيل هئا جنهن مان هن عورتن وانگر چوٽو ڪري ڇڏيو هو. ممڪن هو تہ مان کيس عورت سمجهان ها. جيڪڏهن هن جي منهن تي سنهڙي ڏاڙهي نہ هجي ها. شڪل ٺوري ڏکي هئس، پلڪون گهاٽيون هئس، هٿن جون آڱريون بہ ڏگهيون هئس ۽ آواز بہ سنهڙو هئس. مون کي ڪجهہ ائين لڳو، ڄڻ قدرت هن کي عورت بنائيندي اڌ ۾ ڇڏي ڏنو هجي.

ٻئي هپيءَ جي ويڪري شڪل تي تي ۽ پوري رنگ جي ڏاڙهي هئي ۽ هپين جي مقابلي ۾ گهٽو هئو ڪٿو هن کي پوري سائي ۽ پيلي ڌارين واري پاتل هئي ۽ هڪ گيڙو رنگ جو ميرو . جنهن جي سيني وارا ٽئي بٽڻ کليل جنهن مان سندس ويڪري سيني جا پورا اچي رهيا هئا. هو وڏي ڇوڄ وچان ي سنهڙي ساٿيءَ سان ڳالهائي رهيو هو ـڏهن ڪڏهن پنهنجي ٻانهن هن جي ۾ ورائي ٿي ورتائين.

سنهڙي هپيءَ هڪڙو رومال کوليو مان ڊبل روٽي ڪڍي ان جا حصا ڪرڻ ۽ چاقوءَ سان ٽماٽن ۽ کيري جا ڳترا ڳترا . انهن کي ڊبل روٽيءَ تي مکڻ لڳائي يچ ناهي، ان ڏنبي هپيءَ کي ڏيڻ لڳو.

ٻئي هپي آهستي آهستي ڳالهيون ري رهيا هئا تہ سينڊوچ بہ کائي رهيا

بيءَ برٿ تي هڪ اڌڙوٽ عمر جو س ويٺو هو، جيڪو ڳچيءَ ۾ پاندان يو، ڪاڏيءَ جو ڪرتو پاجامو پايو. هندي جي ڪا اخبار پڙهڻ ۾ مشغول هو. ن ڪڏهن دري کولي وات ۾ ڳڏ ٿيل پان ڪ اڇلائي ٿي ڇڏيائين. ان جي سامهون برٿ جي ٻئي ڇيڙي تي شيرواڻي ۽ ـهه جو پاجامو پاتل، ڏاڙهي مڇ ڇٽ، ان اکين وارو شخص نيرن ڪري رهيو ورق وارا اڦراٺا، شامي ڪباب، پڳل . مٽرن ۽ گوگڙن جو آچار ڪائڻ ڪانپوءِ ـانديءَ جي هڪڙي دٻي ڪڍي، جنهن اعلي نسل جي مگهئي پان جي هڪ ي ڪيدي وات ۾ وڌي. ٿوري دير ڪانپوءِ برٿ جي هيٺان رکيل نقش نگار وارو ٽوڪدان کنيو ۽ وڏي نفاست سان ان ۾ ٿڪ اڇلڻ لاءِ استعمال ڪيو. پوءِ اهو فرش تي رکي، شيرواڻيءَ جي کيسي مان هڪڙو رومال ڪڍيو، جنهن سان واڇون اگهيون. پوءِ برٿ تان هڪڙو رسالو کڻي پڙهڻ ۾ مصروف ٿي ويو.

ٻئي هپي ڪنهن غيرملڪي زبان ۾ ڳالهائي رهيا هئا. مون ڏنبي هپيءَ کان پڇيو:

"اوهان ڪهڙي ملڪ کان آيا آهيو؟"

هن نهايت شائستگيءَ سان چيو: "آسٽريا کان."

مون پڇيو: "ڪيڏانهن وڃي رهيا آهيو؟"

چوڻ لڳو: "ڪلو آپور جو پراڻو قلعو ڏسڻ."

مون سنهڙي هپيءَ طرف اشارو ڪندي پڇيو: "هي اوهان جو دوست آهي."

اهو ڏنبو هپي کلي ويٺو، چوڻ لڳو: "هيءَ منهنجي زال آهي."

"زال!" مان حيرت وچان ڏانهنس ڏسڻ لڳس، "هي تہ مرد آهي!"

"ها مرد ئي تہ آهي، پر اڄڪلهہ جي ترقي يافتہ ملڪن ۾ بہ مرد بہ شادي ڪري سگهن ٿا."

مون کي ان وقت آمريڪي اخبارن ۾ شايع ٿيل اهڙا ڪجهہ مثال ياد اچي ويا. اخبارن ۾ اهڙن جوڙن جون تصويرون بہ ڇپيون هيون. مان خاموش ٿي ويس. اڄ ڪلهہ يورپ ۽ آمريڪا ۾ لوطي ذوق رکندڙ هم جنس

پوستيءَ جو رجحان وڌندو ٿو وڃي. پر ڇا ڇئجي! مشرق ۾ ته اها وبا ڏاڍي آڳاٽي آهي.

مون ٿوري دير کان پوءِ پڇيو: "ڇا اوهان شاديءَ کان اڳ ۾ ئي طئي ڪري ڇڏيندا آهيو ته ڪير مرد ٿيندو ڪير زال ٿيو. ڇاڪاڻ ته توهان ته ٻئي مرد آهيو."

چوڻ لڳو: "عام طور تي مان ئي هن جو مڙس هوندو آهيان ۽ هي زال. پر ڪڏهن ڪڏهن هي مڙس هوندو آهي ۽ مان هن جي زال. ظاهر آهي اها ته گڏيل رضامنديءَ جي ڳالهه آهي."

مون چيو: "پر اوهان ٻئي جوان آهيو. ڏسڻ ۾ به نيڪ ناڪ آهيو. گهر کان دنيا جو سئر ڪرڻ نڪتا آهيو. ضرور چڱي مالدار خاندان جا فرد به هوندءُ. مان سمجهان ٿو ته توهان ٻئي ڏاڍي آسانيءَ سان ڪن به ٻن عورتن سان شادي ڪري ٿي سگهيا."

هن منهنجي ڳالهه وچ ۾ ڪاٽيندي چيو: "عورت ۽ مرد جي شاديءَ جي رسم هاڻي پراڻي ٿي چڪي آهي. هاڻي ان ۾ ڪوبه مزو نه رهيو آهي. پر ٻن مردن جي شاديءَ جو خيال دل ۾ ڪتڪائي پيدا ڪندڙ آهي. ان جو مزو ئي پنهنجو آهي. لڳي ٿو ڄڻ اسان زندگيءَ جي نت نون تجربن جي وادين ۾ داخل ٿي رهيا آهيون. اصل ۾ اسان جو نسل نت نوان تجربا ڪرڻ ٿو چاهي."

"پر اخلاق؟"

"اسان جي اخلاق جا ماڻا ۽ ماپا ٻيا آهن. اسان پراڻي يورپ جي سماج جا سمورا بندڻ ٽوڙي ڇڏيا آهن. نه ته اسان پنهنجي گهرن کان سوين ڪوهه پري ههڙين ڪنارا گاڏين ۾ پلاڃو وڻا هجون ها!"

مون چيو: "انساني سماج جا م
۽ ماپا اوهان ٽوڙي سگهو ٿا. پر فطرت
قانون کي ٽوڙڻ ناممڪن آهي. ان شاديءَ م
ٻار پيدا نه ٿا ٿي سگهن. گهر نه ٿو
سگهي. خاندان جو بنياد نه ٿو
سگهي!"

"گهر ڪير ٿو ٺاهڻ چاهي!" ا
نازڪ بدن هپي چوڻ لڳو. "ٻار ڪنهن
گهرجن؟ هن جهان ۾ اڳ ئي انساني آبا
وڌي وئي آهي. دوزخ ۾ پوي خاندان. اس
کي اسان جي جنسي آزادي گهرجي."

دنبو هپي چوڻ لڳو: "گهر ج
چوديواري ماڻهوءَ کي معذور ڪري ڇڏ
آهي. هو هڪ زنجير سان ٻڌجي ويندو آه
هڪ اهڙي ڏوريءَ سان جيڪا نظر نه اين
آهي. . گهر جي چوديواريءَ ۾ رهڻ و
شخص، جيل جي چئن ديوارن اندر رهڻ وا
کان ڪنهن به حالت ۾ بهتر نه هوندو آه
اڃان به خراب حالت ۾ هوندو آهي. فرق ر
ايترو هوندو آهي ته هو پنهنجي پيرن ۾ پ
پيل ڪڙين کي ڏسي نه سگهن
آهي، سوچيندو آهي ته هو آزاد آهي. حالان
هن جي پيرن ۾ هڪ مضبوط رسي ٻڌل آه
جيڪا ڪيس گهر کان بازار، دفتر، ڪارخا
يا ٻنيءَ ڏانهن گهلي ويندي آهي ۽ ش
ٿيندي ئي گهر ڏانهن ڇڪي ايندي آهي. ا
ماڻهو، ماڻهو ڪٿي رهيو! اهو ته هڪ وه
ٿيو. هڪ مزدوريءَ ۾ ڪم ايندڙ جانو
اسان وهٽ ٿيڻ نه ٿا چاهيون. اسان گهر ٺا
نه ٿا چاهيون! اسان ان نظر نه ايندڙ رسيءَ ک
ڇني ڇڏيو آهي. اسان زال مڙس جي زنجي
کي ٽوڙي ڇڏيو آهي. اڄ مان هن جو مڙ
آهيان ۽ هيءَ منهنجي زال آهي ته سڀاڻي

منهنجو مڙس هوندو ۽ مان هن جي زال هوندس. اڄ اسان هتي آهيون تہ سڀاڻ ڪٿي ٻئي هنڌ. اسان ڪنهن گهر جي آڳر ۾، ڪنهن وڻ جي ڇانءَ ۾، ڪنهن نديءَ جي ڪناري سمهي پوندا آهيون ۽ ٻئي ڏينهن وري اڳتي هلڻ لڳندا آهيون. اسان گهٽين، سڙڪن، عمارتن، لفٽن ۽ دروازن وارن گهرن جي گهٽيل ماحول کان مڪتي حاصل ڪئي آهي ۽ رڇ يا چيتي جهڙي آزادي حاصل ڪري ورتي آهي.''

مون چيو: ''رڇ جي بہ هڪ ڄر هوندي آهي، اهو بہ سارو ڏينهن ڪم ڪندو آهي، سارو ڏينهن ڪاڏي جي ڳولها ڪندو آهي، ماڻهو بہ اهو ئي ڪم ڪندو آهي پر شايد ٿوري ڏکيائيءَ سان. شهر جي بوساٽيل زندگيءَ کان تہ مان بہ بيزار ٿي پيو آهيان. پر ڪم ڪرڻ کا ڪيباڻ نہ ٿو چاهيان. هر شخص کي صبح کان شام تائين ضرور ڪم ڪرڻ گهرجي.''

'' ڇو؟'' ڪمزور هپي ٿوري ڪاوڙ ڪندي چوڻ لڳو، ''سيئي ڪم بيڪار ۽ فضول آهن. مون تہ ڏٺو آهي تہ هر ڪم ۾ ٻئي جو ئي فائدو ٿيندو آهي. ماڻهوءَ جو پنهنجو پلو تہ گهٽ ئي هوندو آهي. جيڪڏهن توهان ڏينهن ۾ ڏهہ ڪم ڪريو ٿا تہ توهان جي حصي ۾ هڪڙي ڪم جو فائدو ٿو اچي، اها ناانصافي آهي. ان بيهودي ورهاست خوريءَ مان اسان بيزار ٿي پيا آهيون. ان ڪري اسان ڪم ڪرڻ ڇڏي ڏنو آهي.''

'' پوءِ روٽي پاڻي توهان کي ڪير ڏيندو آهي؟''

''اسان جا والدين اسان جي مدد ڪندا آهن. جيڪڏهن ڪنهن مهيني ماس اسان کي اتان مدد نہ ملندي آهي تہ اسان پني پورت ڪري وٺندا آهيون. ڪڏهن ڪڏهن اسان ڪم بہ ڪري وٺندا آهيون پر انتهائي مجبوريءَ جي حالت ۾.''

''ٻين لفظن ۾ توهان ٻين جي محنت تي زنده رهڻ ٿا چاهيو!''

'' اسان جي خواهشون تمام ٿوريون آهن. صرف هڪ يونٽ. باقي نَوَ يونٽ اوهان ڪٽي وٺو پر اسان کي اڪيلو ڇڏي ڏيو. ڇا اوهان اسان کي هڪ يونٽ بہ نہ ڏئي سگهندا؟ اسان جون خواهشون تمام محدود آهن. اسان رڳو اهو ٿا چاهيون تہ اسان کي اڪيلو ڇڏي ڏنو وڃي.''

دنبي هپيءَ، ٻانهن وڌائي، ڪمزور هپيءَ جي چيلهہ ۾ ڦيرائي ورتي. دنبي هپيءَ جي چولي جي هڪڙي ٻانهن ڦاٽل هئي. جنهن مان سندس پورن وارن واري مضبوط ٻانهن نظر اچي رهي هئي. ڪمزور هپي ان جي انهيءَ اگهاڙي جاءِ تي پنهنجي ڪاڏي رکي پنهنجي سنهڙي ڏاڙهي ڪنهڻ لڳو.

سامهون واري برٿ تي ليٽيل همراهہ جيڪو هندي اخبار پڙهي رهيو هو. اٿي ويٺو۽ پر ۾ ويٺل شخص کان پڇڻ لڳو: ''جناب هيءَ غريبي آخر ڪڏهن ختم ٿيندي؟ هي غربت هٽايو نعرو تہ بلڪل ئي فراڊ آهي.''

شيرواڻيءَ واري شخص چيو: ''هڪ ٻن سالن ۾ تہ هيءَ غربت ختم ڪانہ ٿيندي جناب. آخر صدين کان هلندي پئي اچي. اها غربت بہ!''

. هندي اخبار کي ويڙهي، پنهنجي آڱر ۾ پيل سوني منڊيءَ کي ڦيرائيندي هن ڄلهہَ ڪندي چيو: ''ڇو ڀلا! جيڪڏهن غربت

هڪ ٻن سالن ۾ ختم ڪانہ ٿي ٿي سگھي تہ اندرا گانڌيءَ اهو نعرو ڇو هنيو هو؟“

شيرواڻيءَ واري چيو: ”اهو نعرو نہ آهي، هڪ نظريي جو اعلان آهي. مان اندرا گانڌيءَ جي هر ڳالهہ سان سهمت نہ آهيان، نہ ئي انهن جي حمايت تہ ڪريان پر ايترو ضرور ٿو سمجهان تہ اهو نعرو اندرا گانڌي نہ هڻي ها تہ ڪو ٻيو هڻي ها! پر جيڪڏهن سياڻي اندرا گانڌي حڪومتي گاديءَ تان لهي ٿي وڃي تہ بہ اهو نعرو ڪنهن نہ ڪنهن کي تہ هڻڻو پوندو. ان ڪري تہ اهو نعرو ان ڳالهہ جي نشاندهي ٿو ڪري تہ اسان جي ملڪ ۾ غربت ڪيتري قدر آهي، ان کي ختم ڪرڻ جي ضرورت آهي. غربت جي دائري کي سوڙهو ڪرڻو آهي ۽ اهو ڪم آهستي آهستي ئي ٿيڻو آهي. يورپ کي پنهنجي غربت جي خاتمي ۾ چار سو سال لڳا هئا. آمريڪا کي هڪ سو سال، سويت يونين پورا پنجاهہ سال ورتا. جيئن تہ هاڻي سائنس ترقي ڪري چڪي آهي، ان حوالي سان هندوستان جهڙي وڏي آباديءَ واري ملڪ کي گهٽ ۾ گهٽ ٽيهہ چاليهہ سال تہ لڳندا ئي، پوءِ بہ جيڪڏهن سائنسي طريقن سان ڪم ڪيو وڃي، جيئن پنج سالہ منصوبابندي ڪبي آهي.“

سوني منڊيءَ واري وري ڳالهہ ڪندي چيو: ”ابا سمورا پنج سالہ منصوبا ناڪام ٿي چڪا آهن. پيداوار جي شرح ٽي فيصد يا چار فيصد کان بہ وڌي نہ سگھي آهي. ان شرح جي حوالي سان هر سال انساني آبادي وڌندي ٿي وڃي. نتيجو ٻُڙي... ها جيڪڏهن شرح پيداوار ڇهن کان نوَ فيصد وڌي وڃي تہ ..!“

مون چيو: ”جپان ۾ شرح پ...
ڏهہ فيصد آهي، ان ڪري وڌندڙ ان...
آباديءَ جي باوجود اهو امير ملڪ بڻج...
آهي. اسان کي ان حساب سان ترقي ...
پوندي.“

”اهي سيئي، رڳو ڳالهيو...
جناب، اسان ماڻهو ڪم چور آهيون،
کي بہ ديش جي ڳڻتي ڪانہ آهي، هر ...
کي پنهنجي گهر ڀرڻ کان واندڪائي ...
ڪو ئي ديش جو ڀلو بہ سوچي نہ! بيڪ...
مهانگائي، اقرباپروري، رشوتخوري اس...
سماج کي بنيادن کي ئي ڪوڪلو ڪري...
آهي. هاڻي تہ هن ديش جو ڀڳوان ئي ...
آهي.“

شيرواڻيءَ وارو شخص ڪلي...
لڳو: ”جناب! ائين سوچڻ سان تہ ڪجھ...
ورندو! ايتري مايوسي بہ ٺيڪ نہ آه...
البت سندرو ٻڌي ڪم ڪرڻ جي ض...
آهي. آخر پوين پنجويهن ورهين ۾ اسا...
هٿ تي هٿ رکي تہ نہ ويٺا هئاسين،
پنهنجي ملڪ ۾ پنهنجو هڪ صنعتي ...
وڏو آهي، فولاد، تيل، موٽر، ...
ڪيميڪل، دوائون، بجلي، اليڪٽرانڪ...
مشينن ناهڻ جا ڪارخانا قائم ڪيا...
اهو تہ سوچيو تہ انگريز جي وقت ۾ هن...
۾ هڪڙي سئي بہ تيار ڪانہ ٿيندي ...
هاڻي تہ هڪڙو تمام وڏو انڊسٽريل بيس...
ٿي چڪو آهي، ان کي بہ ذهن ۾ رکو ۽...
سان اڳتي وڌڻ جو سليقو پيدا ڪريو.“

پر منڊيءَ واري شخص کي...
ڪانہ وڻي، هو منهن ڇبو ڪندي ...
گهمائيندو رهيو، اوچتو چوڻ لڳو: ”اوهـ...
ڪهڙو رسالو پيا پڙهو؟“

”هي اڙدوءَ جو رسالو آهي.“

” پر جناب اڙدو تہ پاڪستان جي زبان آهي، ان جو هن ديش سان ڪهڙو واسطو؟“

شيرواڻي واري جو چهرو ونَ ونَ ڪرڻ لڳو. وات سان ڇاپا ڏيندي هن چانديءَ جي دٻي کولي ان مان مگهئي پان ڪڍي وات ۾ وڌو ۽ وڏي وقار وچان چيو: ”جناب اعليٰ، اڙدو تہ هن ديش ۾ پيدا ٿي، هتي وڏي ويجهي. هن جي تاريخ ٿي سو سال پراڻي آهي، جڏهن پاڪستان جو وجود ئي ڪونہ هو. هن زبان وڏا وڏا شاعر ۽ نثرنگار پيدا ڪيا آهن. هيءَ زبان اسان جي سورنهن قومي زبانن مان هڪ ۽ انتهائي سٺي ۽ وڏي زبان اهي.“

”پر اوهان ڇا هن ڳالهہ کان انڪار ڪري سگهندءَ تہ پاڪستان ان کي قومي زبان جو درجو ڏئي ڇڏيو آهي ۽ پاڪستان ۾ تمام گهٽي حد تائين اها ئي بولي ڳالهائي ٿي وڃي؟“

”پاڪستان ان کي قومي زبان قرار ڏنو آهي تہ ان سان تہ اڙدوءَ جي طاقت ۽ خوبصورتيءَ جو ثبوت ٿو ملي. سري لنڪا جي هڪ حصي جي زبان تامل آهي تہ اها ڳالهہ تامل جي خلاف ڪيئن ٿي؟ هن دنيا ۾ ماڻهن، نسلن، قومن، قبيلن ۽ مذهبن جو اچڻ وڃڻ ٿيندو ٿو رهي انهيءَ ڳالهہ سان ڪهڙو فرق ٿو پوي! اسان کي تہ خوش ٿيڻ گهرجي تہ اسان جي ملڪ جي زبان پنهنجي ملڪ کان ٻاهر بہ ايتري قدر پسند ڪئي ٿي وڃي.“

” جناب اوهان بلڪل غلط ٿا چئو!“ سوني منديءَ وارو چوڻ لڳو.” اها

پاڪستان جي زبان آهي، مسلمانن جي زب
آهي، جڏهن پاڪستان وجود ۾ آيو تہ ان زب
کي بہ ديش مان هڪالي ڪيڻ گهرجي.“
شيرواڻيءَ واري ڪاوڙ مـ
پنهنجي شيرواڻيءَ جا ٽي بٽڻ کوليا، چاند
جي دٻيءَ کي بند ڪري کيسي ۾ رکيـ
ٿوڪدان کڻي ان ۾ ٿڪ اڇلائي. انهن سمو
ڪمن ۾ دير ٿي وڃڻ سبب هن جو غصو
ٿورو گهٽجي ويو. پر اهو تہ ظاهر هو
سامهون وارو شخص جهيڙي ڪرڻ لاءِ بلڪ
تيار هو. ساڳيءَ ريت شيرواڻيءَ واري
جواب ڏيڻ کان مڙڻ نہ ٿي چاهيو. ۽ پنهنج
ڳالهہ تان ڦرڻ بہ ڪونہ ٿي چاهيو. هن نهاي
سنجيدگيءَ وچان ڪيس مخاطب ڪيو:
”جناب اعليٰ تازي مردم شمار
جي اعتبار سان هن ملڪ ۾ ڇهہ ڪر
مسلمان آهن. جن مان صرف اڍائي ڪر
ماڻهو اڙدو ڳالهائيندا آهن. ان ڪري اه
سيني مسلمانن جي زبان نہ آهي. تازي مرد
شماريءَ تحت اڙدو ڳالهائيندڙن جو تعداد ٿ
ڪروڙ آهي. ان جو مطلب اهو ٿيو تہ اڍائ
ڪروڙ مسلمانن کان علاوه اڌ ڪروڙ جـ
ويجهو هندو، سک ۽ عيسائي بہ اها زب
ڳلهائيندا آهن. ان لحاظ کان بہ هيءَ زب
صرف مسلمانن جي زبان قرار نہ ٿي ڏئ
سگهجي. هن کي سيني جي سفر جي سا
زبان سمجهڻ گهرجي. اصل حقيقت اها آه
تہ زبان جو ڪوبہ مذهب نہ ٿيندو آهي. هند
گجراتي، تامل، اڙيا، آسامي، بنگالي ا
سمورين زبانن جي ڳالهائڻ وارن ۾ هر فر
۽ هر مذهب وارا ماڻهو هوندا آهن. دنيا
ڪنهن بہ زبان کي ڪنهن بہ هڪ مذهب س
وابستا نہ ٿو ڪري سگهجي، ان ڪري

زبان کي ديش نيڪالي نه ٿي ڏئي سگهجي.
جيئن ته هيءَ زبان پاڪستان مان هتي نه آئي آهي پر پاڪستان وارن هن کي پاڻ هتان درآمد ڪيو آهي. هندوستان جا ٽي ڪروڙ ماڻهو هن کي پنهنجي مادري زبان سمجهندا آهن.“

”انهن ٽن ڪروڙ ماڻهن ۾ جاهل ۽ اڻپڙهيل جو تعداد ڪيترو ٿيندو؟“

منديءَ واري ٽوڪ واري انداز ۾ مشڪندي چيو.

”جي! جي تمام گهٽي تعداد ۾ جاهل ۽ اڻپڙهيل هوندا پر انهن کي رڳو اڙدوءَ تائين محدود چو سمجهون. هندوستان ۾ اڻپڙهيل ماڻهن يا گهٽ پڙهيل ماڻهن جو تعداد به تمام گهڻو آهي، پر انهن جي صرف اڙدو واري حساب ۾ ئي چو ڳڻيون. ائين ته هر زبان ۾ اڻپڙهيل يا گهٽ پڙهيل لکيل ماڻهن جو تعداد به تمام گهڻو آهي ۽ جيڪڏهن ائين سوچجي ته پڙهيل لکيل ماڻهن جو عدد هر زبان ۾ هڪ جيترو ئي ملندو. يعني جيڪڏهن ٽي ڪروڙ اڙدو ڳالهائيندڙن ۾ رڳو ٽي لک پڙهيل لکيل هوندا ته ائين پندرهن ڪروڙ هندي ڳالهائيندڙن ۾ پندرهن يا ويهه لک اعليٰ تعليم يافته به هوندا. اهو ئي حال ٻين زبانن جو هوندو. ان لحاظ کان تعداد جي برابري ته اهائي نڪرندي ۽ اوهان جو دليل غلط ثابت ٿي ويندو.“

”منهنجو دليل غلط نه آهي، جاڪاڻ ته هن زبان جو رسم الخط به امپورٽيڊ آهي. هن جو خط فارسي آهي، اوهان جيڪڏهن زبان بدلائي نه ٿا سگهو ته ان جو رسم الخط ته بدلائي ڇڏيو! هي ته غير هندوستاني رسم الخط آهي صاحب.“

”بيشڪ اسان هن جو رسم الخط فارسيءَ جو ڪنيو آهي، پر اسان پنهنجي هندوستاني ضرورت آهر ان ۾ ڪيتريون تبديليون به ڪيون آهن. ان ۾ ٻ، ڦ، ٽ، ٺ، ڇهه، ڊ، ڍ، ڪ، ۽ گهه جا مختلف آواز ۽ انهن سان مطابقت رکندڙ حرف شاهيا آهن، جيڪي فارسي زبان ۾ موجود نه آهن. ان ڪري هاڻي هن کي فارسي رسم الخط نه ٿو چئي سگهجي، هن کي اڙدوءَ جو رسم الخط سڏڻ گهرجي. هاڻي ته ڪشميري زبان جو رسم الخط به اهو ئي آهي ۽ سنڌي زبان جو رسم الخط به ان جهڙو ئي آهي. ان کان علاوه اسان وٽ گرمکيءَ جو رسم الخط به آهي جيڪو ديوناگريءَ کان گهڻو مختلف آهي، بنگاليءَ جو به ڪافي مختلف آهي، ڏکڻ هند جي زبانن جو رسم الخط آهي، تامل، مليالمي، ڪنڙي يا تيلگو زبان جو رسم الخط ديوناگريءَ کان مختلف آهي، ان ڪري مان رسم الخط جي تبديليءَ تي ضد نه ٿو ڪرڻ چاهيان. اهو ته ملڪ جي ڪلچر ۽ مزاج جي رنگيني آهي، جتي گهڻيون قومون، گهڻ ئي نسل، ڪيتريون ئي زبانون، ڪيترا ئي مذهب ۽ تهذيبون آباد آهن اتي هڪ کان وڌيڪ رسم الخط به آهن ۽ مان ته هاڻي انهن سيني کي هندوستاني رسم الخط چوندس.“

منديءَ وارو حضرت چوڻ لڳو:
”منهنجي خيال ۾ توهان مسلمان آهيو تڏهن ئي ٿا اهڙيون ڳالهيون ڪريو.“

شيرواڻيءَ واري صاحب مرڪي منديءَ واري شخص ڏانهن نهاريو. چوڻ لڳو:
”جناب منهنجو نالو شيام ڪشن نگم آهي ۽

خاڪسار دهليءَ جو رهواسي آهي." ٿوري وقفي ڪانپوءِ وري چوڻ لڳو. " اوهان جي تعريف؟"

منديءَ وارو صاحب ٿهڪ ڏئي کلي پيو ۽ دير دير تائين ڪلندو رهيو. جنهن تي نگم صاحب ٿورو شڪجڻ لڳو:

" مون کو اهڙو سوال نه ڪرڻ کيو جو اوهان کي ايتري قدر کل پئي اچي؟ "

منديءَ واري صاحب وڏي مشڪل سان پنهنجي کل روڪي چيو: "معاف ڪجو صاحب مون اوهان کي مسلمان سمجهيو هو ان ڪري اڙدوءَ جي مسئلي تي اوهان کي جيڙائڻ جي ڪوشش ڪري هن بي مزي سفر ۾ دلچسپي پيدا ڪرڻ پئي چاهيو. پر اوهان جي سنجيدگيءَ ۽ بردباريءَ سان پيش ڪيل دليلن سبب منهنجي اسڪيم ناڪام ٿي رئي." ائين چئي هو وري کلڻ لڳو.

نگم صاحب چيو: "پر اوهان تہ جان تائين پنهنجو نالو ڪونہ ٻڌايو؟"

منديءَ وارو صاحب چوڻ لڳو: خاڪسار کي ضياءالدين برني چوندا آهن."

هن جو نالو ٻڌي نگم صاحب ۽ برني صاحب گڏجي ٿهڪ ڏئي کلي ويٺا.

مان ويٺو تہ انهن کان پري هوس ر انهن جو بحث غور سان ٻڌي رهيو هوس. يو مان بہ کل روڪي نہ سگهيس.

نگم صاحب پنهنجي کيسي مان نديءَ جي دٻي ڪڍي. کولي برني صاحب سامهون جهلي چيو:

" اچي پان ونو."

"شڪريہ" چئي برني صاحب سي وانگر ٿه ٿيل پان ڪٽي وات ۾ وڌو.

اوچتو گاڏي هڪڙي جهٽڪي سان بيهي رهي.

اسان سيئي ٻاهر ڏسڻ لڳاسين تہ ماجرا ڇاهي؟

پر ٻاهرايتري تہ اونداهي ڇانئجي وئي هئي جو ڪجهہ بہ نظر ڪونہ ٿي آيو. چند منٽن ڪانپوءِ گولي ڇٽڻ جو آواز آيو. پوءِ خاڪي لباس ۾ بہ ڌاڙيل رائيفلن سميت اسان جي ڊٻي ۾ گهڙي آيا.

فائر جو آواز ٻڌي ريڪا بہ ڇرڪ ڀري جاڳي پئي. ڌاڙيلن اندر اچي غور سان هيڏانهن هوڏانهن ڏٺو.

هڪڙو ڌاڙيل پڇڻ لڳو: "ناڪر شو ڇرن سنگهہ جي زال ريڪا ڪير آهي؟"

ريڪا پنهنجو نالو ٻڌي هڪدم چيو: "مان آهيان."

" هيٺ لهي اچ!" بيو ڌاڙيل چوڻ لڳو.

ساري ڊٻي کي ماٺ ورڙهي وئي.

مون ڌاڙيلن کي چيو: "هوءَ جيراآباد پنهنجي ساهري گهر ڏانهن پئي وڃي. هتي ڇو لهي؟"

"تون ڪير آهين؟"

مون چيو: "مان هن کي پهچائڻ لاءِ جيراآباد پيو وڃان.

هڪڙي ڌاڙيل مون کي رائيفل جو ڌڪ هنيو.

سيني سهہ سڪي ويو. ڪنهن بہ ڪونہ ٿي ڳالهايو

سموري ڊٻي ۾ خاموش هئي

"لهي اچ هيٺ!" هڪڙي ڌاڙيل ريڪا کي ٻانهن کان پڪڙي برٿ تان لاهي ورتو.

ريکا جهٽڪو ڏئي ڪانئس ٻانهن
ڇڏائيندي چيو: "ڇڏ مون کي، مان پاڻ ئي ٿي
هلان."

اڳيان اڳيان ريڪا هلڻ لڳي پويان
پويان مان. اسان جي پويان اهي ٻئي ڊاڙيل ٻه
گاڏيءَ مان لهي آيا.

پوءِ اسان چارئي ريل جون پٽڙيون
پار ڪري ٻنيءَ جي وچهو گذرندڙ هڪ
اونداهين پيچري تي پهتاسين ۽ ڊاڙيلن جي
ٻڌايل رستي تي هلڻ لڳاسين. ٿوري دير
ڪانپوءِ ريل جي هلڻ جو آواز به آيو. هلندي
هلندي هوءَ به اسان کان دور ٿي وئي. جنهن
ڪانپوءِ چپ چاپ ٿي وئي.

• • • •

اونداهي ايتري هئي جو هٿ نه
ڏسي هٿ کي. اسان به چپ چاپ هلندا پئي
رهياسين. آهستي آهستي ميداني رستو ختم
ٿيڻ لڳو ۽ ننڍيون ننڍيون ڊبون ۽ انهن جي
پويان ننڍيون ننڍيون ٽڪريون نظر اچڻ
لڳيون. جن جون چنهنبياريون چوٽيون،
ڪنهن آريءَ جي ڏندن جيان افق جي سيني ۾
کپيل هيون ۽ ڪٿي ڪٿي ڪنهن وڻ جو
خاڪو. ڪنهن خاموش ۽ باادب چوڪيدار جيان
بيٺل نظر پئي آيو. رستو سوڙهن پيچرن جي
شڪل ۾ هو. ڪڏهن واريءَ جي دڙن، ڪڏهن
پهاڙن، ڪڏهن ڪنڊن وارن ٻوڙن جي وچ مان
نانگ جيان ورو ڪڙ.

هلندي هلندي مون ريڪا جو هٿ
کي جهليو- هن جو بدن ڏکي رهيو هو.
آهستي آهستي هن جي ڏڪڻي بند ٿي وئي ۽
منهنجي هٿ جي گرميءَ سبب هن جو هٿ به

نرم ملائم ٿيندو ويو تان جو ڪنه
تحت بلڪل ميڻ جيان پگهرجي ويو.
ائين لڳو ڄڻ هن جي ۽ منهنجي
صديون پراڻي جذبي جو سنگم هجي
هر دور ۾ نئون تازو ٿي ويندو آهي.

ٻه ڊاڙيل اٽڪل ويهن ق
اسان جي اڳيان پئي هليا ۽ ٻه ڊاڙيل
پويان اٽڪل پنجاهه والن تي هئا.
پويان. اونداهيءَ سبب ٻنهي پاسن ک
ٻئي ڪنهن ڊيڄاريندڙ پاڇولن جيان
رهيا هئا:

هلندي هلندي مون ريڪا
۾ سسپس ڪندي چيو: "اڳيان هلي
مناسب سمجهندس، تنهنجي هٿ
سان ڊبائيندس، تون هڪدم مون س
پئجانءِ."

ريکا به هلڪي آواز ۾ چ
اسان جي اڳيان پويان ٻنهي پاسين
اچن."

مون چيو: "هي ڊاڙيل اڳي
ضرور آهن. ساڃي ڪا ٻي نه آهن ۽
جابلو ٿيندو پيو وڃي، ان ڪري ڪ
وٺ اهي اسان کي ڏسي نه سگهندا،
ئي موقعو آهي."

ريڪا خاموش ٿي وئي. ا
چپ چاپ هلندا رهياسين. اٽڪل ا
ڪانپوءِ باقاعدي جابلو رستو شروع
جهنگل گهاٽو ٿيندو ويو.
آهستي آهستي اونداهيءَ جون عادي
هيون ۽ مان هر لمحي، موقعي جي
هوس. پر پهاڙي رستو شروع ٿيندي
ڊاڙيلن پنهنجو مفاصلو وڌائي ڇڏيو
ٻه اسان ۾ ئي ڪپائي هلڻ لڳا.

شايد اسان جي هن رستي کان اڻواقفيت جي ڪري اسان کان پري پري تي هليا يا شايد اهي پاڻ ان علائقي کي پنهنجو علائقو سمجهي وڏي اعتماد سان پئي هليا.

آخرڪار انهن جي اهائي ضرورت کان وڌيڪ خود اعتمادي اسان جي ڪم اچي وئي. اسان جي اڳيان هڪ اهڙو موڙ آيو جو اڳيان پويان وارا چارئي ڏاڙيل نظر ڪونه تي آيا. پر اهو صرف چند گهڙين لاءِ هو ۽ انهن چند گهڙين ۾ ئي مون کي فيصلو ڪرڻو هو. موڙ ڪانپوءِ متانهين هئي ۽ ان کي هڪدم طئي ڪري نه پيو سگهجي. هيٺ وري بلڪل لاهي هئي. ممڪن آهي ڪا اونهي کڏ هجي! ڪيتري اونهي، ان جو اندازو رات جي ان اونداهيءَ ۾ ڪرڻ مشڪل هو. مون هڪدم ريڪا جو هٿ دٻايو. ريڪا هڪدم چوڪس تي وئي. اسان پئي ساڄي پاسي واري ڪنڊ کان هيٺ کڏ ۾ ٽپي پياسين.

پهرين چند لمحن ۾ ته اسان ائين سمجهيو ڄڻ اسان هوا ۾ لڙڪي پيا آهيون. پر پوءِ خوش قسمتيءَ سان اسان پئي زمين تي وڇايل هڪ نرم ۽ گهاٽي ول تي وڃي ڪرياسين. هڪڙو سيهڙ جيڪو اتي لڪل هو سو گهٻرائجي جهنگل جي پاسي هليو ويو.

اسان جي پويان پويان آواز اچڻ لڳا. گوڙ وڌندو ويو. اسان ان گوڙ کان پري ٿيڻ پئي چاهيوسين. ان ڪري لڳيگ ڊوڙندا تي وياسين. پوءِ پويان روشني نظر اچڻ لڳي، جا وڻن ۽ انهن جي پنن تي پوڻ لڳي.

ايتري ۾ شايد ڏاڙيلن کي خبر پئجي وئي هئي ته اسان موڙ جي متين حصي تان نه ڀڳا آهيون پر هيٺ لاهيءَ ۾ ٽپي ويا آهيون. هنن به اسان کي ڳولهڻ جو اهو ئي رستو اختيار ڪيو پر پوءِ به هنن ۽ اسان جي وچ ۾ هڪ ڏيڍ منٽ جيترو مفاصلو ته هيـ ئي.

پوءِ به مون اندازو لڳايو ته اسا جي لاءِ هي جهنگ نئون آهي ۽ هنن لاءِ سالن کان ڏٺل. هو جلد ئي اسان کي جهلي وٺندا ڇا ڪرڻ گهرجي؟ دماغ ڏاڍو تيزيءَ سان ڪم ڪرڻ لڳو. اڳيان پويان ڏسي آخرڪار مو وڻن جي جهڳٽي کي ڏسي ورتو ته مون ريڪ کي چيو:

” تون وڻ تي چڙهي سگهين ٿي “

ريڪا آهستگيءَ سان چيو: ”ها!“

” ته هن وڻ تي چڙهي وڃ.“ مو هڪ گهاٽي وڻ ڏانهن اشارو ڪندي چيو.

هوءَ ڪنهن ٻليءَ وانگر وڻ تي چڙهي وئي ۽ مٿي گهاٽين شاخن ۾ گم تي وئي.

مان به ان وڻ تي چڙهڻ لڳس ٻانهون به ڇلجي ويون ته ٽنگون به ڇاڪاڻ ت مان وڻن تي چڙهڻ جو عادي ڪونه هوس. پو به ڪوشش ڪري وڻ تي چڙهي وڃڻ ۾ ڪامياب ٿي ويس ۽ ريڪا جي ويجهو هڪ ٽاريءَ تي وڃي ويٺس. دل ڌڪ ڌڪ ڪري رهي هئي ۽ ساهه به چڙهي ويو هو.

بس ائين سمجهو ته مشڪل سا اڌ ڪلاڪ مس گذريو هوندو جو ڏاڙيل وٺـ جي انهيءَ جهڳٽي جي آسپاس روشني ڪندي گذري ويا. پر وڻن جو اهو جهڳٽو ايترو ت گهاٽو ۽ پنن سان جهنجهيل هو جو انهن جي روشني اسان تي پئجي نه سگهي. ٿوري دير هو هيڏانهن هوڏانهن نهاريندا رهيا پوءِ اڳتي وڌي ويا. چند گهڙين ڪانپوءِ جهنگل ۾ سناٽ

چانئجي ويو ۽ هنن جي روشنيءَ ڪانپوءِ ته ڇڻ
تاريڪي وڌيڪ ڳهري ٿي وئي.

”بچي وياسين.“ ريڪا اطمينان جو ساهه کنيو.

”بچي ته وياسين. پر هن انڌيري ۾ ويندا سين ڪيڏانهن؟ رستو ته معلوم ئي نه آهي!“

ريڪا چوڻ لڳي: ”جنهن رستي سان آياهئاسين، ان ئي رستي سان واپس هلنداسين.“

مون چيو: ”ڏاڙيل ايترا ڇريا نه آهن! انهن هڪڙي ساٿيءَ کي ضرور پويان موڪليو هوندو.“

ريڪا چيو: ”ته رات هن وڻ تي ئي ٽا گذاري وٺون. صبح ٿيندي ئي هيٺ لهي رستو ڳولهي وٺنداسين.“

مون چيو: ”صبح جو. اسان کي ڳولهڻ جي هنن کي به آساني ٿيندي.“

ريڪا خاموش ٿي وئي. ٿوري وقفي ڪانپوءِ چوڻ لڳي: ”ته تون ڇا ٿو چاهين؟“

اسان ٻئي وڻ تي ويٺي آهستي آهستي گفتگو ڪري رهيا هئاسين. هن جو سوال ٻڌي مان سوچي چوڻ لڳس: ”هاٺي ته مان اهو سوچي رهيو آهيان ته هنن ڏاڙيلن کي ڪيئن خبر پئي ته اسان ٻئي هن گاڏيءَ ۾ سفر ڪري رهيا آهيون؟ هنن کي ٻڌائڻ وارو ڪير ٿو ٿي سگهي؟“

ريڪا چيو: ”هجي نه هجي، اها سڄي ڪارستاني انهن ٻنهي راهڪن جي آهي. ممڪن آهي انهن جو ڪو جاسوس شهپارا واري سراءِ ۾ موجود هجي، جنهن اسان کي ڏسي ورتو هجي ۽ اسان جو پيڇو

ڪيو هجي ۽ ممڪن آهي ته ڏاڙيلن کي ب
ئي ٻڌايو هجي. نه ته ٻيو ڪير ٿي سگ
ٿو؟“

”پر هن ائين ڇو ڪيو؟“

”ٿي سگهي ٿو راوت آزاد ٿي
هجي. ٿي سگهي ٿو راوت جي چوڻ تي ا
ٿيو هجي! يا ٿي سگهي ٿو راوت اجا
هجي پر هن جي نظربندي انهن کي بري ل
هجي ۽ انهن انتقام وٺڻ لاءِ ائين ڪ
هجي!“

مان سوچيندو رهيس. ريڪا ج
دليل ۾ وزن هو. ان ڪانسواءِ مون کي ٻيو
معقول سبب نظر ڪونه ٿي آيو. پر جيئ
هجي معاملو انتهائي پيچيدو هو. پو
سرپني جي واديءَ ۾ ڇا ٿي رهيو ه
منهنجي دل ۾ عجيب وسوسا پيدا ٿي ر
هئا. اسان کي ايترو جلدي اتان نڪرڻ نه ڪ
ها! لڳو پئي ته سروجا ديوي خطري ۾ آهي

مون جڏهن پنهنجي وسوسن
اظهار ريڪا سان ڪيو ته هوءَ اداس ٿي وئ
چوڻ لڳي: ”تون چاهين ها ته اتي ترسي
سگهين! پر منهنجي لاءِ وڌيڪ ترسڻ ممڪ
نه هو. تون منهنجي خاوند کي نه ٿو سڃاڻ
ان مون کي موٽڻ جي تاريخ ڏني هئي.
ٿي مون لاءِ پهچڻ ضروري هو ورنه
منهنجي ڪل لاهي ڇڏي ها!“

”ته ڇا ٿيو تنهنجي ڪل ئي ته لاه
ها نه! ٻيو ڇا ڪري ها؟“

هڪڙو ڪڙڪو ٿيو. هيٺ هڪ
جهنگلي جانور ڊوڙندي گذريو. پوءِ و
خاموشي ڇانئجي وئي. پر وري ان خامو
دوران ڪنهن اڪيري مان ڪنهن پکيءَ
پرن ڦڙڪائڻ جو آواز آيو ۽ ان ئي وقت

كنهن گدڙ اوناڙ كئي، ساڻ ساڻ كنهن
پئي هنئان، كجهه بين گدڙن به اوناڙون
كيون، پوءِ خاموشي ڇانئجي وئي. ان سناٽي
ر بوڙن ۾ لكل ڏيڏرن جو آواز تيز ٿي ويو،
ر انهن جي ٽرٽر خاموشيءَ جو هڪ حصو پئي
لڳي، جڻ خاموشي انهن جي آواز تي آهستي
اهستي ساهه كڻي رهي هئي.

سوچي مون ريكا كي چيو: "سچ
ڻ كان اڳ ۾ ئي اسان كي موتي شهپارا
جي وڃڻ گهرجي، هي علائقو ڏاڙيلن جو
ي، ان كري مان سمجهان ٿو ته ڏينهن جي
شنيءَ ۾ نكرڻ بدران رات جي اوندهيءَ
ان جي لاءِ زياده محفوظ رهندي، ان كري
سان كي جيترو به سفر كرڻو آهي اهو رات
جي انڌيري ۾ كرڻو پوندو نه ته ڏينهن جي
سوجهري ۾ اسان جهلجي پونداسين."

ريكا چوڻ لڳي: "جيكر توكي
جيراآباد جي رستي جي سُڌ هجي ها! انن جو
رستو ته مون كي به معلوم آهي، پر هن وقت
اسان كٿي آهيون، كابه خبر كانه ٿي
پوي."

"ته پوءِ ته اهو ئي بهتر آهي ته
واپس شهپارا موتي هلون، آهستي آهستي،
سنڀالي سنڀالي، نكري هلنداسين ريكا."

"جيئن تنهنجي مرضي!"

"ته پوءِ هيٺ لهه ته واپس هلڻ جو
كو رستو ڳولهي ٿا وٺون."

ريكا احتياط سان وڻ تان هيٺ
لٿي، هيٺ ڌم جو آواز ٿيو، جنهن كانپوءِ مان
به وڻ تان لهي آيس.

هيٺ لهندي ڇا ڏسان ته هكڙو
ڏاڙيل ريكا جي منهن تي هٿ ركيو سندس
ٻنهي ٻانهن كي جهلي جكڙي بيٺو آهي ۽
ريكا پاڻ ڇڏائڻ جي كوشش كري رهي
آهي.

مان لٽس ته ٻئي ڏاڙيل منهنجي
سيني تي پنهنجي رائيفل تاڻي ورتي.

• • • •

هن جي سخت ۽ نفرت ڏياريندڙ
چهري تي گهاٽيون پِرون هيون، جن جي هيٺان
ڳاڙهين ڏورن واريون اكيون. سوڙهي
پيشاني، ٿلها چپ ۽ مضبوط ۽ ويكرو
سينو. كنن جي هيٺان ڳلن تائين پكڙيل
نوڙيءَ وانگر وٽيل گهاٽيون مڇون. هو پيرن
كان نهن جي چوٽيءَ تائين پكو پكو ڏاڙيل
نظر اچي رهيو هو. سندس جسم كي ڏسي
لڳو پئي ته ان اكيلي شخص ۾ گهٽ ۾
گهٽ پنجن ماڻهن جي طاقت هوندي. هن جي
ساڄي ۽ كابي پاسي به باڊي گارڊ بيٺا هئي،
جيكي هن كان وڌيك ظالم ۽ تيز مزاج جا
پئي لڳا.

هن مون كي چيو: "مون كي توسان
نه دلچسپي آهي نه ئي منهنجو تو سان كو
جهيڙو جهڳڙو، تون وڃي سگهين ٿو."

مون چيو: "مان هن ڇوكريءَ كي
اكيلو ڇڏي نه ويندس."

هو چوڻ لڳو: "هيءَ ڇوكري
پرٽيل آهي. جيراآباد جي ناكر شوڄرن
سنگهه سان پرٽيل آهي. ناكر هن كي ڇڏائي
سگهي ٿو. تون هن وٽ منهنجو نياپو كڻي
وڃي سگهين ٿو."

"كهڙو نياپو؟" مون پڇيو.

"مون كي پنجويهه هزار رپيا
گهرجن. انهن رپين جي عيوض مان هن كي

آزاد ڪندس، تون منهنجو نياپو ڪٺي وڃي سگهين ٿو.“
مون چيو: ”مون کي جيراآباد جي رستي جي خبر نہ آهي.“
چوڻ لڳو: ”منهنجو ماڻهو توسان گڏ هلندو.“
مون چيو: ”تي سگهي ٿو ناڪر منهنجي ڳالهہ تي يقين نہ ڪري.“
چوڻ لڳو: ”هن کي يقين ڪرڻو پوندو. هو توسان بنا هٿيار جي هتي اچي سگهي ٿو ۽ پنجويهہ هزار ڏئي پنهنجي زال کي ڇڏائي وڃي سگهي ٿو. انهن پنهي کي جيراآباد تائين بنا تڪليف جي وڃڻ ڏنو ويندو پر جيڪڏهن تون چاهين تہ اڄ ئي واپس وڃي سگهين ٿو. ناڪر کي مان پاڻ بہ اطلاع ڪري ڇڏيندس.“
مون ريڪا ڏانهن نهاريو. هن جي اکين ۾ هڪ پل لاءِ ڪنوڻ جو چمڪو ٿيو. پوءِ هن اکيون جهڪائي ڇڏيون پر هن جو ساهہ پرچي آيو هو. هوءَ وڏا وڏا ساهہ کڻي رهي هئي. لڳو ٿي ڄڻ ڪجهہ چوڻ چاهيندي هجي.
مون هن کي چيو: ”مان اڪيلائيءَ ۾ ريڪا سان ڳالهائڻ چاهيان ٿو.“
”چڱو.“ هن نرميءَ سان چيو. ”مان اڌ ڪلاڪ ڪانپوءِ ايندس.“
ائين چئي هو تہ غار مان ٻاهر نڪري ويو. پر مون کي معلوم هو تہ اتان اسان جي فرار ٿيڻ جي هر ڪوشش بيڪار هوندي. غار جي ٻاهران بہ پهرو هو ۽ اسان جي پڇي وڃڻ جي پهرين ڪوشش ڪانپوءِ انهن جو اسان تي ٿورو بہ ڀروسو نہ رهيو هو.

جڏهن اهي ٽئي ڏاڙيل ٻاهر هليا ويا تہ مون ريڪا کان پڇڻ چاهيو پر منهنجي پڇڻ کان اڳ ۾ ئي هوءَ مٺو لوڏي سختيءَ وچان چوڻ لڳي:
”تنهنجو وڃڻ بيڪار آهي. منهنجو مڙس منهنجي لاءِ هڪڙي پائي بہ خرچ ڪرڻ لاءِ تيار نہ ٿيندو.“
”چونہ ڪندو؟“
هوءَ دير تائين خاموش رهي. پوءِ هبڪندي چوڻ لڳي: ”هڪ بي عورت آهي.“
”اها بہ ڇهبڪ ڪائيندي هوندي.“
”الاٽي ڇهبڪ ڪائيندي هوندي يا هن کي هٽندي هوندي. پر آهي هڪ خونخوار نٽڻي ۽ منهنجو مڙس ان جي چنبي ۾ آهي. اها نٽڻي هن موقعي کي غنيمت ڄاڻي هن کي روڪي ڇڏيندي.“
”ڪوشش ڪرڻ ۾ ڪهڙو حرج آهي.“
”ڪوشش بيڪار آهي.“ ريڪا افسوس وچان چوڻ لڳي. ”هو مون تي هڪڙي پائي بہ خرچ نہ ڪندو. اٽلو توتي شڪ ڪندو. مان هن کان واقف آهيان نہ!“
”پوءِ بہ هن سان ٿي رهين؟“
”مجبوري آهي! پر هن وقت انهن جي ذڪر ڪرڻ مان ڪهڙو هڙ حاصل! هاڻي سڀڪجهہ ختم ٿي ويو.“ ائين چئي هوءَ روئڻ لڳي.
”ڪجهہ بہ ختم نہ ٿيو آهي ريڪا.“ مون هن دلجاءِ ڏيندي چيو. ”مان تنهنجي ماءُ وٽ وڃي سگهان ٿو.“
چوڻ لڳي: ”منهنجي ماءُ وٽ هاڻي ڇا رکيو آهي! هڪڙي پراڻي حاويلي ۽ زمين، ٿورا زيور. گهر ۾ مشڪل سان بہ چار رپيا

حود هوندا هن وٽ ... پنجويهہ هزار ڪٿان
ا؟ ... نہ نہ هاڻي ڪجهہ بہ نہ ٿو ٿي
." هوءَ هٽ مليندي چوڻ لڳي.
مون چيو: "حاويلي وڪڻي
ٿي، زيور وڪڻي سگهجن ٿا.
مينون وڪڻي سگهجن ٿيون. ڇا ماءُ
ڌيءَ لاءِ ايترو بہ نہ ڪندي؟"
چوڻ لڳي: "زيور بيشڪ وڪڻي
ٿا. انهن کي شهپارا جو ڪو
هوڪار بہ خريد ڪري وٺندو پر اهي بہ
سان ٽن چئن هزارن جا ٿيندا. باقي
حاويلي تہ جهنگ ۾ ٺهيل حاويلي ڪير
ندو. ظاهر آهي اهو خريد ڪندو جيڪو
مين وٺڻ چاهيندو. پر ان جو گراهڪ؟" هوءَ
۾ چپ ٿي وئي.
مون چيو: "جيڪڏهن تنهنجو
س اها رقم نہ ڀريندو ۽ تنهنجي ماءُ بہ نہ
ٿي سگهندي تہ اها رقم مان پاڻ ڀريندس."
"تون ڪٿان ڀريندين؟"
"منهنجو سوٽ ڪيس شهپارا
ٽيشن تي پيل آهي. جنهن ۾ ٽيهہ هزار
يا موجود آهن. ان ئي رقم سان مان فارم
ڊ ڪرڻ لاءِ آيو هوس. اها رقم ڪٺي هتي
ي ڇڏيندس."
"تون ائين ڪري سگهندين؟"
روئڻهارڪي لهجي ۾ چوڻ لڳي.
"ها ڇو نہ!"
جهيڻي آواز ۾ چوڻ لڳي: "تون
ائين ڪري سگهندين؟" چوندي هن
اکيون ٻرجي آيون.
مون حسرت وارين نظرن سان هن
نهاريو. هن بہ مون کي انهن نماڻين

اکين سان نهاريو ان کانپوءِ هن جا ڳوڙها
پلڪن مان ڳڙي ڳلن تائين وهي آيا.
پوءِ گهڻي دير تائين اسان ٻنهي
مان ڪنهن بہ نہ ڳالهايو.
ريکا مون ڏانهن ڏسڻ کانسواءِ
ئي، زمين تي نظرون کپائيندي ۽ پنهنجي
آڱوٺي سان زمين کي ڪرڙيندي چيو:
"پر مان تنهنجي لاءِ ڪجهہ بہ
ڪري نہ ٿي سگهان!"
"مان ڄاڻان ٿو."
مون اعتماد سان چيو.
"پوءِ بہ تون..؟ هن دٻيل آواز ۾
ڪجهہ چوڻ چاهيو پر سندس زبان رڪجي
وئي.
"ها، پوءِ بہ مان اهو ئي ڪندس
جيڪو توکي چئي چڪو آهيان."
هن هڪ لمحي لاءِ مون ڏانهن
نهاريو، پوءِ دير تائين پير جي آڱوٺي سان
زمين جي مٽي کوٽيندي رهي، ڄڻ ڪنهن
اڻڄاڻ جذبي جي ڍڳ مان ڪنهن سوجهرو
ڪندڙ چڻنگ کي ڳولهيندي هجي، پر وات
سان ڪجهہ بہ چئي نہ سگهندي هجي.
ٿوري دير کانپوءِ اهي ٽئي ڄڻا
اندر غار ۾ آيا.
وڏي ڌاڙيل سواليہ نظرن سان مون
ڏانهن نهاريو.
مون چيو: "مون سان گڏ ڪنهن بہ
شخص کي هلڻ جي ضرورت نہ آهي، مان
اڪيلو ئي ڪافي آهيان. رستو مون هن
ڇوڪريءَ کان پڇي ورتو آهي. مان هن جي
مڙس کان پنجويهہ هزار وٺي ٿو اچان."
"ٺيڪ آهي." وڏو ڌاڙيل مٿو لوڏي
چوڻ لڳو." تون چاهين تہ هاڻي ئي وڃي ٿو

سگهين. مان ستن ڏينهن تائين تنهنجو انتظار ڪندس. تيستائين هيءَ ڇوڪري اسان وٽ رهندي.“

” پر ان ڳالهه جو ڪهڙو ڀروسو ته هن جي عزت محفوظ رهندي!“ مون بي ڌڙڪ چئي ڏنو.

”اها ڳالهه ڏاڙيلن جي شان وٽان بلڪل به نه آهي، اهو توسان شان سنگهه جو وچن آهي.“ وڏي ڏاڙيل سيني تي هٿ هڻندي چيو. ”هن جي جان ڀلي محفوظ نه هجي پر هن جي عزت هر صورت ۾ محفوظ آهي.“

”ڇا مطلب؟“ مان پريشان ٿي چوڻ لڳس. ”جان محفوظ نه هجڻ جو ڇا مطلب؟“

”مطلب اهو ته..“ ڏاڙيل شان سنگهه مون کي سمجهائيندي چيو. ”جيڪڏهن تون ستن ڏينهن جي اندر اندر رقم کڻي نه آئين ته مان ته ستن ڏينهن تائين تنهنجو اوسيئڙو ڪري وٺندس. ستن ڏينهن کانپوءِ ته ظاهر آهي مان هن ڇوڪريءَ کي گولي هڻي ماري ڇڏيندس.“

” نه نه تون ائين نه تو ڪري سگهين!“ مون گهٻرائجي چيو.

شان سنگهه کلي چوڻ لڳو: ”ميان جيڪڏهن اسان ائين نه ڪريون ته ڪو به اسان کي هڪڙو آڏيلو به نه ڏئي. اسان کي پنهنجي ڌنڌي ۾ ڪن اصولن تي پابند رهڻو پوندو آهي.“

مان ڪجهه چوڻ تي چاهيو جو اوچتو هڪڙو شخص اندر گهڙي آيو. جنهن کي ڏسي مان ڇرڪي ويس.

هي رونق سنگهه هو!

ڏاڙهي وڌيل. ڏاڙيلن وارا خاڪي ڪپڙا. پر ميرا ۽ گهنجيل. شڪل انتهائي

پريشان ۽ ڇڻ ڳڻتيءَ ۾ ڳريل. هن منهنجي
طرف نه ڏٺو. هو ايتري قدر ته پاڻ ۾ منجهيل
هو جو لڳو ٿي ته هو هن دنيا ۾ ئي موجود نه
آهي.

”ڪيئن؟“ شان سنگهه هن کان
پڇيو. ” تنهنجي ڳالهه ٻولهه جو ڇا نتيجو
نڪتو؟“

”ڇوڪري ته مڃي ورتو آهي پر
ساوتري ڪانه ٿي مڃي!“

”ته پوءِ؟“

” ته پوءِ جيئن تون چوين؟“ رونق
سنگهه چيو.

”مان ڇا چوان.“ شان سنگهه چوڻ
لڳو. ” تو مون کان مدد گهري. مون انهن
ڳولهي تنهنجي حوالي ڪري ڇڏيو. هاڻي
تنهنجي مرضي جيئن وڻئي تيئن ڪر. انهن
جي زندگيءَ جو مالڪ ته هاڻي تون آهين.“

”ٻئي پنهنجي جا
گنوائيندا.“ هڪدم ڪاوڙ مان چيائين.

پوءِ هن جي نگاهه مون تي پئي
پوءِ هن ريڪا ڏانهن نهاريو ۽ هڪدم حيران
ٿي ويو. هن جي وات مان نڪتو:

”اڙي..!“

مون چيو دلجاءِ ڪر. هيءَ تنهنجي
ساوتري نه آهي، ريڪا آهي.“

رونق سنگهه چوڻ لڳو: ”جيڪڏهن
مان هن وقت ساوتريءَ سان ملي نه اچان ها ته
مون کي پورو يقين اچي وڃي ها ته
ڇوڪري ئي ساوتري آهي.“

”ها!“ مون چيو. ”پهرين
۾ ته مان به شڪجي ويو هوس.“

”پر انهن ٻنهي جون
ڪيتريون نه ملن ٿيون پاڻ ۾!“

”پر اها مشابهت سطحي آهي.
“مون چيو.
شان سنگهه رونق سنگهه کان پڇيو: ”تو ڪهڙو فيصلو ڪيو؟“
رونق سنگهه چوڻ لڳو: ”چوڪري کي مون ٻاهر وڻ سان ٻڌي ڇڏيو آهي. هن کي ساوتريءَ جي سامهون گولي هڻي ماري ڇڏيندس.“
”هلو ڏسون ٿا.“ پوءِ شان سنگهه مون کي مخاطب ڪندي چيو: ”تون به هل ته جيئن توکي به پڪ ٿي وڃي ته جيڪو اسان چوندا آهيون اهو هر صورت ۾ ڪندا آهيون.
“
غار جي ڏکڻ ۾ ٿورو هموار علائقو هو. وڻ به ڪي خال خال هئا. جن مان هڪ وڻ سان هڪڙو نوجوان ٻڌل هو. ڊگهي ايي ڳچي، وڏي ويڪري پيشانيءَ وارو چهرو. ڳاڙهسرو رنگ. وارن ۾ سونهري رنگ جي جهلڪ. هٿ پير صاف سترا. پر شهري ڪنهن به صورت ۾ ڪونه ٿي لڳو. شڪل تي اهائي ڳوناٽي معصوميت هئس ۽ اکين ۾ محبت واري وڏائي.
رونق سنگهه چيو: ”ساوتريءَ کي سڏيو.“
ڪنهن جي وڃڻ کان اڳ ۾ ئي ٻه ڌاڙيل ساوتريءَ کي جهلي اچي رهيا هئا. هن جو چهرو لٿل هو. اکين اڳيان اونداهي ڇانئجي وئي هئس. نظرون ڪنهن هڪ جاءِ تي نه پئي ٽڪيس.
وڻ سان ٻڌل نوجوان جي اکين تي پٽي ٻڌل هئي.
رونق سنگهه رائيفل سڌي ڪندي چيو: ”درشن سنگهه پنهنجي ڀڳوان کي ياد ڪري وٺ.“
درشن سنگهه چوڻ لڳو: ”تون گولي هلاءِ. وڌيڪ نه ڳالهاءِ.“
رونق سنگهه چيو: ”جيڪڏهن تون ساوتريءَ تان هٿ کڻي ٿو ته مان تنهنجي جان بخشي ڇڏيندس.“
درشن سنگهه چوڻ لڳو: ”مان ساوتريءَ تان ته هٿ کڻي به ڇڏيان پر هن جي محبت تان نه. هوءَ ته آخري پساهن تائين منهنجي من ۾ رهندي.“
رونق سنگهه ڏند ڪرٽيندي رائيفل سڌي ڪندي چيو: ”ته پوءِ پٽ! مرڻ لاءِ تيار ٿي وڃ.“
اوچتو ساوتري هڪ ڌاڙيل کان پاڻ ڇڏائي، ڀڄندي اچي ان نوجوان جي سيني سان چنبڙي پئي ۽ هيانءُ ڦاڙي روئڻ لڳي.
رونق سنگهه گاج وانگر گجندي چيو: ”ساوتري سامهون کان هٽي وڃ.“
رونق سنگهه جو دڙڪو ٻڌي هوءَ ويتر ان نوجوان کي چهٽي پئي. هن مڙي رونق سنگهه ڏانهن ڏٺو. هن جي نگاهن مان چڻگون پئي نڪتيون. چوڻ لڳي:
”مارڻو اٿئي ته اسان ٻنهي کي گڏ ماري ڇڏ. هلاءِ گولي.“
رونق سنگهه چست ٻڌي.
ڪيترا ئي لمحا گذري ويا.
”هلاءِ گولي ڏسين ڇا ٿو؟“
ساوتريءَ رڙ ڪندي چيو.
رونق سنگهه نهايت ٺڌائيءَ سان چيو: ”جيڪڏهن توهان ٻئي هڪ ٻئي کي

ڇڏي ڏيو تہ مان توهان ٻنهي جي جان بخشي ڇڏيندس.“

”اهڙي جيئڻ کان موت ڀلو آهي، تون گولي هلاءِ.“ساوتريءَ جي لهجي ۾ نفرت ۽ حقارت هئي.

”آخري ڀيرو ٿو توهان کان پڇان تہ ڇا تون هن ڇوڪري کي ڇڏي مون سان شادي ڪندينءَ؟“

”ڪڏهن بہ نہ! ڪڏهن بہ نہ.“

ساوتريءَ وڏي شدت وچان چيو.

اسان ٻئي ساهہ روڪي اهو تماشو ڏسي رهيا هئاسين. رونق سنگهہ جي چهري تي پگهر اچي ويا هئا. ائين ٿي لڳو ڄڻ هن جي اندر ۾ ڪا لڙائي ٿيندي هجي. پوءِ اوچتو هن جا چپ ڀيڪوڙجي ويا، ۽ ڏند ڀيڪوڙيندي تورو ڏڪاري لهجي ۾ چوڻ لڳو:

” تہ ٺيڪ آهي، ٻئي تيار ٿي وڃو مرڻ لاءِ.“

”بس مرڻ کان اڳ ۾ مون تي هڪڙي ڀلائي ڪر.“نوجوان چيو.

”ڇاهي؟“

”منهنجي اکين تان لٿو لاهي ڇڏ.

“

”ڪيڙي هٿائڻ سان تنهنجو ڪهڙو ڀلو ٿيندو؟“رونق سنگهہ کانئس پڇيو.

”ساوتريءَ کي آخري دم تائين ڏسي سگهندس.“

” مان چوان ٿو چپ ٿي وڃ.“

رونق سنگهہ رڙ ڪندي چيو.

آهستي آهستي هن رائيفل سڌي ڪئي، ساوتري درشن سنگهہ جي سيني تي ٺيڪ ڏيو بيٺي هئي.

شان سنگهہ چيو: ”اڄ تنهنجو امتحان آهي رونق سنگهہ. اهڙو نشانو ٻڌ جو گولي ڇوڪريءَ توڙي ڇوڪري جي سيني مان ڀسڻ پار ٿي وڃي، ٻنهي جي جان لاءِ بس هڪ ئي گولي ڪافي آهي.“

رونق سنگهہ رائيفل کي ڇوڪريءَ جي سيني تائين مٿي ڪيو. هن جو سڄو چهرو پگهرجي پاڻي ٿي ويو هو، چپ بہ ڏڪڻ لڳا هئس.

شان سنگهہ چوڻ لڳو:

”هڪ ....

ٻہ ....

ٽي ....

چار ....

پر گولي وري بہ نہ هلي. آهستي آهستي رائيفل هيٺ ٿيڻ لڳي، ايستائين جو سندس پيرن تي ڪري پئي، رونق سنگهہ ڏک کان بيٺو ٿيندي چيو:

”شان سنگهہ هنن ٻنهي کي ڇڏي ڏي.“

اوچتو رونق سنگهہ رائيفل ڪٽي ان کي ڳلي سان لڳائيندي روئڻ لڳو. اصل ڊنڊڪارون ڏئي روئڻ لڳو. ڄڻ سموري دنيا ۾ ان رائيفل کانسواءِ هن جو ٻيو ڪو بہ مٽ مائٽ، ڪوبہ ساٿي، سنگتي نہ هجي!

• • • •

” تو انهن کي ماريو ڇونہ؟“

”رونق سنگهہ ۽ مان، ڌاڙيلن . علائقي مان نڪري ريل جي بند جو پاڻ وٺيو. شهپارا جي پاسي وڃي رهيا هئاسين.

رونق سنگهه دير دير تائين خاموش هو. نيٺ ڳالهائيندي چوڻ لڳو:

”ڪنهن تصوير منهنجا هٿ جهلي ورتا هئا!“

”ڪهڙي تصوير؟“

”وڏين وڏين اکين ۾ ڪجل لڳل هوس. ميلي جي هڪڙي اسٽال تي ڪنهن جا سهڻا هٿ. ڪنگڻيون پاتل. هوا ۾ اڏامندڙ اهو آئينن جي ٽڪن وارو ڳاڙهو لينگو پڙو ۽ ڪنهن بيباڪ پکيءَ جيان ڪلندي ٺهڪ ڏيندي. هوا سان ڳالهيون ڪندي پئي وئي. عجيب تصوير هئي. جڏهن به مون نشانو پئي ورتو. اها تصوير منهنجي سامهون پئي اچي وئي. ان تصوير مون کي مات ڏئي ڇڏي.“

رونق سنگهه رائيفل سان رستي جي هڪ پٿر کي ذڪو ڏنو ۽ خاموش ٿي ويو.

”پر تون شان سنگهه وٽ ڪيئن پهتين؟“

”شان سنگهه منهنجو ننڍي هوندي جو دوست آهي. اسان ٻنهي اٺ جماعتون گڏ پڙهيون آهن. پوءِ مان فوج ۾ هليو ويس. شان سنگهه ڌاڙيل ٿي ويو. مان ڪاوڙ ۾ ته اڳي ئي هوس. سو جڏهن ڳوٺ ڪان نڪتس ته سڌو پنهنجي دوست شان سنگهه وٽ هليو ويس ۽ ڪيس چيم:

”مان به ڌاڪو ٿيڻ ٿو چاهيان.

پڇڻ لڳو: ڇو؟ مون کيس پوري ڳالهه ٻڌائي. چوڻ لڳو: اسان وٽ جيڪو به ڪو گينگ ۾ شامل ٿيندو آهي. ان کي هڪڙو خون هر حالت ۾ ڪرڻو پوندو آهي. مون چيو: مان هڪ نه پر ٻه خون ڪرڻ لاءِ تيار آهيان!“

شان سنگهه پڇيو: ”ٻه خون ڪيئن؟“

مون چيو: ”ساوتري جنهن ڇوڪري درشن سنگهه سان پڳي آهي. جيڪڏهن تون انهن ٻني کي ڳولهي ڏيندين ته مان انهن ٻني کي قتل ڪري تنهنجي گينگ ۾ شامل ٿي ويندس.“

هن ويچاري ڏينهن رات ڪري درشن ۽ ساوتريءَ کي ڳولهي ورتو. پر مون ساوتريءَ سان شادي ڪرڻ ٿي چاهي. هن جي انهيءَ بي وفائيءَ جي باوجود مان هن سان شادي ڪرڻ لاءِ تيار هوس. پر هو ٻئي ڪنهن به صورت ۾ هڪ ٻئي ڪان جدا ٿيڻ لاءِ تيار ڪونه هئا. آخرڪار مون پنهنجي رائيفل کنئي. پر انهن تصويرن ڪان هارجي ويس. ڪڏهن ڪڏهن ماڻهو تمام ننڍين ننڍين شين ڪان شڪست کائي ويهندو آهي.“

”پر تون ته سپاهي آهين ۽ سپاهيءَ لاءِ بندوق هلائڻ مشڪل ته نه آهي!“

”سپاهي صرف دشمن تي گولي هلائي ٿو سگهي ۽ اهي ٻئي منهنجا دشمن نه هئا. اهي ٻئي هڪ ٻئي جي محبت ۾ ايترو ته ٻڏل هئا جو انهن جي اڳيان ڪو به ٽيون ماڻهو ڪونه هو. نه دوست نه دشمن. مان پاڻ هن جي نظرن ۾ هڪ ڌاريو هوس. اجنبي هوس. ڪنهن ويران سنسان هنڌ تي قتل اڪيلو ۽ اجنبي وڻ. خبر نه آهي مان ڇا ڳالهائي رهيو آهيان.“

”تون جيڪو به ڪجهه ڳالهائي رهيو آهين. اهو مان سمجهي رهيو آهيان.“

”ٻڌ؟“ هو هڪدم ڇپ ٿي ويو ۽ منهنجي ٻانهن کي جهلي بيهاري ڇڏيائين:

”ٻڌ.“ هن رڙ ڪندي چيو، ” هڪ سپاهي ڪنهن اجنبيءَ تي گولي ڪيئن ٿو هلائي سگهي؟ شان سنگهه مون تي ڪلي رهيو هو. مان هن کي گوليءَ سان اڏائي به سگهيس پئي، پر هو منهنجو ننڍي هوندي جو دوست آهي. پر تو ڏٺو هن ڪيڏي نه حقارت واري انداز ۾ چيو ته تون ڏاڙيل ٽيڻ جي قابل نه آهين... پر مان چاهيان ٿو ته مان بزدل نه آهيان. ڪائر نه آهيان پر ها بدقسمت ضرور آهيان.“

مون پڇيو: ”هاڻي تون ڇا ڪندين؟“

چوڻ لڳو: ”سپاهي آهيان واپس پنهنجي رجمينٽ ۾ هليو ويندس. ايندڙ لڙائيءَ جي خبر ۾ تون به ڪڏهن پڙهي وٺندين ته صوبيدار ميجر رونق سنگهه فرنٽ تي وڏي بهادريءَ سان لڙندي مارجي ويو.“

هو نهايت ڏکاري انداز سان مرڪيو. مرڪڻ دوران هن جي اکين ۾ لڙڪ تري آيا. پر مون هن جي دل رکڻ لاءِ ڳالهه جو رخ ڦيرائيندي چيو:

”تون زنده رهندين رونق سنگهه ۽ وري محبت ڪندين.“

چوڻ لڳو: ”محبت ته بس هڪڙو ڀيرو ئي ٿيندي آهي، باقي ته سمجهوتا هوندا آهن!“

باقي رستو اسان خاموشيءَ سان طئي ڪيو. هو شايد منهنجي پرسان هلندي به پنهنجي خيالن ۾ ايترو پري هليو ويو هو جو لڳو پئي ته هو مون سان گڏ ڪونه پئي هليو، هو اتي موجود ئي نه هو. ڪڏهن ڪڏهن ماڻهو موجود هوندي به موجود نه هوندو آهي ۽ هلندي به ڄڻ هڪ هنڌ بيٺل هوندو آهي، ساهه جي کڄڻ جي باوجود زندگيءَ کان اڳتي نڪري ويندو آهي. مون هن سان وڌيڪ ڪجهه به ڳالهائڻ نه چاهيو ڇاڪاڻ ته هو اتي موجود ئي ڪونه هو.

• • • •

شهپارا اسٽيشن تي پهچي مون لگيج آفيس مان سوٽ ڪيس ڪيرائي، کوليو. ڪپڙن جي تهن ۾ دٻائي رکيل، هڪڙو پوري رنگ جو لفافو رکيو هو، جنهن ۾ ٽيهه هزار رپيا هئا. اهو لفافو ڪڍي موڙي مروڙي مون کيسي ۾ وڌو. سوٽ ڪيس بند ڪيو. لگيج آفيس جي ڪلارڪ کي پنج رپيا خرچي ڏئي، هدايت ڪيم ته ممڪن آهي مون کي اچڻ ۾ ڪجهه ڏينهن لڳي وڃن. سو منهنجي سوٽ ڪيس کي سنڀالي رکجانءِ. هن احتياط سان رکڻ جو وعدو ڪيو. مون ڏٺو ته هن جي شڪل تي پنجن رپين واري مرڪ به هئي.

پوءِ مان پوئتي موٽيس. رونق سنگهه جي مهربانيءَ سان واپسيءَ جو رستو ته مون کي معلوم تي ئي چڪو هو. گنريل پيري وارو هڪڙو ڏينهن، شهپارا ۾ رهڻ سبب مون کي اهو ته اندازو تي ويو هو ته ڪو شخص منهنجو پيڇو ڪري رهيو آهي. مون کنهن کي ڏٺو ته ڪونه پر ڪنهن پاڇي وانگر، ڪنهن جن وانگر مون کي ان جو هر وقت احساس ٿي رهيو هو.

جهنگ ۾ پهچڻ کانپوءِ اٽڪل ڪري مان هڪڙي طرف هلڻ لڳس، مشڪل سان ڪي سو وال به نه هليو هوندس ته ڪنهن جي پيرن جو کڙڪو محسوس ڪيم، مڙي

جو ڏسان تہ هڪڙو ذاڙيل. مشين گن هٿ ۾ ڪنيو مون سان گڏ گڏ هلي رهيو آهي. شڪ يقين ۾ بدلجي ويو تہ ضرور ڪنهن منهنجو پيڇو ڪيو آهي.

اهو ذاڙيل مون سان گڏگڏ هلڻ لڳو. ڪٿي رستو ٻُلي تي ويس تہ اڳيان اچي منهنجي رهنمائي بہ ڪيائين پئي. ٿورو اڳيرو هلڻ کانپوءِ هن مون کي چيو:

”هاڻي هتان کانپوءِ تنهنجي اکين تي پٽي ٻڌبي.“

مون اکين تي پٽي ٻڌرائڻ کان ڪيس منع ڪئي تہ هن منهنجا هٿ پڪڙي منهنجي اکين تي ڪپڙي واري مضبوط پٽي ٻڌي ڇڏي. باقي بچيل رستو اسان ائين ئي طئي ڪيو. بس ايترو ياد آهي تہ جڏهن پٽي کلي تہ مان شان سنگهہ جي سامهون هوس.

”رقم آندءِ؟“

مون هن کي پنجويهہ هزارن جا نوٽ ڳڻي ڏنا. جڏهن هن کي اطمينان ٿي ويو تہ هن مون سان گڏ آيل ذاڙيل کي چيو:

”ريکا کي آزاد ڪري هن جي حوالي ڪريو ۽ ها هنن کي احتياط ۽ حفاظت سان جهنگل جي آخري حد تائين ڇڏي اچو.“

• • • •

ذاڙيل موٽي ويا هئا ۽ هاڻي اسان ٻئي هڪڙي پيچري تي پنڌ ڪندي وڃي رهيا هئاسين. ان وچ ۾ سڄو رستو. ريکا مون سان ڪجهہ ڪونہ ڳالهايو. جڏهن ڪجهہ پنڌ ڪري اڳتي نڪري آياسين تہ مون ريکا جو هٿ جهليو. هن ڪجهہ بہ نہ ڳالهايو. بس چپ چاپ مون سان گڏگڏ هلندي رهي. ائين ٿي لڳو ڄڻ ڪنهن گهري سوچ ويچار ۾ محو هئي. هن جي هٿ جي ڇهاءَ مان بہ اهو محسوس پئي ٿيو تہ هن کي ڪنهن بہ ڳالهہ تي ڳالهائڻ جي ضرورت ڪانہ هئي. ڄڻ هن جا سمورا جذبا پنڊپهڻ ٿي ويا هئا. بس هڪڙو بي جان هٿ هو جيڪو منهنجي هٿ ۾ هو.

هڪ سنهڙي ندي. ننڍن ننڍن پهڻن تي وهندڙ سست رفتار نديءَ مان پار اُڪري، اسان ويهي ماني کاڌي، پاڻي پيتو. هوءَ دير دير تائين نديءَ جي پاڻيءَ سان منهن ڌوئيندي رهي ۽ اکين تي پاڻيءَ جا ڇنڊا هڻندي رهي، ڄڻ اکين جي آڏو ڪو ڏنڊ ڇانئجي ويو هجيس، ڄڻ اکين تي پاڻي هاري ان کي هٽائڻ جي ڪوشش ڪندي هجي.

مون بہ هن کي ڪجهہ ڪونہ چيو. نديءَ جي پر ۾ هڪڙو املتاس جو وڻ بيٺو هو سو مان وڃي ان جي هيٺان ليٽي پيس.

ٿوري دير کانپوءِ هوءَ بہ آئي ۽ منهنجي پر ۾ اچي ويهي رهي، پوءِ هن پنهنجو مٿو منهنجي سيني تي رکيو.

مان هن جي وارن ۾ آڱريون ڦيرڻ لڳس.

ٿوري دير کانپوءِ هن گهٽيل آواز ۾ چيو: ”مون کي پنهنجي ٻانهن ۾ لڪائي وٺ.“

• • • •

پهاڙي سلسلو ختم ٿي ويو هو ۽ جهنگل بہ. هاڻي اسان وڏن وڏن دڙن واري واديءَ ۾ پهچي ويا هئاسين جا خشڪ ٻوڙن ۽ ڪانڊيرن سان ڀريل هئي. ڪٿي ڪٿي ننڍا

نندا واريءَ جا ذرا بہ هئا جن تي انن جي پيرن جا نشان بہ پيل هئا.

ريکا چوڻ لڳي: "انن جو رستو اڃي ويو آهي، هاڻي جيڪڏهن ڪو اوني نظر آيو تہ مان ان تي چڙهي گهر هلي وينديس."

"تہ ڇا هي رستو جيراآباد ڏانهن تو وڃي؟"

هن اڳر جو اشارو ڪندي چيو: "جيراآباد تہ اڃا پري آهي، هن واريءَ واري علائقي کي پار ڪنداسين تہ او هو ننيين ننيين پهاڙين وارو جهنگل ايندو. ڏسين تو نہ؟"

"ها."

"ان کي پار ڪرڻ ڪانپوءِ پئي طرف جيراآباد آهي، پر مان توکي اوستائين نہ وٺي هلنديس، ڪنهن اونيءَ سان هلي وينديس، ڪو اٺ وارو نہ مليو تہ مان اڪيلي هلي وينديس، پهاڙن جي هن پاسي واري وادي تہ منهنجي پنهنجي وادي آهي، اتي ڪوبہ خطرو نہ آهي، اتان تہ خير گهر بہ ويجهو آهي، خطري جي ڪا بہ ڳالهہ نہ آهي."

"نہ ! مان توکي ڳوٺ جي دنگ تائين ڇڏڻ هلندس."

"نہ نہ." هوءَ گهبرائجي چوڻ لڳي، "ممڪن آهي هو ٻاهر ٻنين تائين آيو هجي، وڏو ظالم آهي، هن سڄي علائقي جا ماڻهو ڪانئس ڊڄندا آهن."

"نہ مان تو سان ساڻ هلندس."

مون سختيءَ سان چيو.

هوءَ روئڻهارڪي ٿي چوڻ لڳي: "ڏس هي منهنجي عزت جو سوال آهي."

مون کي ياد آيو، بہ ڪلاڪ اڳ هن پاڻ مون کي منهنجي ٻانهن ۾ لڪائڻ لاءِ چيو هو تہ مون هن کي پنهنجي ٻانهن ۾ جڪڙي، پنهنجا ڳل هن جي ڳلن تي رکي ڇڏيا هئا، پوءِ منهنجا چپ هن جي چپن سان ملي ويا هئا ۽ جڏهن بيقرار هٿ هن جي سيني کي ڇهڻ لڳا هئا ۽ هن جي چولي جا بٽڻ کولڻ لڳو هوس تہ هڪدم منهنجي هٿ کي پري ڪري، سڏڪندي چيو هو:

"بابو مون تي ٽڪو نہ لائجانءِ."

۽ مون هن کي ڇڏي ڏنو هو ڇاڪاڻ تہ مون هن جي اندر جي ڪشمڪش کي محسوس ڪري ورتو هو ۽ مون چاهيو پئي تہ هوءَ پاڻ ئي منهنجي ٻانهن جي جڪڙ مان پاڻ ڇڏائي جو فيصلو ڪري، پوءِ بہ مون هن کي چيو هو:

"ڇا تون محبت کي ڪو بدنما داغ ٿي سمجهين؟"

هن جي چولي جو هڪڙو بٽڻ کلي ويو هو ۽ هن جي سيني جا اڀار ڪنهن قاتل پکيءَ وانگر چولي ۾ ئي ڦٽڪي رهيا هئا. منهنجي نگاهن جو رخ ڏسي هن هڪدم پنهنجي رئي کي سيني تي ورائي ڇڏيو ۽ چوڻ لڳي:

"هلون دير پئي ٿئي."

سڄو رستو بيچينيءَ سان گذريو، اڌ ۾ ڇڏيل ڳالهيون، اڻچيل ڳالهيون، اڌ ۾ رهجي ويل نغما، اڌورو سنگم، ٽٽل تصويرون، پرزا پرزا جذبا، نہ ڄاڻ زندگي الائي ڪهڙي خطرناڪ موڙ تي اچي رسي آهي، اڳواٽ ڪجهہ بہ معلوم نہ تو تي

سکهي، هي سفر ڪيڏانهن وٺي ويندو. هيءَ ڇوڪري ڇا ٿي چاهي. هن جي زندگيءَ جو وهڪرو ڪهڙي پاسي وهڻ ٿو چاهي! ڇا مان ان وهڪري منجهان پار اڪري ويندس؟ يا وچ سير ۾ لڙهي ويندس. ريڪا هاڻي منهنجي زندگيءَ جي ريڪا بڻجي چڪي هئي.

ورورڪڙ وارياسن پيچرن تان هلندي هلندي آخر تائين ڪو اٺ وارو ڪونه مليو. نوريئڙا، نانگ، جهنگلي سيهڙ ۽ ڪوئا ته مليا پر ڪو اوٺي نه مليو ۽ اسان تپيل رستي تي سفر ڪندا رهياسين. وري پهاڙي سلسلو شروع ٿي ويو ۽ وڻن جي پاڇن ۾ گرميءَ کان ٿورو بچي به وياسين. اٽڪل هڪ ڪلاڪ سفر ڪرڻ ڪانپوءِ هڪڙو به واٽو آيو. هڪڙي واٽ، ته اندرين علائقي طرف پئي وئي، جتي پري کان ٺي ڇوٽي لاٽين وارو بند نظر پئي آيو. پر ٻي واٽ هڪڙي اوچي پهاڙ تان مٿان ٿيندي پئي وئي.

اتي پهچي ريڪا بيهي رهي، چوڻ لڳي:

”هاڻي هتان ٺي مان اڪيلي ويندس.“

”ڇو؟“

”هتان گهر ويجهو آهي.“

”اهو ڪيئن؟“

”او ُهو موڙ مڙي مان پهاڙيءَ جي مٿان ويندس، ٻئي پاسي ڪليل وادي آهي ۽ جيراآباد... بس تون هيستائين ٺي اچي سگهين ٿو. هن کان اڳتي نه. تنهنجو رستو هي ميداني علائقي وارو رستو آهي جيڪو ستو شهپارا تو وڃي. مان پنهنجي رستي سان ويندس، تون پنهنجي رستي سان ويندين ... وعدو ڪر.“

هن مون سان ياڪر پائيندي چيو.

”وعدو ته ڪريان ٿو پر منهنجو ڇا ٿيندو؟“

چوڻ لڳي: ”تون شهپارا کان ستو منهنجي ماءُ جي گهر هليو وڃجانءِ. مان به ٽن ڏينهن ڪانپوءِ موٽي ايندس. پوءِ تون جتي چوندين مان توسان اوڏانهن هلي هلندس.“

منهنجي من ۾ خوشيءَ جي هڪ لهر ڊوڙي آئي جا منهنجي رڳ رڳ ۾ سمائجي وئي.

”سچ ٿي چوين؟“

”ها.“ هن سهڪندي چيو.

مون هن کي ڳلي لڳايو. دير دير تائين اسان هڪ ٻئي جي ياڪر ۾ ٺي رهياسين. هڪ ٻئي جي چپڙن تي ترسي پياسين. نيٺ ڪنهن مجبوريءَ تحت هوءَ مون کان جدا ٿي چوڻ لڳي:

”چڱو هاڻي تون وڃ... بس وڃ هليو.“

”پهرين تون وڃ.“

هن پنهنجو محبت وارو هٿ وڏي مشڪل سان ڇڏايو ۽ پنهنجي رستي تي وڃڻ لڳي. بلڪل ائين لڏندي وڃڻ لڳي جيئن سرينيءَ جي پهاڙن ۾ پئي هلي. مان هن جي پويان ڊوڙيس ۽ وڃي هن کي ٻانهن ۾ ڪٺي ورتو ۽ ...

هن گهنيل آواز ۾ چيو: ”هاڻي تون مون کي ماري ڇڏيندين ڇا. ساهه ڪڏي ڇڏيندين ڇا؟“

مون پاڻ کي ڍرو ڪري ڇڏيو. هن کي پاڻ کان جدا ڪندي من ۾ ڪو ڪنبو ڇيي رهيو هو. مان هن کان جدا ٿي ويس ۽ منهن ڦيري ورتو:

" توکي ڏسندس ته وري توکي اڇي ڪٽي وٺندس، ان ڪري منهن ڦيري تو بيهان. تون بس مهرباني ڪري جلدي جلدي هلي وڃ."

"ڇڱو." هن ٿڌو ساهه کڻندي چيو.

هن جو اهو ٿڌو ساهه پهاڙن، جهنگلن، ريتيءَ جي دڙن، ندين ۾ ساري ڪائنات ۾ ڦهلجي ويو. ٿورڙيءَ دير ۾ ئي جڏهن مون منهن ڦيرائي پوئتي نهاريو ته ڏٺم ته ريڪا وڃي چڪي هئي. رڳو هن جو ٿڌو ساهه منهنجي چئني طرفن کان ڦيريون پائي مون کي ياڪر ۾ پري رهيو هو. ڄڻ هوءَ ڪائنات جي ذري ذري ۾ سمائجي ٿڌا ٿڌاساهه پريندي هجي.

"ريڪا..." مون هڪ وڏي رڙ ڪئي. مايوسيءَ وچان مان هن جي پويان ڊوڙڻ لڳس. پري پري تائين ڊوڙندو ويس. پر هوءَ مون کي ڪٿي به نظر نه آئي. ڊوڙندي ڊوڙندي پهاڙ جي چوٽيءَ تي چڙهي ويس. پوءِ به هوءَ مون کي ڪٿي نظر نه آئي. ٻئي طرف وادي گهاٽي جهنگ ۽ اوچن اوچن دڙن سان پريل هئي. پر مون کي نه ريڪا نظر آئي، نه جيراآباد جو ڳوٺ. شايد هوءِ ڪنهن سوڙهي پيچڙي تان گذري اکين نڪري وئي هجي، يا شايد جيراآباد جو ڳوٺ هن جهنگل جي پويان هجي.

مان مايوس ٿي واپس موٽيس. واپس اچي به واٽي تي اچي مون لاهيءَ وارو رستو اختيار ڪيو. هلندي هلندي رستي ۾ مون کي هڪڙو اوٺي مليو. ان سان شهپارا تائين هلڻ جو ڪرايو طئي ڪري اٺ تي چڙهي ويٺس. اٺ جي هلڻ ڪانپوءِ محسوس ڪيم ته جيڪر ڪو واريءَ جو دڙو هلڻ لڳي ته بلڪل اٺ وانگر ئي ٿلندو هلندو. منهنجي اڳيان اٺ جو ڪوٺُ هو. جنهن کي ڏسي ائين پئي لڳو ڄڻ انسان جي سموري حياتي هڪڙو ڪوٺُ هجي، ايڪڙو، ٽيڏو ڦڏو.

محبت کان پهرين هوس. محبت ۾ گرفتار ٿي ويو هوس. زندگي... او زندگي ... الائي ته تنهنجي ڪهڙي ڪَل سڌي آهي؟

• • • •

شهپارا پهچي به ڏينهن ته مان سراءِ ۾ ئي ٽڪيو پيو هوس. سوچيم ريڪا ته ٽن ڏينهن ڪانپوءِ ايندي، مان به ڏينهن اڳ ۾ وڃي ڇا ڪندس؟ هن واديءَ ۾ وڃي هڪ عجب قسم جي گهبراهٽ، اداسي ۽ بيچينيءَ جو احساس ٿيندو هو. نيڪ آهي، جنهن ڏينهن ريڪا ايندي، ان ئي ڏينهن ويندس.

ٻه ڏينهن سراءِ ۾ ترسيو پيو هوس. صبح شام سئر ڪرڻ لاءِ پري پري تائين هليو ويندو هوس. شهپارا ۾ بي ته ڪا جاءِ ڏسڻ وٽان ڪانه هئي. گندگيءَ سان پريل پوئتي پيل ڳوٺ هو. سوين سال پراڻين حالتن

۾ قاتل. ڪجهن پٿرن تي چيٽو ٿيل. اڳهاڙا ٻار ۽ مٽيءَ ۾ ليٽ پيٽ ڪنڊڙ ڳنڍهه.

ٽئين ڏينهن. اڄان پره ڪانه ڦٽي هئي. رات جو ٽيون پهر هوندو جو مان سرينيءَ جي طرف روانو ٿي ويس. رات جي ان تڏي پهر ۾ سفر ڪرڻ سنئو ۽ آسان هوندو آهي. خاص ڪري جڏهن پنڌ پنڌ سفر ڪرڻو هجي. رستو. وڻ، مَنهن چپر. لوڙها تورڙي دڙا سيئي ماڪ ۾ پنل ۽ ڏنڌڪار ۾. پوٽن جيان نظر ايندڙ ساهه روڪي بيٺل وڻ.

هلندي هلندي مان رستو ڀُلي ويس. رات جي اونداهيءَ ۾ رستو صحيح طور تي ياد ئي نه رهيو. اها بہ خبر ڪانه پئجي سگهي تہ ڏوليا بستي رستي ۾ ڪيڏيءَ مهل پوندي آهي ۽ ڪهڙي پاسي آهي؟ ڏوليا بستي ڪنهن پاسي کان نظر بہ ڪونہ پئي آئي. نہ اها ندي جا ان ڏينهن ڪنهن مست جذبن جيان چڙهيل هئي.

پوءِ جڏهن پره ڦٽي ۽ سج اڀريو تہ مون ڏٺو تہ سريني جي حدن ۾ آهيان. چئني پاسي ٻوڙا ۽ ڪانديرا پکڙيل هئا. ڪٿي ڪٿي وڻن جا جهڳٽا ۽ دنگ جي پريان سريني جو پهاڙي سلسلو. آهستي آهستي سڀ ڪجهه ياد اچڻ لڳو ۽ رستو چاتل .. تل لڳو. مان اندازي سان ان پاسي هلڻ لڳس. جنهن پاسي گهاٽن وڻن جي جهڳٽي ۾ سروجا ديويءَ جي حاويلي هئي.

ڪلاڪ ڪن جي سفر ڪرڻ کانپوءِ مون وڻن جي ان گهاٽي جهڳٽي کي سجاڻي ورتو. جيڪو هاڻي منهنجي نگاهن جي افق جيان سامهون هو. جنهن جي ٻئي طرف حاويلي هئي. اتي سروجا ديوي هوندي. خبر نہ آهي هن راوت سان ڪهڙي حالت ڪئي هوندي. الائي تہ راوت ڪهڙي ڪيڏ ڪيڏي هوندي. مون کي سروجا ديويءَ جي سونهن ياد اچڻ لڳي.

ڪجهه بہ هجي اڄ ريڪا هن واديءَ ۾ ضرور ايندي! هن واديءَ ۾ ايندي جڻ منهنجي دل ۾ ايندي. مان اڄ ئي هن کي ساڻ ڪري واديءَ مان نڪري ويندس.

ريڪا جو خيال ايندي. ئي منهنجي من ۾ خوشيءَ کان هلچل محسوس ٿيڻ لڳي ۽ منهنجا قدم تيز کان تيز تر ٿيندا ويا.

ٿوريءَ دير ۾ ئي مان وڻن جي ان جهڳٽي وٽ پهچي ويس. وڻن جو اهو جهڳٽو پار ڪري جڏهن مان ٻئي پاسي آيس تہ مان چند ساعتن لاءِ سڪتي ۾ اچي ويس.

اتي ڪابہ حاويلي ڪانہ هئي.

• • • •

اڪيون مهٽي مهٽي ڏٺم. جنهن جيئري جاڳندي ۽ ثابت قسم جي حاويليءَ کي ڪجهه ڏينهن اڳ ڏٺي ويو هوس اتي سواءِ کنڊر جي ٻيو ڪجهه بہ ڪونہ هو. ڪي ورهيہ پراڻو کنڊر جُهريل ڏريل پٿرن. ڪي سڙيل حصا تہ ڪي ڪريل حصا. جن ۾ ڪي جهنگلي ٻوڙا ڦٽي پيا هئا. هڪڙي ديوار جي وچ مان ڦاٽ ڪائي هڪڙو ڍگهو ۽ ويڪرو پپل جو وڻ بہ ڦٽل هو. ظاهر آهي انهن چئن پنجن

ڏينهن دوران تہ ان پيل جو تلهو ٿڙ پيدا ڪونہ ٿي پيو هوندو.

ڇا مان ڪنهن ٻئي هنڌ تہ نہ اچي ويو آهيان. نہ.. پر هي تہ انهن ئي وڻن جو جهڳٽو آهي! اهائي جاءِ آهي، آسپاس جا ڏڙا، لاهيون بہ اهي ئي آهن جيڪي چند ڏينهن پهرين، پنهنجي اکين سان ڏسي ويو هوس. وري بہ دلجاءِ ڪرڻ لاءِ مان هيڏانهن هوڏانهن ڦري ڏسڻ لڳس. ڪيتري دير تائين ان بہ ماڙ حاويليءَ کي ڳولهيندو رهيس، سرينيءَ جي حدن ۾ وهندڙ ندي تہ ملي وئي، پر اها حاويلي ڪيڏانهن هلي وئي، اها ٻني ڪيڏانهن هلي وئي. لڳو پئي تہ ورهين کان هن علائقي ۾ ڪو بہ ٻني ٻارو ڪونہ ٿيو آهي.

گهمي ڦري وري بہ مان ان سڙيل ڪنبر طرف اچي ويس. دير دير تائين مان مٽي کي هٿ ڏيو ويٺو رهيس، پر منجهيل معاملي جو سرو ڳولهي نہ سگهيس. پوءِ مان اتان اتي شڪارگهر ڏانهن هليو ويس، پر جتي شڪارگهر هجڻ گهرجي ها! اتي ڪوبہ شڪارگهر موجود ڪونہ هو! ڪوبہ باغ يا باغيچو ڪونہ هو، آسمان تي ڪو ڪڪر بہ ڪونہ هو! بس چئني پاسي ويرانو. جهنگلي ٻوڙا، وليون ۽ جهنگل ئي جهنگل. منهنجي جسم جون رڳون تاڻجي ويون. هيءَ ڪهڙي ماجرا آهي؟ دل ۾ هڪ عجيب دهشت پيدا ٿيڻ لڳي.

مان واپس ڪنبر ۾ گهڙي ويس ۽ اتان ڪان طرف جو اندازو ڪري ڪوازيءَ جي قلعي جي طرف وڃڻ لڳس. هلندي هلندي نيٺ ڪوازيءَ جي قلعي تائين رسي ويس. قلعي کي سڃاڻي تورو سڪون محسوس ڪيم. ها تہ مان هتي ئي تہ آيو هوس، اهو ئي تہ قلعو هو، اهي ئي تہ ان جا ڪنبر آهن، جهڙا مون پهرين ڀيري ڏٺا هئا. هيءَ اها ئي تہ جاءِ هئي جتي مون پهريون ڀيرو ريڪا کي ڏٺو هو... پر اتي ٻير جو ڪوبہ وڻ ڪونہ هو، نہ ئي ان جو ڪو ٿڙ ئي موجود هو. بس ڪي سڪل ڏاريون ۽ پن وکريل هئا.

بي اختيار مون هڪ رڙ ڪئي:

”ريڪا....“

ريڪا ......

ريڪا ....

منهنجو آوازقلعي جي ٽٽل ديوارن سان ٽڪرائجي پڙاڏو بڻجي موٽي آيو. منهنجو من پرچي آيو. پوءِ هڪ گهري سناٽي ۾ ڄڻ ڪوئي مون کي چئي رهيو هو:

”هتان هليو وڃ....“

هليو وڃ....

هتي ڪوئي بہ ڪونهي...

ڪوبہ نہ آهي هتي....

بدن مان سيسراٽ نڪري ويا ۽ مون ڪڙيءَ تي زور رکي ڀڄڻ شروع ڪيو. ڀڄندو ويس، دور دور تائين، خبر بہ ڪانہ ٿي پئي تہ ڪيڏانهن پيو ڀڄندو ويس! منهنجي منزل ڪهڙي آهي، ڪٿي ترسڻو آهي؟ ڪيترو ڀڄڻو آهي؟ ساهہ مٺ ۾ هو ۽ مان ٿڙندي ٿاٻڙجندي بس ڊوڙندو ٿي ويس. منهنجا گوڏا ڇلجي ويا، ڪانڊيرا منهنجي پيرن جي ترن ۾ چڀندا ويا، سڄو بدن پگهر ۾ شل ٿي ويو... پر مان ڊوڙندو ٿي ويس.

شام جو ٽپهريءَ مهل مان سريني
ـهاڙن جي حدن کي ڇڏي، دنگ جي لاهي
ـي ان نديءَ جي ڪناري اچي پهتس جيڪا
ـون ۽ ريڪا هڪ خطرناڪ حالتن ۾ گڏجي
ـار ڪئي هئي، پر هيءَ ندي تہ لڳيڳ سڪل
ـئي، ڪٿي ڪٿي پٿرن جي وچ مان پاڻيءَ
ـي ڌار، سنهڙي لڪير وانگر وهي رهي هئي.
ندي اڪري ڪجور جي ان جهڳٽي
ـانيوءِ ٻئي پاسي ڏوليا بستي هئي، پر ڪٿي
ـ اها ڏوليا بستي!
هتي تہ ڪوبہ دنگ ڪونہ هو.
ـ ئي ڳوٺ ڪونہ هو. ڪابہ ٻني ڪانہ
ـ. اتي تہ رڳو هڪڙو پوڙهو ڏنار، رڍون
ـون چاري رهيو هو. اڇي چٽي ڏاڙهي،
ـون اداس اکيون، جنهن زندگيءَ جون
ـ لاهيون چاڙهيون ڏٺيون هجن، مون
ـي ڏنار کي پرڻام ڪيو:
"رام رام بابا."
رام رام." هن جڳن ڪان اوجاڳيل
ـ ۾ چيو، سندس آواز ۾ وڏو سڪون
ـ ابدي توانائي. هو پنهنجي اڇي ڏاڙهيءَ ۽
ـ ۾ لڳ سان ڏنار گهٽ فرشتو وڌيڪ پئي
ـو.
"بابا،" مون پڇيو، "هتي سرينيءَ
هڪڙي بہ ماڙ حاويلي هئي، سروجا ديويءَ
اها ڪاڏي وئي؟"
" ڪڏهن جي ڳالهہ ٿو ڪرين؟"
منهنجي منهن ۾ نهاريندي چيو.
"بس ڪي ٿورا ڏينهن ٿيندا. مان
ترسيو بہ هوس."

"ڇريو تہ نہ ٿيو آهين. اها حاويلي
تہ ... ستر اسي سال ٿيا! هڪڙي رات جو ان
کي باهہ لڳي هئي، ان ۾ رهڻ وارا سڀئي
ٻاٽي سڙي خاڪ ٿي ويا هئا. هڪڙو بہ نہ
بچيو هو. اها اٽڪل ستر اسي سال اڳ جي
ڳالهہ آهي، جڏهن مان ٻالڪ هوس."
بيٺي بيٺي منهنجون ڄنگهون
ڏڪڻ لڳيون. مان مٿو جهلي زمين تي ويهي
رهيس. منهنجي اکين اڳيان زمين گهمڻ
لڳي. پوءِ جڏهن ساهہ سامت ۾ آيو تہ سج
اولهہ جي طرف الهي رهيو هو ۽ ڏنار پنهنجي
ڌڻ کي هڪلي وڃي رهيو هو.
مون ڪيس منٿ ميڙ ڪندي چيو:
"بابا توکي ڪجهہ ياد آهي تہ ان
سروجا ديويءَ کي هڪڙي ڌيءَ بہ هئي؟"
"ها..!" هن چيو، " ان جو نالو
ريڪا هو. او هتي، تنهنجي پويان، ان جي
سماڌي آهي."
"سماڌي ...؟" مون هڪدم مڙي
ڏٺو.
پوڙهو ڏنار مون سان گڏ ان
سماڌيءَ تائين هليو. سماڌي ڏاڍي پراڻي
هئي، ٽٽل ۽ سينواريل. ٿوري مفاصلي تي ٻڙ
جو وڻ هو. ان سماڌيءَ جي ويجهو ڪوبہ وڻ
ڪونہ هو، دور دور تائين رڳو واري پئي
اڏامي.
"سماڌي....؟" لفظ ڄڻ منهنجي
نڙيءَ ۾ ڦاسي پيو.
"ها پٽ..." پوڙهو ڏک ڪان
اکيون بند ڪري چوڻ لڳو:

"ڏاڍي خوبصورت هئي، پر جوانيءَ
۾ ئي ستي ٿي وئي."

"ستي..؟"

"ها... زبردستيءَ کيس ستي ڪري ساڙيو ويو. اصل ۾ هن جي خاوند کي هن تي شڪ ٿي پيو هو ته هوءَ پاڻ تي ڪارنهن جو داغ لڳرائي آئي آهي، پاپ ڪري آئي آهي. ڌاڙيلن جي ڄنبي مان آزاد ٿي آئي هئي، جنهن هن کي آزاد ڪرايو هو، اهو ڪو اجنبي هو. جنهن ڌاڙيلن کي پنجويهه هزار رپيا ڏئي هن کي ڇڏايو هو. ان ڪري هن تي ڪارنهن جو الزام لڳايو ويو هو.

پوڙهو چپ ٿي ويو.

"پوءِ ڇا ٿيو؟"

"هڪڙي رات هوءَ پنهنجي مڙس جي گهران ڀڄي نڪتي، پنهنجي پيڪن ڏانهن وڃي رهي هئي، هن جو مڙس سندس پيڇو ڪري رهيو هو ۽ هن کي ان جاءِ تي اچي جهليائين ۽ ان ئي جاءِ تي هن کي باهه ڏئي ساڙي ڇڏيائين!

"اهو ڪڏهن جو واقعو آهي؟"

" ٽينڊا هونڊا اٽڪل ستر اسي ورهيه. تڏهن مان ڇوڪرو هوندو هوس."

"ائين ڪيئن ٿو ٿي سگهي! ڪيئن ٿو ٿي سگهي؟ " منهنجو متو ڦيراٽيون کائڻ لڳو.

ڇا اهو سيڪجهه منهنجي اکيان نه ٿيو هو؟

ڇا مون اهو تماشو غيبي نگاهن سان ڏٺو هو؟

ڇا وقت ابتو به هلي سگهي ٿو؟

علم نجوم ٻڌائي ٿو ته ...
ڪو شخص راڪيٽ ۾ ويهي، روشنيءَ ج
رفتار سان اڏامي ۽ زمين کان به هزار ن
سالن جي مفاصلي تي هليو وڃي ته اڄ ڪار
هزار اڳ جا واقعا ڏسي سگهي ٿو. هو ڏ
سگهي ٿو مسيح کي صليب تي چڙهند
وڪرماجيت کي پنهنجي نوَ رتنن سان در
لڳائيندي، ڪاليداس کي شڪنتلا لکند
ڇا اهو سڀ مون سان به ته نه ٿيو هو! پر
ڪهڙي راڪيٽ تي چڙهي! ڪيڏانهن
هوس؟ مان ته هن ئي زمين تي موجود هوس
ته شايد هي سيڪجهه خواب
حالت ۾ ٿيو آهي. شايد مان هلندي هلند
ٿڪجي ڪواڙي قلعي جي ديوار کي
ڏئي سمهي پيو هوس ۽ غيب جي نگاهن
کي اهي نظارا ڏيکاريا. شايد انساني دماغ
ڪجهه اهڙا خليا موجود آهن، جيڪي
صرف ايندڙ وقت جي واڳ جهلي سگهن
بلڪ گذريل وقت ۾ ٿيل واقعن جي به ڏ
تصوير ڇڪي سگهن ٿا. شايد جيڪي
ٿي گذري ٿو اهو ختم نه ٿو ٿئي، ڏنڌلڪ
نظر ايندڙ تصويرن جيان، خواب جهڙي و
حالت جيان، اسان جي آسپاس موجود ر
ٿو. اهي واقعا هاڻي به خلا ۾ گهمي ر
آهن، اهي تصويرون اڃان به ڪٿي هلي ر
آهن. اهي آواز هاڻي به فضا ۾ وکريل آ
گهمي رهيا آهن، ڦري رهيا آهن. جيئن
وي اينٽينا تي پوندڙ لهرن کي ٽي ويءَ
اسڪرين تي ڏيکارجي ٿو تيئن ڪو ڇه
حس رکڻ وارو حساس دماغ انسان
ذهن تي پوندڙ لهرن کي ڏسي سگهي ٿو.

هاءِ هاءِ... پر مان ڪيئن مڃان. ڪيئن اعتبار ڪريان. اڃا تائين تہ منهنجي انهن ۾ هن جي بيچين بدن جي بي قراري، وچ. منهنجي ساهن ۾ هن جي ساهن جي رمي ۽ منهنجي چپن تي هن جي مٺڙن مٺڙن پن جي ماکي... اڃان بہ تازي آهي.

مان چرين وانگر هن جي سماڌيءَ ٹ ويهي رهيس ۽ زور زور سان رڙيون ڪري ڪي سڏڻ لڳس:

" ريڪا ... ريڪا ... ريڪا ....!

ڳوڙها منهنجي اکين مان مينهن جهڙيءَ جيان وهڻ لڳا ۽ مون پنهنجا ٻئي ٹ ڪٽي هن جي سماڌيءَ تي رکيا.

پوڙهي ڏنار شفقت وچان منهنجي تي هٿ ڦيرائيندي چيو:

"پٽ، هاڻي اٿ. رات جي وڳڙي ۾ ڪوبہ نہ ٽڪندو آهي."

مان ڳوڙها اگهي اٿيس. سج افق ي آخري حد تائين رسي ويو هو. اوچتو شفق ڳاڙهن ڪرڻن سان سماڌي ڳاڙهي لال ٿي ي ۽ مون کي ائين لڳو ڄڻ ريڪا جو جسم باهہ ۾ سڙي رهيو آهي. پوءِ سج الهي ، ۽ هوا جو هڪڙو جهوٽو آيو ۽ سماڌيءَ واري ئي واري وکيري ويو.

"هلو هاڻي هتان هلو. رات ٿيڻ ي آهي. رات جو هتي ڪوبہ رهي نہ آهي."

مون آخري ڀيرو حسرت وچان ريڪا سماڌيءَ ڏانهن نهاريو ۽ پوءِ پوڙهي ٻڪرار ن هلڻ لڳس. ويندي ويندي بہ بار بار مڙي ٿي ڏٺم. ايستائين جو اڳيان هڪڙي موڙ ڪانپوءِ سماڌي بہ منهنجي نظرن کان گم ٿي وئي.

• • • •

شايد غيب جي اکين مون کي اها ڏيکاري ڏئي سمجهايو هو تہ شهرن کان جهنگلن جي پاسي ڀڄي وڃڻ سان زندگيءَ جا مسئلا حل ڪونہ ٿيندا آهن. جهنگلن جي ننڍين ننڍين آبادين ۾ بہ زندگيءَ جا مسئلا ساڳيا آهن. اهي ئي سازشون، خون، قتل، ڌاڙا، چوريون، ڦرلٽ، دولت ۽ زمين جي لالچ، محبت ۽ نفرت... زندگي تہ سمورين ڏسائن ۾ رهي ٿي ان کان فرار ممڪن آهي ئي نہ!

اهو ممڪن آهي تہ جهنگل ۾ ڪو بہ ماڻهو نہ ملي، پر هڪڙو رڇ تہ ملندو ئي ... جنهن جي بہ هڪڙي زندگي هوندي آهي، اتي جي زندگيءَ کي سمجهڻ ڪانسواءِ بہ تہ ان جو جهنگل ۾ رهڻ مشڪل آهي.... زندگي تہ هر ايندڙ پل ۾ تنهنجو پيڇو ڪندي ... زندگيءَ کان ڀڄي ڪٿي بہ وڃي نہ تو سگهين!

• • • •

ان ڪري مون شهپارا جنڪشن پهچي، ڪلڪتي جي ٽڪيٽ ورتي ۽ آيا سان ملڻ لاءِ روانو ٿي ويس.